

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВІСНИК

Випуск 4

Артемівськ, 2015

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ГОРЛІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ (ДВНЗ «ДДПУ» ГІМ)
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ (ХНПУ ІМ. Г. С. СКОВОРОДИ)
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВІСНИК

Випуск 4

Артемівськ, 2015

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
«ДОНБАССКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ»
ГОРЛОВСКИЙ ИНСТИТУТ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ (ГВУЗ «ДГПУ» ГИИЯ)
ХАРЬКОВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г. С. СКОВОРОДЫ (ХНПУ ИМ. Г. С. СКОВОРОДЫ)
ОДЕССКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ И. И. МЕЧНИКОВА

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК

Выпуск 4

Артемовск, 2015

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT
«DONBASS STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY»
HORLIVKA INSTITUTE FOR FOREIGN LANGUAGES
KHARKIV NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY NAMED AFTER
G. S. SKOVORODA
ODESSA NATIONAL UNIVERSITY NAMED AFTER I. I. MECHNIKOV

LINGUISTIC VISNYK

Issue 4

Artemivsk, 2015

Рекомендовано до друку вченою радою Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (протокол № 5 від 26 листопада 2015 року)

Редакційна колегія:

О.А. Андрущенко, доктор філол. н., професор (Україна, проректор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди), **У.М. Бахтикірєєва**, доктор філол. н., професор (Росія, професор кафедри російської мови та міжкультурної комунікації Російського університету дружби народів), **Є.М. Бєліцька**, кандидат філол. н., доцент (Україна, директор Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»), **М.О. Вінтонів**, доктор філол. н., професор (Україна, в. о. завідувача кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету), **А.Р. Габідулліна**, доктор філол. н., професор (Україна, професор кафедримовознавства та російської мови Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»), **Т.М. Марченко**, доктор філол. н., професор (Україна, заступник директора з наукової роботи, професор кафедри зарубіжної літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»), **О.А. Сулейманова**, доктор філол. н., професор (Росія, завідувач кафедри західноєвропейських мов та перекладознавства Інституту іноземних мов ГБОУ ВПО МГПУ «Московский міський педагогічний університет»), **Н.К. Кравченко**, доктор філол. н., професор (Україна, професор кафедри зіставної типології, теорії та практики перекладу Київського національного лінгвістичного університету), **О.Ю. Карпенко**, доктор філол. н., професор (Україна, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова), **І.М. Колєгасва**, доктор філол. н., професор (Україна, завідувач кафедри лексикології та стилістики англійської мови Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова), **В.І. Силантьєва**, доктор філол. н., професор (Україна, завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова), **А.В. Петров**, доктор філол. н., професор (Крим, професор кафедри російського, слов'янського та загального мовознавства Таврійської академії Кримського федерального університету), **В.І. Карасік**, доктор філол. н., професор (Росія, завідувач кафедри англійської філології Волгоградського державного педагогічного університету), **М.В. Піменова**, доктор філол. н., професор (Росія, завідувач кафедри російської мови Володимирського державного гуманітарного університету), **О.О. Лещінська**, доктор філол. н., професор (Білорусь, професор кафедри білоруської мови Гомельського державного університету ім. Франциска Скорини), **Л.В. Бєброва**, кандидат філол. н., професор (США, Університет Майами), **Т.М. Радіонова**, кандидат філол. н., доцент (Україна, завідувач кафедри української філології Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»), **В.О. Андрущенко**, кандидат філол. н. (Україна, доцент кафедри англійської філології, перекладу та психології Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»).

Рецензенти:

Панченко О. І., доктор філол. н., професор, завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (Дніпропетровськ, Україна)
Петрова Л. О., доктор філол. н., професор, завідувач кафедри російської філології Кримського інженерно-педагогічного університету (Сімферополь, Крим)

Свідоцтво про державну реєстрацію KB № 20645-10465PISSN 2313-6081 (Print).

Лінгвістичний вісник : зб. наук. пр. / [наук. ред. А.Р. Габідулліна]. – Артемівськ : ГПМ ДВНЗ «ДДПУ», 2015. – Вип. 4. – 146 с.

Л59 У збірнику розглянуто проблеми сучасного мовознавства на матеріалі слов'янських, германських та романських мов. Значну увагу приділено дослідженню лінгвістики тексту, дискурсології, концептології, опису семантичних, морфологічних та синтаксичних аспектів мови. Розміщено рецензію на навчальний посібник.

Для наукових працівників, спеціалістів-філологів, аспірантів і студентів філологічних факультетів, а також для широкого кола читачів, які цікавляться питаннями сучасного мовознавства.

УДК 81 (08)

ББК Ш 81.0

Лингвистический вестник : сб. науч. тр. / [науч. ред. А.Р. Габидуллина]. – Артемовск : ГИИЯ ГВУЗ «ДГПУ», 2015. – Вып. 4. – 146 с.

Л59 В сборнике рассмотрены проблемы современного языкознания на материале славянских, германских и романских языков. Большое внимание уделено исследованию лингвистики текста, дискурсологии, концептологии, описанию семантических, морфологических и синтаксических аспектов языка.

Для научных работников, специалистов-филологов, аспирантов и студентов филологических факультетов, а также для широкого круга читателей, интересующихся вопросами современного языкознания.

УДК 81 (08)

ББК Ш 81.0

УДК 81'42

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ МОВНОГО ВИЯВУ ОБРАЗНОЇ КОГЕЗІЇ В ХУДОЖНЬОТЕКСТОВОМУ УТВОРЕННІ

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика, лінгвістика тексту зокрема, розглядає зв'язність тексту (Л. Г. Бабенко, Р. де Богранд, І. Р. Гальперін, Р. Гасан, М. Гелідей, В. Дресслер, А. П. Загнітко, О. О. Селіванова та ін.) як формальну (когезія – мовні одиниці) та семантичну (когерентність – семантичні значення, що закріплені за цими мовними одиницями). Усе це дає підстави вважати категорію зв'язності власне формально-семантичною (функційною) категорією тексту. Поряд зі спробами встановити сутність категорії зв'язності лінгвісти намагаються надати перелік її різновидів. Проте недостатньо висвітленим, на наш погляд, залишається питання простеження особливостей мовного вияву образної когезії з акцентуванням уваги на стилістичному забарвленні лінгвістичних маркерів її реалізації, що, безумовно, наділені інтенсивною зв'язувальною силою компонентів у рамках художньотекстового цілого. Вочевидь, останнє привносить до кваліфікування художньотекстового утворення як структурно організованої, змістово завершеної та емотивно й експресивно вираженої єдності.

Формулювання цілей статті. Цей факт зумовлює мету дослідження, що полягає у необхідності простеження стилістично маркованої мовної репрезентації образної когезії у зв'язному англійському художньотекстовому цілому. Сформульована мета передбачає вирішення таких завдань: 1) визначити поняття образної когезії; 2) простежити мовний спектр засобів стилістичного вияву образної когезії; 3) інтерпретувати стилістичні мовні чинники реалізації образної когезії як вагомі експлікатори змістово-сислової насиченості художньотекстової структури англійської мови й інтенсивні формальні скріпи компонентів останньої.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Доцільно наголосити, що в лінгвістиці насьогодні існує понад сто різновидів зв'язності, що зумовлено різними критеріями та підходами до її класифікації (за структурою, за семантикою, за способом вираження і под.).

Узагальнюючи основні наукові розвідки відомих теоретиків лінгвістики (І. Р. Гальперін, А. П. Загнітко, О. О. Селіванова), вважаємо за необхідне виокремити такі основні типи текстової зв'язності: 1) *граматична* зв'язність (прислівники, лексичні повтори, синоніми, сполучні засоби, однакові видові та часові форми дієслів-присудків); 2) *семантична* зв'язність (повторення спільних сем, сполучуваних слів); 3) *ономасіологічна* зв'язність (повтор дериваційних компонентів слів, коренів і загального номінативного механізму творення мовних одиниць); 4) *сислова* зв'язність (логічні зв'язки текстових одиниць); 5) *логічна сислова* зв'язність (причинно-наслідкові

відношення між елементами тексту); 6) *асоціативна смислова зв'язність* тексту (домінувальні теми, ключові слова, синтаксичний паралелізм); 7) *структурно-композиційна зв'язність* (жанрові та стильові канони, відповідність тексту певній композиційній організації, гомогенність та гармонійність стилістичної системи тексту); 8) *референційна зв'язність* (співвідношення інформаційного масиву тексту з ситуаціями й фактами світу дійсності, із реальним станом речей); 9) *прагматична зв'язність* (є орієнтованою на інтерактивність, відповідність мотивів меті та умовам тексту); 10) *образна смислова зв'язність*; 11) *стилістична зв'язність*.

Образна смислова зв'язність тексту та форми її зв'язку, забезпечуючись системою образів (позитивних і негативних, головних і другорядних, периферійних) та наскрізними образами-символами, співвідносяться з асоціативними. Основними мовними засобами образної смислової зв'язності є тропи та фігури, серед яких однією з найбільш визначальних є розгорнута метафора. Цей стилістичний прийом може розвивати повідомлення усередині надфразної єдності або, інтегруючи весь твір, поєднувати в одне ціле два паралельних висловлювання. Особливість цього виду когезії полягає в тому, що автор пов'язує не тільки предмети або явища дійсності, а й образи, якими ці предмети-явища зображуються [1; 4].

Саме це наближує образну когезію до **стилістичної** – повтор таких стилістичних засобів, як метафора, персоніфікація, порівняння, синоніми, антоніми, гіпоніми, паралелізм, хіазм, різного типу повтори тощо.

Спираючись на класифікацію стилістичних мовних засобів І. Р. Гальперіна, виявлених на певних мовних рівнях, слід розмежовувати на фонетичному рівні алітерацію, асонанс та ономапопею; на лексичному – метафору, метонімію, антономазію, епітет, оксюморон, перифраз, евфемізм, порівняння, гіперболу; синтаксичному – інверсію, еліпсис, замовчування, риторичне питання, літоту, паралельну конструкцію, повтори, градацію, антитезу, сполучниковість та безсполучниковість [1, с. 123–162].

У дослідженні ми спробували інтегрувати образну та стилістичну когезію, що дозволяє простежити стилістично марковані мовні форми вияву образної когезії на лексичному рівні в межах надфразних єдностей (НФЄ) аналізованого художньо-текстового утворення.

Одним із найбільш репрезентативних та добре відомих тропів є **метафора** – перенесення ознак з одного явища на інше чи асоціативне уподібнення двох предметів: *Her brother hur the sometimes, when she wok the dragon, but he did not frighten her the way this man frightened her. “I don’t want to be his queen,” she heard herself say in a small, thin voice... He kept his voice low, but she could hear the fury in his tone* (5, с. 39) (смислово-експресивні відношення в рамках інтегрованих речень НФЄ забезпечувані перифразуванням прямого найменування англ. *the fury* “гнів” постпозитивного речення асоціативно-метафоричним лексичним компонентом у комбінуванні з дієсловом англ. *to wake the dragon* “розбудити

дракона” препозитивного речення задля інтенсифікації запального характеру персонажа).

Поряд із метафорою функціонує **епітет**, що здебільшого виражає характеристики предмета – наявні чи уявні. Найбільш цікавими у смислово-інформативному плані видаються *фігуративні епітети*, що являють собою звичайні означення, які описують стан людини у співвідношенні з мовними елементами на позначення неістоти. Так, епітет нерозривно пов’язаний із **порівнянням**, яке базується на зіставленні предметів протилежних класів: *At the centre of the grove an ancient weirwood brooded over a small pool where the waters were black and cold. “The heart tree,” Ned called it. The weirwood’s bark was white as a bone, its leaves darkred, like a thousand bloodstained hands* (5, с. 25) (комбінування епітетів англ. *ancient* “старовинний”, *blackandcold* “чорні та холодні” та порівнянь англ. *white as a bone* “біла як кістка”, *dark red, like a thousand bloodstained hands* “темно-червоне, як тисяча закривавлених рук” у межах НФЄ має на меті опис місця подій в яскравих подробицях).

На особливу увагу заслуговує **гіпербола** – стилістичний прийом, у якому акцент досягається навмисним перебільшенням, оскільки розбурхані почуття мовця змушують його вдаватися до інтенсифікації якісного чи кількісного аспекту згаданого предмета: *Half-buried in bloodstained snow, a huge dark shape slumped in death... But it was the size of it that made him gasp. It was bigger than his pony, twice the size of the largest hound in his father’s kennel... Bran tore his eyes away from the monster* (5, с. 21) (вираження прямого епітета англ. *huge* “великий” гіперболізованим англ. *twice the size of the largest hound* “удвічі більший за найбільшого собаку” та лексемою негативної конотації англ. *the monster* “монстр” забезпечує не лише формально-сміслову зв’язність реченневих мовних елементів аналізованої НФЄ, а й активує експресивно-якісний аспект зовнішнього вигляду згадуваної тварини).

Цікавим у стилістичному аспекті видається **оксюморон** – це поєднання двох слів (частіше прикметника та іменника або ж обставини та прикметника), значення яких суттєво відрізняються, зіставляються та становлять взаємовиключні поняття: *“Born with the dead,” another man pu tin. “Worse luck.” – “No matter,” said Hullen. “They be dead soon enough too.” Bran gave a wordless cry of dismay. – “The sooner the better,” Theon Greyjoy agreed* (5, с. 22) (комбінування лексемних словосполучень англ. *worse luck* “найгірша вдача”, *wordless cry* “безмовний крик” та протилежних думок англ. *dead soon enough* “незабаром помруть”, *the sooner, the better* “чим скоріше, тим краще” у рамках НФЄ має на меті опис ситуації з використанням протилежних значень слів, що, у свою чергу, є протиставленими поглядами персонажів).

Антономазія – це поєднання (інколи у формі словесної гри) лексичного та функціонального значення слів. При цьому ці два значення можуть виражатися у слові одночасно, взаємодіяти одне з одним: *“Lord Eddard Stark, I would name you the Hand of the King.” Ned dropped to one*

*knee... The Hand of the King was th second-most powerful man in the Seven Kingdoms (5, с. 48) (сміслові відношення в межах поєднаних речень НФЄ забезпечувані перифразуванням прямого найменування англ. *the second-most powerful man* “другий в ієрархії влади королівства” (після самого короля) постпозитивної реченнєвої конструкції асоціативно-автономазійним лексичним компонентом англ. *the Hand of the King* “правиця / десниця короля” препозитивного речення задля експресивного позначення назви посади при королівському дворі та надання важливості людині, яка цю посаду обіймає).*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізовані мовностилістичні форми реалізації образної когезії, виявлені в межах інтегрованих компонентів НФЄ англословного художньотекстового цілого, можуть бути кваліфіковані як вагомі експлікатори змістово-сміслові насиченості художньотекстової структури й інтенсивні формальні скріпи конститuentів останньої.

Цей факт засвідчує перспективність розвідок заявленого дослідження, оскільки аналіз лінгвістичних засобів, стилістично маркованих зокрема, маніфестації категорії зв'язності в структурі художньотекстової єдності, безумовно, привнесиме до трактування художньотекстового утворення як формально організованої, змістово насиченої та комунікативно навантаженої мовної системи загалом.

Література

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – [2-е изд.]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 144 с.
2. Загнітко А. П. Основи дискурсології : наук.-навч. вид. / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 194 с.
3. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 275 с.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : „Довкілля-К”, 2010. – 844 с.
5. Martin R. R. G. A Game of Thrones : [novel] / G. R. R. Martin. – US : BantamSpectra& UK : VoyagerBooks, 1996. – 553 p.

Аннотація

В. О. Андрущенко. Стилистические средства языкового проявления образной когезии в художественнотекстовом формировании.

В статье рассмотрены стилистические языковые проявления образной когезии на лексическом уровне. Реализована попытка квалифицировать последние как ведущие формальные скрепы и определяющие экспликаторы смыслово-семантического наполнения и экспрессивно-эмотивного насыщения художественнотекстового целого на английском языке.

Ключевые слова: связность, образная когезия, стилистические языковые маркеры.

Анотація

В. О. Андрущенко. Стилiстичнi засоби мовного вияву образної когезії в художньотекстовому утворенні.

У статті розглянуті стилістичні мовні вияви образної когезії на лексичному рівні. Зреалізована спроба кваліфікувати останні як провідні формальні скріпи та визначальні експлікатори змістово-семантичного компонування та експресивно-емотивного насичення художньо-текстового утворення англійської мови.

Ключові слова: зв'язність, образна когезія, стилістичні мовні маркери.

Abstract

V. O. Andrushchenko. *Stylistic means of figurative cohesion linguistic realization within a belles-lettres style text formation.*

The research deals with considering the essence of the coherence category as uppermost in hierarchy of text categories. The attempt to distinguish cohesion (formal coherence – language markers) and coherence (semantic coherence – meanings attached to these language markers) as well as to qualify them both as one formal-semantic (functional) category is made.

Various types of coherence are also traced. Scholars mostly differentiate grammatical coherence (adverbs, lexical repetitions, synonyms, conjunctions, linear homogeneity of verbs-predicates), semantic (common semes and words repetition), onomasiological (derivatives, root-stems recurrence within words boundaries), sense (logical ties within a text unity), logical sense (causative-consecutive relations between text elements), associative (prevailing topics, key words, key images), structural-compositional (text genres, its style patterns), referential (text information interrelation with real facts and situations), pragmatic (focused on interaction between an author and a recipient, text and its motive reference), figurative sense and stylistic coherence.

This report mainly considers figurative sense text coherence and forms of its cohesion that is determined by a definite system of images, images-symbols in particular. The basic language means of figurative sense coherence realization appear to be tropes and figures of speech among which the most prominent turns out to be an extended metaphor. This stylistic device either develops a message within a supra-phrasal unity or, integrating the whole text, combines two utterances in one whole.

All this enables to relate figurative sense cohesion to stylistic represented by stylistic means (metaphor, personification, simile, synonyms, antonyms, hyponyms, parallelism, chiasmus etc.) repetition.

Hence, in our research we tend to integrate figurative and stylistic cohesion that allows revealing linguistic stylistic markers of figurative cohesion realization on lexical level in regard with I. R. Halperin's classification of stylistic linguistic devices traced on different language levels (phonetic level – alliteration, assonance, onomatopoeia; lexical – metaphor, metonymy, antonomasia, epithet, oxymoron, euphemism, simile, hyperbole, periphrasis; syntactic – inversion, ellipsis, rhetorical question, litotes, parallel construction, repetitions, gradation, antithesis, syndetic / asyndetic relations) within supra-phrasal unities of the English language belles-lettres style text formation.

To conclude, stylistic language manifestations of figurative cohesion on lexical level may be qualified as prominent formal markers and determinant explicators of the analyzed English belles-lettres style text structure contentive-semantic and expressive-emotive completion.

Key words: coherence, figurative cohesion, stylistic language markers.

Є. М. Беліцька
Артемівськ. Україна

УДК 81'373.231:165.194(043.3)
**ОНІМНЕ СМИСЛОУТВОРЕННЯ З ПОГЛЯДУ ФОРМАЛЬНОЇ
СТРУКТУРИ КОГНІЦІЇ**

Постановка проблеми. Як відомо, в когнітології мова – це система знання (вербалізована частина смислоутворення), яка зберігається в пам'яті

мовця [6, с. 348]. Когнітивна революція середини ХХ століття порушила питання про вироблення нових підходів до репрезентації цього знання. Формальні мови логіки, притаманні раціоналізму, поступилися місцем новим репрезентаційним мовам типу списків характеристик (feature lists), фреймів, схем, семантичних мереж, процедурної семантики і конекціонізму. Спільним у цих мовах є трактування перцепції як окремої системи, яка функціонує відповідно до принципів, відмінних від когнітивних репрезентацій. Подібна традиція привела до того, що концепція і перцепція стали розглядатися як дві окремі дослідницькі програми [3, с. 577]. Існує й інша думка, згідно з якою у концептуальній системі існує перцептивна основа.

Формулювання цілей статті. Основна мета статті – розглянути амодальну та перцептивну теорію знань з погляду динамічної семантики оніма.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одним із прикладів амодального підходу до концепції є теорія прихильника генеративізму Рея Джекендоффа. Учений розуміє мову як систему знань, що мають функціональний характер. Функціональне знання (ф-знання) слугує для опису того, що знаходиться в мозку людини і дає йому можливість говорити і розуміти мову [7, с. 652]. Названий термін представляється нам дуже продуктивним, оскільки орієнтований на опис мови в термінах «чому», а не «що» і «як», підвищуючи, таким чином, експланаторність наукової теорії. Так, наприклад, знання власної назви (далі в тексті – ВН) *Наполеон* в термінах «що» є якимсь абстрактним континуумом, складним переплетінням індивідуальних «прочитань» імені кожним носієм мови в різних типах дискурсу, в тому числі й наративі (наприклад у «Війні та мирі» Л. М. Толстого), а також більш об'єктивну інформацію про об'єкт номінації, подану, наприклад, в енциклопедії. У термінах ф-знання ВН *Наполеон* – це відновлена в металінгвістичному описі інформація про спосіб виробництва даної одиниці в мові.

Зауважимо, що думка про наявність у концептуальній системі перцептивної основи в даний час знаходить все більше прихильників. Так, Р. Ленекер вважає, що навіть з урахуванням переваги і навіть домінування пропозиціонального підходу до трактування формату концептів і думок, «когнітивна лінгвістика схиляється більше у бік образного їх пояснення» [10, с. 32], що має перцептивну основу. Теорія перцептивних символів Л. Барсалу є одним із прикладів такої інтерпретації репрезентаційних станів, які дозволяють нам представляти і фізичні об'єкти, присутні в перцепції, і об'єкти, які присутні лише в уяві та концепції. Система перцептивних символів дозволяє по-новому поглянути на наше уявлення про світ, його категорії, концепти в нашій свідомості та значення лінгвістичних одиниць.

На відміну від Р. Джекендоффа, для якого перцепція – дотичний до концепції феномен, для Л. Барсалу, когніція є перцептивною за своєю суттю системою, а перцепція і концепція мають аналізуватися як єдина система репрезентацій. При такому розумінні перцептивні стани індивіда як

усвідомлений досвід його взаємодії із зовнішнім світом сенсорного досвіду відповідають системі аналогових модальних перцептивних символів, які зберігаються в довготривалій пам'яті. Саме перцептивні символи визначають референцію об'єктів дійсності, разом складаючи систему репрезентацій, яка складає основу когніції. Перцептивні символи також безпосередньо пов'язані з когнітивними механізмами пам'яті, мови і мислення.

Спосіб аналізу лінгвістичних одиниць у перцептивній і амодальній теоріях знання є принципово різним. Зокрема, в перцептивній теорії знання ВН *Петро* сприймається як результат сенсорного досвіду мовця щодо форми імені (слухова модальність) і форми індивіда (в першу чергу візуальна модальність сприйняття особи), а також механізмів пропріоцепції та інтрацепції, які зв'язують між собою ім'я та об'єкт у даний час і в даному місці. Ця мультимодальна реальність вираховується в термінах єдиної системи перцептивних символів, де усвідомлений перцептивний стан людини обробляється в рамках перцептивної системи як перцептивний символ – базова одиниця перцептивної теорії, здатна до утримання знання в довготривалій пам'яті, а також до концептуалізації й категоризації.

В амодальній системі репрезентацій ВН *Петро* має дві окремі інтерпретації в перцепції й концепції, які знаходяться в різних, так би мовити, зонах ментальної реальності мозку. Одразу зазначимо, що такий тип аналізу представляє для ВН значну складність, оскільки неминуче пов'язаний з виділенням категорії, прототипу, списку характеристик чи іншого прочитання в мовах логічних пропозицій. Але чи можемо ми говорити, наприклад, про категорію «*Петро*», про відповідний прототип, про список характеристик, необхідних для його виділення? Досі спроби описати оніми в названих термінах не увінчалися успіхом, що, втім, не заважає дослідникам в галузі когнітивної ономастики оперувати амодально орієнтованими поняттями «ономастична категорія», «ономастический концепт» і складати список характеристик, наприклад, антропоніма (зовнішність + характер + поведінка + ...).

Втім, варто зазначити, що амодальна система репрезентації знань має багато переваг. По-перше, вона легко пояснюється (і репрезентується) в лінгвістичних термінах. Так, при складанні списків характеристик, описі фреймів через логічні предикати і аргументи використовуються саме слова (іншого способу репрезентації логічних форм не придумали), що створює ілюзію повної відповідності амодальної символічної і лінгвальної думки. Крім того, амодальні символічні системи легко представляють категоризацію одиничних об'єктів і їх типів, процедуру категоріальних умовиводів, здатні пояснити, як символи можуть продуктивно комбінуватися, як в пропозиції з'єднуються одиничні об'єкти та типи, як формуються абстрактні концепти. Нарешті, логічні пропозиції вкрай зручні для репрезентації так званих глибинних смислів – суті висловлювання або інформації, яку, власне, і запам'ятовує людина, забуваючи поверхневі лінгвальні структури.

Однак у згаданих теоріях чимало проблем, головною з яких є доказова база наявності автономної від перцепції концептуальної системи. Так, трансдукція як процедура перетворення перцептивних станів в аmodalні символи досі ніким не пояснена. А без такого пояснення вся доказова база наявності системи аmodalних символів зводиться до нуля. Як наслідок, всі положення в рамках системи аmodalних символів пояснюються тільки *posthoc*, за фактом їх постулювання.

Додамо, що в термінах аmodalних символів складно, а то й не можливо репрезентувати знання про простір і час як базові домени розуміння індивідом свого місця у світі. Наведемо приклад з роботи Ф. Джонсона-Леєрда [9, с. 87]: «з двох висловлювань «Люк – праворуч від Марка» та «Марк – праворуч від Метью» зовсім не можна зробити умовивід, що «Люк – праворуч від Метью», оскільки три людини можуть сидіти як в одну лінію, так і за круглим столом. Як наслідок, учений зазначає, що в англійській мові «важко знайти який-небудь простий просторовий термін, який має недвозначне значення» [9, с. 88], обчислюване за допомогою аmodalних (пропозиціональних) концептних репрезентацій.

Нарешті, аmodalні системи символів не в змозі пояснити суть інтерпретативного механізму референції. Це, в першу чергу, стосується ВН як первинних референційних висловлювань. Так, жодна з існуючих аmodalних теорій референції ВН від Дж. Мілля до С. Кріпке, включаючи всі їхні сучасні інтерпретації, не змогла пояснити, як пов'язані ВН з об'єктами в реальному і можливих світах.

Сучасні перцептивні теорії знання «пробивають собі дорогу» дуже і дуже складно. По-перше, вони мають вписатися у вже встановлені параметри опису, сформовані під впливом неперцептивних теорій (разом з їх можливими «технічними інноваціями»). По-друге, ставлення до перцептивних репрезентацій сформувалося в рамках тих самих неперцептивних теорій. Перцептивні репрезентації визнають холістичними (некомпонентними), рекординговими (неінтерпретативними), усвідомленими (такими, що оперують винятково в зоні робочої пам'яті), статичними. Зі складу перцептивних репрезентацій часто навіть виключають механізми пропріоцепції й інтроспекції, обмежуючись тільки сенсорними модальностями. І навіть за умови відходу від базових установок аmodalних практик, наприклад, визнання холістичності значення фактором динамічної когніції, як це зробив у своїй концепції Х. Патнем, який вважав, що «значення є ідентичними з погляду часового виміру, але не з точки зору сутнісних характеристик» [13, с.11], очікується, що відповідь неодмінно має вписуватися в існуючу конвенцію про компонентність когнітивних репрезентацій. Для нас ідея Х. Патнема про холістичність значення є досить важливою, тому ми наведемо тут повний переклад цитати дослідника: «Я, Хілері Патнем, був у дитинстві білявим блондином. Я не говорив англійською, тільки французькою. Я й не думав, що моє ім'я «Хілері Патнем», воно було «Хілеіе Путнóm». Тепер у мене рідке сиве волосся,

зовсім не кучеряве, я говорю англійською, а не французькою і кличу себе «Хілері Патнем». І, тим не менше, я та ж сама людина» [там само]. В аналогічному ключі висловлювався Л. Вітгенштейн, аналізуючи ВН *Нотунг*, ім'я меча Зігфріда з «Пісні про Нібелунгів»: «ВН має позначати щось просте», ... оскільки «речення «У Нотунга гостре лезо» має смисл навіть тоді, коли Нотунг зламаний» [1, с. 248]. Пафос висловлювань Х. Патнема і Л. Вітгенштейна зводиться до неможливості компонентної характеристики значення ВН в умовах відсутності об'єктивних параметрів концептуальної тотожності. Зазначена проблема вирішується дослідниками по-різному: за рахунок концептуального вирівнювання в людській інтеракції (Х. Патнем) або в зоні онтологічної обумовленості змістовної одиниці ВН (Л. Вітгенштейн). Але при будь-якій інтерпретації в цих концепціях ВН – аномалія мови.

Саме як аномалію, або «синтаксично тверді горішки» (syntacticnuts) розглядають Р. Джекендофф і Р. Куліковер географічні назви типу (1) the Atlantic / Pacific / Arctic **Ocean**; the Mediterranean / Black / Caspian / Aegean **Sea**; the Mississippi / Hudson / Danube **River**; (2) the **Bay** of Fundy / Biscay; the **Gulf** of Mexico / Aqaba; the **Isle** of Man; (3) Beaver / Wissahickon **Creek**; Loon / Arrowhead **Lake**; Biscayne / Hudson / Buzzard's**Bay**; Vancouver / Mackinaw **Island**; Spot / Claypit / College **Pond**; Laurel / Sideling **Hill**; Loon / Sugarloaf **Mountain**; (4) **Lake** Michigan / Superior / Geneva; **Mount** Everest / Washington / Monadnock [4, с. 29]. З одного боку, наведені конструкції є вельми продуктивними в мовах. З іншого боку, вони не можуть бути пояснені в термінах концептуальної структури мови Р. Джекендоффа, чия архітектура є синтактоорієнтованою, де «встановлені базові механізми для зв'язку концептуальної структури з аргументами в синтаксисі» [8, с. 55].

Розглядаючи проблему селекційних обмежень як загальних семантичних обмежень на аргументи, Р. Джекендофф зазначає, що вони повинні трактуватися як частина значення дієслова, яка має бути інтегрована в його аргументну структуру. На думку дослідника, селективні обмеження формуються із субвокабуляру концептуальних структур, який містить не тільки головні концептуальні категорії, але і більш тонкі відмінності типу живий-неживий, людина-тварина, тверда речовина – рідина тощо. Так, Р. Джекендофф відзначає дієслово німецької мови *fressen*, яке може бути предикатом тільки при суб'єкті – тварині, так що в реченні: *Hansfrisst*, – *Hans* – завжди тварина. Р. Джекендофф вважає, що в таких випадках аргументна структура злита (fused) з семантичною інформацією дієслова. Процедура злиття видаляє надлишкову інформацію з висловлювання. Так, у вже згаданому реченні: *Джон побіг до будинку*, селективні обмеження стосуються відбору об'єкту-істоти (людини/тварини) в позиції агенса. «Бігти» індексує позицію конституента «жива істота», у фузії з синтаксичної фразою. Іншими словами, відбувається фузія структури суб'єкта з конституентом, індексованим в концептуальній структурі. Форма *Джон* – результат фузії селективно відібраного аргументу людина *Джон*, що приймається за

замовчуванням (тобто на рівні логіки за замовчуванням (defaultlogics)). Таким чином, фузія аргументів відграє дуже значну роль у функціонуванні ВН в мовних висловлюваннях. Проте у зазначених вище синтаксично твердих горішках наявність чотирьох фреймів (чотирьох правил комбінації) не має виходу на суто семантичний рівень, що робить подібні конструкції важко описуваними в термінах генеративної граматики. Тож у випадках, коли фузія не відбувається, розглянути одиниці в параметрах правил комбінаторності є практично неможливим.

Теорія Л. Барсалу дає можливість пояснити відсутність фузії у висловлюваннях типу the **Bay** of Fundy, а також стабільність концепту в часі і просторі, холістичність і – потенційно – компонентність значення. Вчений представляє теорію перцептивних символів як цілісну концептуальну систему. На думку дослідника, первинна мета концептів у забезпеченні категоріальних умовиводів про сприйняті перцептивно одиничні об'єкти у світі може бути пояснена в межах єдиної перцептивної теорії знання. Л. Барсалу доводить, що перцептивні символи здатні до абстракції, представляючи не тільки холістичні, але й компонентно організовані схематичні репрезентації перцептивного досвіду індивіда. При цьому холістичність розглядається як градуальне явище. Саме це прямо стосується ВН, чиї значення важко пояснюються в термінах компонентності, оскільки колективний досвід взаємодії з їх об'єктами темпорально коротший, ніж у ЗН (індивід *Петро* живе менше, ніж існує предмет *стіл*, досвід колективної взаємодії з яким налічує сотні і тисячі років), так що людина просто не встигає виробити достатню кількість інтеракцій з перцептивно сприйнятим об'єктом для достатньої специфікації й конвенціалізації так званих основних ознак.

На противагу статистичній метафорі пропозиціональної лінгвістики Л. Барсалу пропонує альтернативу – метафору моделі світу, яка забезпечує альтернативну онтологію для теорії концептуалізації та категоризації [2] і має перцептивний характер. Модель світу – це антропоцентрична система переконань людини про поточний стан світу. У моделі світу центральними онтологічними одиницями є живі й неживі об'єкти. Розуміння життя пов'язане з онтологічним розмежуванням світу на людей, тварин, рослини і неживу природу. Описуючі генетичні підстави такого розрізнення, Л. Телмі зазначає, що на рівні інстинкту дитина практично з моменту народження спостерігає і копіює манеру поведінки та культурні практики людей, а не тварин, тим більше, не неживих об'єктів у своєму оточенні [14, с. 379–380]. Дискретизація світу людей і виділення унікального об'єкта – матері – також закладені в програму виживання, тому, як видається, дитина генетично схильна і до виділення унікальних об'єктів (концептуальної унікалізації). Додамо, що експерименти Дж. Макнамари підтверджують, що логічні ресурси, необхідні для засвоєння ВН, настільки значні і об'ємні, що не можуть відноситись до зони вивченого, оскільки серед ментально здорових дітей зона неуспішності їх вивчення дорівнює нулю. Знання про те, як

розуміти і використовувати ВН, є тим, з чим дитина народжується, частиною його геному [11].

Метафора моделі світу змінює конфігурацію ментальної організації від статичної до всебічної динаміки й прив'язки до конкретного стану світу, населеного конкретними об'єктами. Тоді в центрі уваги моделі світу має бути не загальне таксономічне знання про абстрактні категорії, які важко застосувати до ВН, а ієрархічна система просторових фреймів, свого часу запропонована М. Мінскі [12] та певною мірою підтримана і представниками логіко-пропозиційної концептології (Р. Джекендофф), і перцептуалами (Р. Ленекер, Л. Телмі).

Л. Барсалу вважає, що система просторових фреймів ієрархічно представляє локації в світі, від найбільших районів (континенти й океани) до менших регіонів, рекурсивно в них включених (країни, регіони, міста, околиці, будинки, кімнати, ящики столу і т. д.). Знання про локації, значущі для кожної людини, багато в чому персоніфіковані, проте доведено, що в основі їх формування знаходиться загальна візуальна модальність людської перцепції, оброблена когнітивним механізмом рекурсії в ієрархічну модель, що має відповідний зміст. Додамо, що, на нашу думку, в соціально значущих позиціях цей зміст виражений в мові топонімами. Отже, топоніми, на відміну від антропонімів, утворюються на основі попередньої категоризації знання про унікалізовані об'єкти. Саме тому «синтаксично тверді горішки» є закономірністю, а не аномалією мови.

Відсутність на деяких рівнях ієрархії пропріального змісту (наприклад, на рівні шухляди столу, місця в кімнаті) пов'язана, на нашу думку, з відсутністю необхідних умов для його появи, виведених А. Гардінером [5, с. 37]. Це, по-перше, наявність в ментальному універсумі хоча б двох ідентичних в деякому відношенні об'єктів, а також наша дискурсивно обумовлена зацікавленість у виділенні одного з них. Л. Барсалу вважає, що ще багато що належить дізнатися про ці ієрархічні системи локацій, і в цьому сенсі аналіз пропріальних змістів як рекурсивно організованих ієрархій може дати ключ до розуміння суті їх концептуальної організації. Так, ми вважаємо, що в даному процесі дуже важливу роль відіграє діаграматична іконічність як на рівні ізоморфізму, так і мотивації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, попри привабливість пропозиціональних теорій знання та їх популярність в сучасній когнітології, основу нашої роботи складатиме перцептивна теорія знань. Додамо, що ми залишаємо пропозиціональні теорії частиною розгляду, оскільки, як свідчить даний параграф, часом їх змістовний бік задає належні критерії для критики або переосмислення в рамках перцептивних теорій знання.

Література

1. Витгенштейн Л. Философские исследования / Л. Витгенштейн // Языки как образ мира. – М. : ООО «Издательство АСТ» ; СПб. : terraFantastica, 2003. – С. 220 – 546.

2. Barsalou L. W. Deriving categories to achieve goals / L. W. Barsalou // The psychology of learning and motivation: Advances in research and theory / G. H. Bower (Ed.). – New York : Academic Press, 1991. – Vol. 27. – PP. 1 – 64.
3. Barsalou Lawrence W. Perceptual symbol systems / L. W. Barsalou // Behavioral and Brain Sciences. – 1999. – No. 22. – PP. 577 – 660.
4. Culicover Peter. Simpler Syntax / P. Culicover, R. Jackendoff. – Oxford University Press : Oxford, 2005. – 608 pp.
5. Gardiner Alan. The theory of proper names. A controversial essay / A. Gardiner ; Second edition. – London : Oxford University Press, 1957. – 76 pp.
6. Jackendoff Ray. Linguistic in Cognitive Sciences: The state of the art / R. Jackendoff // The Linguistic Review. – No. 24. – 2007. – Walter de Gruyter. – PP. 347 – 401.
7. Ray Jackendoff. Précis of Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution / R. Jackendoff // Behavioral and Brain Sciences. – 2003. – No. 26. – PP. 651 – 665.
8. Jackendoff Ray S. Semantic Structures. (Current Studies in Linguistics Series; V. 18) // R. Jackendoff. – Cambridge MA : MIT Press, 1990. – xiv + 322 pp.
9. Johnson-Laird P. N. Mental Models in Cognitive Science / P. N. Johnson-Laird // Cognitive Science. – No. 4. – 1980. – PP. 71 – 115.
10. Langacker Ronald W. Cognitive grammar: A basic introduction / R. W. Langacker. – Oxford University Press, 2008. – 562 pp.
11. Macnamara John. Names for Things. A Study of Human Learning. Cambridge / J. Macnamara. – Mass. : The MIT Press, 1982. – xii, 275 pp.
12. Minsky M. A framework for representing knowledge / M. Minsky // The Psychology of Computer Vision / P. H. Winston (ed.). – New York : McGraw-Hill, 1975. – PP. 211 – 277.
13. Putnam Hilary. Representation and Reality / H. Putnam. – Cambridge, MA, Bradford Book : The MIT Press, 1988. – 166 pp.
14. Talmy Leonard. Toward a Cognitive Semantics / L. Talmy. – Cambridge, MA : MIT Press, 2003. – Volume 2. – Typology and Process in Concept Structuring. – viii+495+[1] pp.

Аннотация

Белицкая Е.Н. Онимное смыслообразование с точки зрения формальной структуры когнитивности

*В статье анализируются существующие в современной науке подходы к репрезентации языка как системы знания. В частности, рассматриваются пропозициональные и перцептивные интерпретации когнитивных репрезентаций, представленные концепциями Р. Джекендоффа и Л. Барсалу, как основы для семантического анализа собственных имен. На примере топонимных конструкций типа *Atlantic Ocean; the Bay of Fundy; Beaver Creek; Lake Michigan* доказываемся методологическое преимущество перцептивных теорий знания над пропозициональными. В частности, метафора модели мира перцептивной теории знания как альтернатива*

статистической метафоры представлена как надежный методологический каркас для интерпретации семантики собственных имен.

Ключевые слова: собственное имя, когнитивная репрезентация, перцептивная теория знания, метафора модели мира.

Анотація

Беліцька Є.М. Онімне смислоутворення з погляду формальної структури когніції

В статті аналізуються існуючі в сучасній науці підходи до репрезентації мови як системи знання. Зокрема, розглядаються пропозиціональні та перцептивні інтерпретації когнітивних репрезентацій когнітивних репрезентацій, які представлені концепціями Р. Джекендоффа і Л. Барсалу як підґрунтя для семантичного аналізу власних назв. На прикладі топонімних конструкцій типу *Atlantic Ocean; the Bay of Fundy; Beaver Creek; Lake Michigan* доводиться методологічна перевага перцептивних теорій знання над пропозиціональними. Зокрема, метафора моделі світу перцептивної теорії знання як альтернатива статистичної метафори представлена як надійний методологічний каркас для інтерпретації семантики власних назв.

Ключові слова: власна назва, когнітивна репрезентация, перцептивна теорія знання, метафора моделі світу.

Abstract

Bielitska Y.M. Onymous meaning-building in terms of the formal structure of cognition

In cognitive science the language is a system of knowledge, which is stored in the memory of the speaker. Cognitive Revolution of the mid twentieth century raised the issue of the development of new approaches to the representation of this knowledge. The article analyzes the existing in modern science approaches to the representation of language as a system of knowledge. In particular, the propositional and perceptual representations of cognition is shown through the conceptions of R. Jackendoff and L. Barsalow as the basis for the semantic analysis of proper names.

The method of analysis of linguistic units in amodal and perceptual knowledge theories are fundamentally different. In particular, the perceptual theory of knowledge treats proper name as the result of sensory experience by the speaker of the form of the name (auditory modality) and the form of the individual (primarily through the visual perception), as well as mechanisms of proprioception and intraception. In amodal representational system a proper name has two different interpretations in perception and conception that are stored in two different brain areas of mental reality. This type of analysis represents a significant difficulty for proper names as it is inevitably linked with the notions of category, prototype, list of characteristics, which are hardly deductible. So far, attempts to describe anthroponym in these terms were unsuccessful, which, however, does not prevent researchers in cognitive onomastics from operating a modally oriented concepts of "onomastic category", "onomastic concept" and make a list of characteristics for anthroponym (appearance + nature + behavior + ...).

The analysis of such toponymic structures as *Atlantic Ocean; the Bay of Fundy; Beaver Creek; Lake Michigan* prove that the perceptual theory of knowledge has the methodological advantage over propositional. In particular, a metaphor of the world model in perceptual theory of knowledge as an alternative of statistical metaphor represents as a reliable methodological framework for the interpretation of the semantics of proper names.

The model of the world is an anthropocentric system of beliefs about the current state of the world. In this model the central ontological units are living and inanimate objects. So it contains a system of spatial frames which hierarchically represents locations of the world, from major regions (continents and oceans) to smaller regions, they included recursively (countries, regions, cities, neighborhoods, houses, apartments, drawers, etc.). Knowledge of locations is important for everyone, largely personified, but proved that their formation is based on the overall perception of the human visual modality treated with cognitive mechanism of recursion in a hierarchical model that has a corresponding meaning. We add that, in our opinion, in this socially significant content are expressed in the language through place names. Consequently

place names, unlike anthroponyms, are formed on the basis of prior knowledge of categorization of the unique objects. That is why "syntactically hard nuts" are a pattern, not the anomaly of the language.

Key words: proper name, a cognitive representation, perceptual theory of knowledge, the metaphor of the model of the world.

І. А. Блинова
Артемівськ. Україна

УДК 811.111.81'42

ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНОСТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ РІЗНОВИДІВ КОМІЧНОГО В АНГЛОМОВНОМУ ПРОЗОВОМУ ДИСКУРСІ

Постановка проблеми. Зазначимо, що саме в художньому дискурсі широко використовуються різноманітні образотворчі і виражальні засоби мови з метою впливати на читача і викликати у нього певні почуття, емоції, асоціації. Специфіку створення комічного ефекту мовностилістичними засобами в структурі художніх творів досліджували такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як Ю. Б. Борєв, Т. О. Буйницька, І. К. Кобякова, І. Р. Виноградова, О. А. Земська, С. М. Іваненко, Л. П. Іванова, В. І. Карасик, П. Б. Коржева, М. О. Кулінич, А. Я. Лівергант, О. Н. Лук, Т. Б. Любимова, З. В. Новицька, С. І. Походня, Г. Г. Почепцов, В. Я. Пропп, Е. Різель, В. З. Санніков, О. О. Тараненко, О. Ю. Титаренко, О. Б. Шонь, А. О. Щербина та ін.

Вибір певних засобів мови для досягнення комічного ефекту спрямований на створення відповідного виду комічного. Градація емоційного реагування на різні прояви комічного, його відношення до суспільного ідеалу передається в таких поняттях, як: усмішка, жарт, іронія, сатира, гумор, чорний гумор, гротеск, сарказм, карикатура, інвектива.

Слід зауважити, що вживання вищезазначених комічних засобів у художньому дискурсі є найбільш вмотивованим: будь-яка мовна одиниця може стати стилістично значущою і перетворитися на засіб мистецької образотворчості та виразності. Художник слова творчо перетворює одиниці мови, розширюючи рамки звичних способів відбору і сполучення слів, прийомів використання синтаксичних конструкцій та інтонацій, і таким чином збагачує мову засобами виразності.

Матеріалом нашого дослідження слугують оригінальні прозові твори малих форм найяскравішої представниці сучасної (другої половини ХХ – початку ХХІ ст.) „жіночої” літератури Мюріел Спарк: – “The Public Image” («На публіку»), “The Ormolu clock” («Годинник з позолоченої бронзи»), “Member of the Family” («Член родини»), “The Dark Glasses” («Темні окуляри»), “The Black Madonna” («Чорна Мадонна»), “The Portobello Road” («Портобелло-Роуд»). Наголосимо, що дослідники творчості письменниці [1; 3; 5] зосереджують увагу на обдарованості, багатогранності таланту,

професійності літератора, оригінальності стилю і сильному художницькому дарі англійської письменниці – сатири.

Результати проведених досліджень на матеріалі художніх прозових творів показують, що комічний ефект створюється організацією засобів мови як у структурі авторської оповіді, так і в мовленні персонажів і передається через широкий діапазон мовностилістичних і мовленневих прийомів вираження комічного, серед яких *каламбур* займає одне із значущих місць. Багата палітра образних засобів, що використовуються авторами художніх творів, дозволяє не тільки глибше проникнути в задум автора, розгледіти його насмішку і виявити її об'єкт, але сприяє більш повному розкриттю характерів, явищ, ідей.

Мета цієї розвідки – дослідити специфіку функціонування каламбуру як провідного мовностилістичного засобу комічного в сучасному художньому прозовому дискурсі.

Услід за В. З. Санніковим під каламбуром розуміємо «жарт, заснований на смисловому об'єднанні в одному контексті або 1) різних значень одного слова, або 2) різних слів (словосполучень), тотожних за звучанням (омонімів), або 3) різних слів (словосполучень), подібних за звучанням (паронімів), або 4) псевдосинонімів, або 5) псевдоантонімів» [4, с 497]». Отже, каламбур – різновид мовної гри, що досить часто використовується для створення комічного ефекту.

За нашими спостереженнями, М. Спарк вдається до навмисного обігравання мовних явищ на лексико-семантичному, синтаксичному, словотвірному та прагматичному рівнях, викликаючи у читача емоційну реакцію на різні прояви комічного: гумор, іронію, сатиру та сарказм. Як показав аналіз, типовим прийомом створення письменницею каламбурів є обігравання на лексичному рівні смислів, що виникають у випадку полісемії та омонімії в ракурсі авторського або персонажного іронізування з правил соціуму, певних ідей, переконань, висловлювань та вчинків. Зокрема регулярною є полісемія типу «пряме і переносне значення слів», «вільне і фразеологічно зв'язане значення», «власне і загальне значення». Наведені нижче приклади демонструють техніку такого зіткнення:

1) One day in my young youth at high summer, lolling with my lovely companions upon a haystack *I found a needle*. «George took this (photo) the day that *Needle found the needle*»; '*Needle*' is found: in haystack! [7, с. 200], де опис моменту історичної знахідки голки дівчиною у снопі на початку твору (*Голка знайшла голку*) переходить у зображення власного вбивства і знаходження тіла в тому самому снопі (*Голку (її мертве тіло) знаходять у снопі*) наприкінці твору. Як бачимо, регулярною є полісемія типу „прізвисько героїні (Голка) – предмет (голка)”. Зауважимо, що усмішка, використана під час опису моменту історичної знахідки голки дівчиною у снопі у першому випадку (*Голка знайшла голку в снопі*), переходить у чорний гумор під час

зображення власного вбивства і знаходження тіла в тому самому снопі (*Голку (її мертве тіло) знаходять у снопі*) у другому.

2) ... since she had become the English Lady-Tiger of the films, and, as he always put it, *fallen on her feet* [7, с. 22], де обіграванню підлягає ідіоматичний вислів **to fall on one's feet** – вдало вийти з незручного становища (подібно до кішки, яка, як кажуть, завжди падає на ноги);

3) Luigi was already talking defensively ("*ten to the dozen*," as she said later) [7, с. 47], де обіграється ідіоматичне словосполучення **to talk (go) nineteen to the dozen** – говорити без угаву, багатослівно; **tentothedozen** має протилежне значення: небагатослівно, розсудливо;

4) Mind your *bloody thumb* on my shirt [7, с. 179], де обігравання відбувається за рахунок двох значень прикметника **bloody**: 1) що кровоточить, скривавлений; 2) (груб.) проклятий [6];

5) There is a limit to what one can *listen to with the naked eye* [7, с. 216], де каламбур заснований, по-перше, на прямому і переносному (фразеологічно зв'язаному) значенні прикметника **naked**: 1) незахищений, непокритий (наприклад, *nakedhead*); 2) (про очі) незброєний [6] і, по-друге, на тому, що автор порушує звичне словосполучення **to see with the naked eye**, замінюючи дієслово **to see** несумісним за значенням з іменником **eye** дієсловом **to listen**;

6) *Dark glasses hide dark thoughts* [7, с. 229], де обігравання стосується таких значень прикметника **dark**: 1) темний; 2) таємничий, таємний [6].

Каламбури, як правило, будуються на використанні багаточисельних фігур мовлення – параномазії (When everyone had recovered Georg esaid, «She put in her thumb and pulled out a plum» [7, с. 200]), ономотопеї (*hacking-heckin glaughter, hac-hec-hoo, hee-hoo 's*: The away we were into our merciless hacking-hecking laughtera gain [7, с. 200]), антономазії (прізвисько головної героїні з оповідання «Портобелло-Роуд»– Голка (*Needle* від англ. *Needle* іменник голка [6]) через те, що вона насправді знайшла голку в копиці сіна; її друга – *Skinny* (від англ. *Skinny* прикметник худорлявий; шкіра й кістки [6]); героя з оповідання «Годинник з позолоченої бронзи» пана Строха Люблонича – *old dirty Peeping Tom*).

Специфіку каламбурів складають також притаманні їм імпліцитність і натяк. Так, у досліджуваному оповіданні «Чорна Мадонна» лексема *dark* (чорний, темний) підлягає обіграванню в натяку на причину народження темношкірого немовля у світлошкірої сімейної пари, яка зрештою позбулася цієї дитини. Першою причиною вважалася зрада дружини Лу з темношкірим колегою чоловіка Раймонда – Оксфордом Сент-Джоном, однак аналіз крові довів протилежне. Друга причина – спадковість, адже в попередніх поколіннях героїні були темношкірі рідні. Третя причина полягає у зверненні Лу з благанням про дитину до статуї Чорної Мадонни, бо сімейна пара протягом багато років не могла мати дітей.

Висновки. Отже, прийоми включення каламбурів до оповідної тканини художнього прозового дискурсу М. Спарк загалом традиційні. За частотністю вживання до улюблених прийомів письменниці належать

полісемантичні та омонімічні каламбури. *Перспектива* подальшого дослідження полягає, як нам вбачається, у продовженні детального аналізу описаних прийомів створення каламбурів при вивченні своєрідності та оригінальності творчого методу М. Спарк та інших письменників-прозаїків, чия поетика комбінується з різновидами комічного.

Література

1. Арутюнова И. А. Романы Мюриэл Спарк (к проблеме метода) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / Арутюнова Ирина Аркадьевна. – М., 1984. – 179 с.
2. Борев Ю. Сатира / Ю. Борев // Теория литературы / Под ред. Г. Л. Абрамовича. – М., 1964. – С. 363–407.
3. Джумайло О. А. Игра и постмодернистский инструментарий в романах М. Спарк: дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.05 «Литература народов Европы, Америки и Австралии» / О. А. Джумайло. – М., 2001. – 26 с.
4. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры / В. З. Санников. – М. : «Языки русской культуры», 1999. – 544 с.
5. Шлянникова М. В. Жанровая эволюция романов Мюриэл Спарк : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья» / М. В. Шлянникова. – Казань, 2005 – 21 с.
6. Электронный словарь ABBYY LINGVO 12 Multilingual Edition [Электронный ресурс]. – Режим доступа до словника : <http://www.lingvo.ru>
7. Spark M. The Public Image. Stories / M. Spark. – М. : Progress Publishers, 1976. – 290 p.

Аннотация

Блинова И.А. Функционирование лингвостилистических средств реализации разновидностей комического в англоязычном прозаическом дискурсе.

Статья посвящена исследованию каламбура как ведущему средству репрезентации комического в художественном прозаическом дискурсе на материале произведений ярчайшей представительницы современной англоязычной «женской» литературы Мюриэл Спарк. Проанализированы типичные примеры преднамеренного обыгрывания автором языковых явлений на лексико-семантическом и прагматическом уровнях. Выявлено стилистические особенности их функционирования в рамках художественного прозаического дискурса, что является характерной чертой индивидуально-авторского стиля писательницы.

Ключевые слова: художественный прозаический дискурс, комическое, каламбур, идиостиль.

Анотація

Блинова І.А. Функціонування мовностилістичних засобів реалізації різновидів комічного в англomовному прозовому дискурсі.

Стаття присвячена дослідженню каламбуру як провідному засобу репрезентації комічного в художньому прозовому дискурсі на матеріалі творів найяскравішої представниці сучасної англomовної «жіночої» літератури Мюріел Спарк. Проаналізовані типові приклади навмисного обігравання автором мовних явищ на лексико-семантичному та прагматичному рівнях. Виявлено стилістичні особливості їх функціонування в межах художнього прозового дискурсу, що є ознакою індивідуально-авторського стилю письменниці.

Ключові слова: художній прозовий дискурс, комічне, каламбур, ідіостиль.

Abstract

Blynova I.A. The functioning of linguistic and stylistic means of comic representation in the English prose discourse.

It is natural that the research problems of linguistic and stylistic comic representation means and their functioning in the variety of discourses (including fiction) are the most theoretically developed in modern Linguistics.

The topicality of this investigation is confirmed by the need of the pun study as the determinant of the author's individual style that serves the means of linguistically played phenomena research at certain levels to create a comic effect.

The article studies the pun as the leading means of comic representation in the fiction prose discourse on the material of the literary works by the brightest representative of the modern «female» prose Muriel Spark. The concepts of «comic means» and «pun» in modern Linguistics with an emphasis on their importance for the linguistic poetics have been characterized. Typical examples of linguistic phenomena intentional play of words by the author at the lexical, semantic and pragmatic levels have been analyzed. The peculiarities of their functioning within the fiction prose discourse have been pointed out, which is a characteristic of the author's individual style.

As a result of the analysis carried out on the material of M. Spark's stories, we conclude that the techniques of pun creating in the writer's narrative artistic prose discourse are generally traditional. The most frequently used puns are polysemantic and homonymous ones, where «the literal and figurative meanings», «the free and bound phraseological meanings», «proper and common noun meanings» of words are combined. Puns are proved to be built on the use of numerous figures of speech, such as: paronomasia, onomatopoeia and antonomasia. The specificity of puns is in their inherent implicitness and hint. The prospect of further investigation of these problems is to continue a detailed study of pun techniques creating described above to examine the uniqueness and originality of M. Spark's creative method and the creative method of other prose writers whose poetics is combined with satire, joke, irony, humor, black humor and sarcasm.

Key words: fiction prose discourse, pun, comic representation means, idiostyle.

А. Р. Габидулина
Артемовск. Украина

УДК 811.161.1.=25 (075)

**КОММУНИКАТИВНЫЕ НЕУДАЧИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ
ДИСКУРСЕ**

Постановка проблемы. Коммуникативной неудачей (КН) мы называем полное или частичное непонимание высказывания партнером коммуникации, т. е. неосуществление или неполное осуществление коммуникативного намерения говорящего [2, с. 30]. Как правило, в лингвистической литературе исследуются речевые ошибки, свойственные разговорной речи. Коммуникативные девиации, связанные с определенным типом дискурса, изучены в гораздо меньшей степени. Мы считаем, что в каждой сфере они общения они имеют свои особенности.

Цель статьи – дать типологию коммуникативных неудач в педагогическом дискурсе, показать причины их появления. Для достижения цели решаются следующие задачи: обобщить и синтезировать различные

научные подходы, определяющие и описывающие коммуникативные неудачи; определить основание для классификации изучаемого явления; проанализировать основные причины коммуникативных неудач с точки зрения различных аспектов коммуникативной ситуации. Объект исследования – педагогический дискурс. Предмет – коммуникативные неудачи.

Анализ последних исследований и публикаций. По мнению Л.К. Граудиной и Е.Н. Ширяева, КН – это недостижение инициатором общения коммуникативной цели и, шире, прагматических устремлений, а также отсутствие взаимодействия, взаимопонимания и согласия между участниками диалога [4, с.68]. Оpozнание того, что в общении произошел сбой, дает реакция партнера. Так, реакция может вообще отсутствовать (адресат не услышал, не расслышал, не счел нужным отвечать, оскорбился и т.д.) или реакция неадекватна ожиданиям (ожиданиям) говорящего, что чаще всего и бывает, например: *Ты зачем вчера брал Колины коньки? – Не вчера, а позавчера. – Ты прекрасно понимаешь, о чем я говорю.* В интенции говорящего – порицание ('взял чужое') и запрещение ('Больше не бери'). Отвечающий, намеренно или случайно, смещает фокус внимания на время события и дает по этому поводу уточняющий ответ, чего не ожидал первый партнер. Таким образом, при коммуникативной неудаче нет удовлетворения истинных коммуникативных намерений и ожиданий говорящего, что он, в нашем случае, и констатирует как уловку партнера.

В научной литературе неоднократно предпринимались попытки описать причины сбоев в общении. Рассмотрим основания и критерии классификаций коммуникативных неудач, предлагаемые различными авторами.

Так, О.В. Кукушкина рассматривает речевые ошибки с функционально-семантической точки зрения и объединяет подобные нарушения письменной речи в следующие классы: 1) неудачное структурирование информации; 2) неудачная квалификация общего типа логических отношений, связывающих основные элементы пропозиции ("предмет" и "признак"); 3) неудачная квалификация положения дел, описываемого пропозитивной структурой; 4) неудачная категориальная квалификация отдельных элементов положения дел, описываемого пропозицией; 5) неудачная актуализация референтов категорий, использованных для описания элементов положения дел; 6) неудачный выбор означаемого; 7) неудачная запись означаемого [5].

Б.Ю. Городецкий [11] считает, что имеет смысл различать коммуникативную и практическую цель речевого акта: коммуникативная цель оказывается подчиненной практической цели. Например, я хочу заставить сына сделать уроки (практическая цель), прибегаю для этого к речевому воздействию, осуществляя угрозу наказания (коммуникативная цель) в том случае, если он не отправится их делать. Таким образом, неудачи могут классифицироваться как широкие (не достигнута практическая цель) и как узкие (не достигнута не только практическая, но и коммуникативная

цель). Скажем, мой сын не понял содержания обращенного к нему высказывания и, следовательно, не отправился делать уроки (узкая неудача); он мог отлично понять мою прескрипцию и выраженную при этом угрозу наказания (коммуникативная цель достигнута), но не отреагировать на мое высказывание должным образом (практическая цель не достигнута – широкая неудача).

Можно классифицировать коммуникативные неудачи исходя из того, кто «виноват» – автор или адресат, т. е. должна ли неудача быть отнесена к фазе вербализации или к сфере понимания (Б.Ю. Городецкий, О.Н. Ермакова, Е.А. Земская). О.Н. Ермакова, Е.А. Земская рассматривают КН в зависимости от разных причин, выделяя КН, порождаемые свойствами языковых единиц; порождаемые неверным пониманием коммуникативного намерения говорящего; возникающие в манипулятивных речевых актах; порождаемые неадекватной передачей чужой речи; порождаемые прагматическими факторами, а также реакцией на дескрипцию.

Д. Гудков выделяет три класса причин, которые вызывают коммуникативные неудачи: 1) КН, порождаемые устройством языка; 2) КН, порождаемые индивидуальными различиями говорящих в каком-либо отношении; 3) порождаемые прагматическими факторами [1].

Н.И. Формановская классифицирует КН по разным основаниям: социально-культурным, психосоциальным и собственно языковым. К коммуникативным неудачам, по ее мнению, приводят а) различия в картинах мира, сформированных разными национальными культурами коммуникантов; б) несовпадение моделей фрагмента действительности у собеседников; в) несовпадение оценок фрагментов и явлений действительности; г) несовпадение социальных и психологических ролей коммуникантов; д) нарушение условий места и времени коммуникации; помехи от присутствия третьего лица; е) нарушение правил вежливости; ж) неправильное прочтение речевой интенции; и) собственно языковые причины: многозначность слов и конструкций, неточная денотативная и референтная соотнесенность номинаций; окказиональные образования и пр. [11].

Л.К. Граудина и Е.Н. Ширяев выделяют следующие неблагоприятные факторы, приводящие к КН: 1) чуждая коммуникативная среда сводит усилия участников общения на нет, так как в такой среде царит дисгармония, отсутствует настроенность собеседников на феноменальный внутренний мир-друг друга; 2) нарушение паритетности общения (нарушение правила солидарности, кооперации собеседников); 3) ритуализация живого речевого общения; 4) неуместное замечание в адрес слушателя по поводу его действий, личностных качеств; 5) несовпадение социокультурных стереотипов, фона знаний, психологических пристрастий (приятие или неприятие действий или черт характера собеседника); 6) ошибочное толкование языковых явлений.

Э.Ю. Радыгина называет такие коммуникативные барьеры педагогического общения, как барьер произношения – восприятия; апеллятивный барьер, который проявляется в неожиданной реакции учащегося на то обращение, которое применяет по отношению к нему учитель; позиционный барьер – это неумение учителя вступать во взаимодействие в ходе диалога, общения с классом; стилистический барьер, возникающий при несоответствии стиля речи коммуникатора и ситуации общения, стиля речи и актуального психологического состояния адресата; логический барьер, который появляется в том случае, когда логика рассуждения учителя слишком сложна для восприятия школьника, либо кажется ему несерьезной, либо перечит привычной ему манере доказательств; эмотивный барьер – это утрирование эмоционального начала в речи педагога, что нередко приводит к непониманию смысла сказанного; коммуникативный барьер фатического характера – нарушения при организации контактоустанавливающих речевых структур (приветствие, вызов к доске, ввод задания, прощание); ситуационный барьер, т.е. отсутствие понимания специфики момента; волюнтаристический (конативный) барьер – терпимое отношение учителя только к тому, что соответствует его собственным суждениям; контрсуггестивный барьер – отсутствие доброжелательности у учителя; тезаурусный барьер – неумение или нежелание учителя грамотно строить отношения равенства-превосходства с подчеркиванием различий в уровне знаний; аффилиационный барьер связан с трудностью адаптации самого учащегося к школьному коллективу, чем вызвано нежелание общаться и с педагогом; контекстный барьер – неумение оптимально строить словесное и невербальное окружение основных логических структур; барьер реверсивный – смена ролей обучающего и обучаемого.

Указанные исследования дают достаточно широкое представление о разном роде КН, но трудно определить, какое основание положено в основу классификации. В научной литературе пока не выработана единая точка зрения на типологию коммуникативных неудач. Ясно пока одно: линейное развертывание диалога или полилога обусловлено разнопорядковыми, но в то же время взаимосвязанными факторами, лингвистическими и экстралингвистическими. Поэтому анализ причин коммуникативных неудач должен, на наш взгляд, вестись с точки зрения нарушения различных факторов коммуникативной ситуации. В качестве примера мы будем приводить анекдотические ситуации педагогического общения. При этом мы не проводим резкой границы между понятиями «речевая ошибка» и «языковая игра», так как при «кажущейся очевидности и логичности такого противопоставления в современной языковой ситуации не всегда легко провести грань между ошибкой и игрой» [10, с.231].

Коммуникативная (речевая) ситуация характеризует обстоятельства общения в целом, его участников, их стимулы и пр. Д. Хаймс называет следующие особенности коммуникативной ситуации: 1) роли адресанта и

адресата; 2) категория «предмет речи» (топик); 3) обстоятельства (setting), т.е. место, время и другие значимые параметры; 4) канал общения; 5) код, т.е. язык, диалект, стиль общения; 6) форма сообщения (messageform) определяет речевой жанр – беседа, спор, сказка и пр.; 7) событие (event) – природа коммуникативного события, в одном из жанров которого реализуется данная ситуация, например, любовное письмо – жанр письма; 8) ключ (key)— оценка эффективности речевого события; 9) цель (purpose) – категория, отражающая намерения участников речевой ситуации – то, что, по их мнению, должно было бы стать результатом данного речевого события.

Первая причина коммуникативных неудач связана с нарушением такого параметра коммуникативной ситуации, как «адресант» (говорящий) и адресат (школьник, студент). В педагогической коммуникации адресант – это, как правило, педагог (учитель, воспитатель, родители). Он несет в своей речи мотивы, цели, выражает определенные интенции, эмоции, оценки, отношения, ожидание реакции адресата и мн. др. плюс приспособление к адресату — по теме, стилю и пр. Говорящему свойственна ориентировка на действительность, отражаемую в высказывании (предикационные и референциальные его аспекты, актуальное рема-тематическое членение), ориентировка на обстановку официальности / неофициальности общения и выбор стилистического субкода, формирование речевого акта с его иллокутивной функцией и возможным перлокутивным эффектом при ориентации на адресата — с набором его социальных и психологических ролей. Для говорящего характерна демонстрация собственных социальных и психологических ролей (вышестоящего или подчиненного, взрослого или ребенка и т.д.), бóльшая инициатива в принятии решения, вообще больший коммуникативный вес, определение темы, стратегии и тактики для успешного воздействия на адресата.

Сбои в коммуникации могут возникнуть в разных случаях. Например, если учитель избирает неверный стиль общения с классом (например, общение-устрашение или общение-заигрывание); если он не умеет вступать во взаимодействие с учащимися в ходе диалога (Э.Ю. Радыгина называет это явление позиционным барьером):

Завуч Елизавета Максимовна грохнула указкой по столу.

- Пусть там, на задних партах, помолчат, пока я говорю! Иначе будем говорить по-другому! Я спрашиваю не вас, а Каховского. Как он посмел прогулять два дня? Без всякой причины!

На задних партах не хотели молчать.

- Ничего себе: без причины! — громко сказал Павлик Великанов. — У людей клуб громят, а они сиди и задачки разбирай!

- Великанов! Помолчи, будь любезен! Никто ничего не громил, к вашему сведению. Их клуб закрыли по решению руководства. И раз его закрыли, значит, надо.

- Кому надо? — спросил Сережа. — Сенцовым надо? Тетушкам разным, которые жалобы пишут? Они хотят, чтобы мы цветочки поливали, а вместо клинков чтоб вязальными спицами работали! <...>

- Перестань! И будь добр не перебивать!..

“Ей ничего нельзя объяснить,— подумал Сережа. — Она и слушать не хочет. Она все знает” (В. Крапивин. Мальчик со шпагой);

Э.Ю. Радыгина пишет о том, что «наличие у педагога одной лишь коммуникативной позиции может привести к отрицательным результатам. Позиция "над", например, подавляет творческую активность учеников, снижает их интерес к учению, хотя и равноправие может обернуться полной анархией в школе. Эта позиция эффективна в коммуникативных контактах с учениками младших классов; она сохраняет свое значение в контактах с учениками средних и старших классов, но только при обучении. После окончания урока позиция “над” становится неуместной (как в приведенном примере, где воспроизведена ситуация «классного часа» - А.Г.), учителю надо перейти в позицию “наравне“, чтобы идти навстречу ученикам, зная их интересы, проблемы. Необходимо ролевое перевоплощение: после урока учитель становится собеседником» [9, с. 88-89];

Как правило, школьники плохо воспринимают высказывания, представляющие собой эмоциональную оценку, замечание по поводу плохой успеваемости, нарушения дисциплины, пропусков уроков (*Недоучка! Тундра непаханая! Прогульщики! Мимопроходящие тему за темой! Мартышки! Долго обезьянничать будем? Поганки! Зачем же вещи портить?*), иронически-фамильярные обращения (*Сони-засони! Болтушки! Крикуны-плясуны! Душевный мой! В классе думать, а не рассуждать о чувствах надо!*), негативная реакция может возникнуть на употребление местоимения как интонационно оформленного обращения (*Вы, слушайте меня!*) и т. д. “Вы” – желательная форма обращения к старшеклассникам. Она дисциплинирует, поднимает учащегося в собственных глазах. Допустимо обращение по имени и фамилии, но не в обратном порядке (это этикетная форма, используемая лишь при переключке).

Коммуникативные девиации возникают и в других случаях:

- если педагог ориентируется на конфронтацию, а не на кооперативное общение, что, в частности, находит выражение в нарушении постулатов вежливости; так, причиной нарушения контакта с собеседником и прекращения разговора может быть неуместное замечание в адрес слушателя по поводу его действий, личностных качеств, которое может быть истолковано как недоброжелательное отношение говорящего (нарушение максимы такта Д. Лича);

- если возникает барьер фатического характера, т. е. нарушения при организации контактоустанавливающих речевых структур (приветствие, вызов к доске, ввод задания, прощание, оценивание). Известный педагог В.Ф. Шаталов пишет: «Пусть каждый раз поощряющая фраза будет неожиданной и нестандартной... А ведь сплошь и рядом ученик слышит

одни и те же слова: “Молодец”, “Хорошо”. Слова-то правильные, да уж больно однообразные, а потому скучные. Стоит ли удивляться, что ребенок перестает на них реагировать? Да он их, возможно, даже и вовсе перестает замечать» [12, с. 57]. Этикет учебного занятия определяет, например, что нельзя 1) произносить слова приветствия без иницирующей работы интонации, а слова прощания – с радостью по поводу завершения учебного занятия; 2) менять характер обращения к учащему в зависимости от его подготовленности и конкретного ответа; 3) делать замечания в виде долгих структур, отвлекающих внимание класса от темы; 4) формировать негативную мотивацию при вызове учащегося к доске (наличие отрицательных оценок, сомнения в подготовленности);

- возможна ситуация, которую Э.Ю. Радыгина называет аффилиционным барьером, когда ученик отвергает доброжелательное отношение окружающих, стремясь дистанцироваться от людей, уйти от эмоционально-близких отношений вследствие боязни быть отвергнутым;

- если живое общение вне урока заменяется ритуализованным. "В ритуализованной реплике все прагматические характеристики речи (кто — кому — что — почему — зачем) нивелируются: нарушается правило искреннего, доброжелательного отношения к собеседнику" [4, с. 69];

- если учитель чрезмерно эмоционален или, наоборот, заторможен (эмотивный барьер, по Э. Радыгиной);

- если преподаватель работает в "чуждой коммуникативной среде", например, в незнакомом или малознакомом классе, что затрудняет поиск «общего языка» с учащимися;

- если адресант нарушает паритетность общения, что проявляется в доминировании одного из участников разговора: начиная с инициальной реплики педагог выбирает тему разговора, задает вопросы, перебивает собеседника, не дожидаясь сигнала восприятия и правильной интерпретации сказанного, превращая таким образом диалог в монолог;

- если собеседник ощущает партнера как “не то“ лицо – по статусу, социальной роли, психологическим установкам. "Это нередко наблюдается при декларативных или директивных РА, когда не уполномоченное лицо берет на себя больше коммуникативных и фактических прав – приказывать, требовать, декларировать и пр., – чем это представляется адресату. В этом случае ответные реплики констатируют вину автора РА и именно такое недовольство партнера: *Кто вам дал право так себя вести? Какое право ты имеешь так разговаривать со мной? Кто ты такой, чтобы...; Мал еще, чтобы указывать... - и мн. др.*" [11, с. 171].

Коммуникативная неудача возможна, если отсутствует настроенность учителя на мир собеседника, близость мировосприятия говорящего и слушающего. Л.П. Якубинский определил это как близость апперцепционной базы собеседников. М.М. Бахтин называл подобное явление апперцептивным фоном восприятия речи педагог не учитывает психологической ориентации аудитории как единого воспринимающего организма: запросы, цели,

установки; сформировавшиеся или находящиеся в процессе образования «языковые очки». “Ведь собеседник всегда наиболее полно, с максимальным желанием вникая, воспринимает то, что он ожидал услышать. Это феномен услышанного как предвосхищенного: не сложились еще мысли слушающего в организованный словесный код, но он услышан от учителя, и тем большую ценность представляет.<...> И понимание наступит тогда, когда школьник будет убежден, что слышит или собственное восприятие проблемы, или предъявление этой проблемы под тем углом зрения, под которым он сам неоднократно стремился ее постигнуть. Возможно и другое: воспринимается наиболее четко как раз то, что находится в резком противоречии со сложившимися мыслительными стереотипами и логикой восприятия, что способно захватить, ошеломить, привести к неожиданной проблеме” [7, с. 41]:

- *Папа, откуда берутся слонята?*
- *Видишь ли, Вовочка...*
- *Только не рассказывай мне про аиста. Аист его просто не поднимет.*

К сбоям в коммуникации может привести нарушение правил транспорта референта (категория «предмет речи», по Д. Хаймсу) в высказывании учителя. Референт должен быть представлен и опознан в высказывании, причем желательно, чтобы это было такое опознание, которое в дальнейшем даст возможность “орудийно”, операционно пользоваться соответствующей областью предметного мира, т.е. создать условия для корректной референции. Если референты говорящего и слушателя не совпадут, это приведет к сбою в коммуникации. Е.В. Клюев называет следующие правила транспорта референта:

1) правило фокуса, в соответствии с которым требуется постоянно держать референт в фокусе внимания. Это значит, что собеседники чисто автоматически привязывают к соответствующему референту любое вновь возникшее высказывание. Коммуникативные неудачи в данном случае — это:

- нарушение коммуникантами принципа релевантности;
- случайные вопросы собеседника; паразитические ассоциации у одного из коммуникантов; непродуктивные речевые ходы; феномен случайной цели и пр.;
- внешние помехи (например, подключение новых собеседников, искажающих соответствующий фрейм; изменение параметров речевой ситуации и пр.).

2) правило стереоскопии — это умение постоянно видеть предмет объемным, т.е. в единстве его сторон, время от времени концентрируя внимание то на одной, то на другой стороне. В основе коммуникативного акта — общие пресуппозиции как набор предварительных знаний о референте;

3) правило панорамы, или создания ближайшего контекста. Так, любая дефиниция предполагает большее или меньше панорамирование с захватом

смежных видов: *Суффикс – один из аффиксов; Числительное – одна из именных частей речи*; учитель должен уметь отразить в высказывании логическую структуру понятия, т. е. его содержание и объем: правильно произвести деление понятий, дать корректную в данной ситуации дефиницию. Примеры ошибок: *Демократ – человек демократических убеждений; Пьеса – форма художественного произведения.*

4) правило унитарности говорит о том, что нужно трезво оценивать пресуппозиции собеседника и собственные. Нельзя недооценивать или переоценивать знания собеседника о референте. Коммуниканты должны быть равноправны по отношению к нему в условиях коммуникативного акта. Если в процессе объяснения нового материала учитель использует незнакомые детям термины, они должны быть объяснены. Коммуникативная неудача постигнет собеседников и в том случае, если у них не совпадают картины мира:

Марья Иванна:

- *Вовочка, ты знаешь, кто такой Брюсов?*
- *Брюсов Уиллис или Брюсов Ли?*

5) правило изоморфизма предполагает, что референт и его вербальный эквивалент должны находиться в отношениях соответствия друг другу. Приведем хрестоматийный пример. *Профессора философии спросили, нравится ли ему его аспирант. Тот ответил: “Как вам сказать? Он неплохо знает иностранный язык”.* Фактически профессор уклонился от отрицательного ответа, нарушив, в угоду принципу вежливости, правило изоморфизма;

6) правило фокусирования референта предупреждает о такой ошибке в коммуникативном акте, как неконтролируемая смена темы по ходу общения (нарушение принципа релевантности). Модель: “Начал за здоровье – закончил за упокой”. На этом принципе построены многие студенческие репризы в СТЭМах, когда нерадивый студент, выучив только один билет, например, о слонах, при ответе на другой билет в обстановке экзамена потихоньку уводит преподавателя от темы: *“Итак, мухи. Мухи бывают разные, такие же, как слоны. А слоны...”* и дальше о слонах.

7) кросс-референция — опознание уже знакомого предмета на каждом новом этапе коммуникации в виде его многократного упоминания в тексте. На каждом последующем этапе коммуникативного акта референт обогащается все новыми признаками, совокупность которых в идеале все полнее уточняет референт, делая его более и более пригодным для данной речевой ситуации (это явление ученые называют референциальной историей; она дает возможность определить разницу между стартовыми знаниями коммуникантов о референте и их знаниями о нем на выходе) [3, с. 230-255]. Коммуникативная неудача постигнет преподавателя в том случае, если он ограничится толкованием лексического значения слова, вместо того чтобы дать объемную дефиницию на протяжении всего объяснения какого-либо явления действительности: *Антураж – это окружение, обстановка.*

К коммуникативным неудачам может привести искажение такого параметра коммуникативной ситуации, как обстоятельства (по Д. Хаймсу), когда нарушаются условия места и времени коммуникации или же помехи идут от присутствия третьего лица. В этом случае корректируется неуместность речевого действия партнера: *Не здесь об этом; Не будем сейчас это обсуждать; Такое не говорят при детях* ит.п.

Нарушения “канала связи” тоже могут приводить к сбоям в коммуникации. Сюда относятся дефекты речи учителя, плохая дикция, искаженный грамматический строй высказываний, интонационная невыразительность речи, речь-скороговорка, наличие звуков-паразитов и т.п. Адресат нечеткой, неясной и т.п. речи также корректирует поведение партнера: *Говорите, пожалуйста, громче. Нам здесь ничего не слышно; Повторите, пожалуйста, последнее предложение.*

Многочисленные коммуникативные неудачи кроются в природе языковых единиц (коде, по Д. Хаймсу). Они связаны с низким уровнем языковой компетенции учащихся:

- *Коля, ты меня тронул своим рассказом.*

Смех в классе.

- *А он Вас не трогал.*

Коммуникативная девиация возникла в результате незнания школьниками переносного значения глагола *трогать*: ‘вызывать сочувствие, сострадание к себе, волновать, умилять’.

Неясность может возникнуть из-за неправильного понимания какого-то элемента предложения или связи элементов; часто это происходит тогда, когда адресант неверно ставит логическое ударение при выделении ремы высказывания: а) *Петренко недоволен директор школы*; б) *Комиссия посетила школу-интернат с преподаванием ряда предметов на английском языке Киевского района*; в) *В этом разделе говорится о двусмысленности, вносимой в речь омонимами, предложений, взятых вне контекста.*

К неудачам в общении может привести нарушение коммуникативной точности речи (нарушение максимы способа Г.П. Грайса). Эти ошибки можно разделить на 4 основных типа. Пишущим смешиваются слова (выражения): а) сходные по звучанию: *Врач приписал* (вм. прописал) *больной сильное снотворное*; б) сходные по значению: *Поручите нам свои заботы – и мы сократим* (сбережем) *ваше время* (реклама салона заказов); в) сходные по звучанию и значению: *Преподаватель физкультуры познакомил нас с новым комплектом* (комплексом) *упражнений*; г) не сходные ни по звучанию, ни по значению, но относящиеся к одному семантическому полю, одной предметной области: *Нервы охотника напряжены. Палец на мушке* (вм. на спуске): спусковой крючок и мушка – части ружья.

Краткость – одно из основных достоинств речи, выражающееся в умении передать мысль наименьшим количеством слов, без неоправданного внутритекстового дублирования. Многословие, - шутит П. Сопер, - наиболее дорогой порок речи. Размышляя о его причинах, он называет следующие:

неясность мышления, ведущая к повторениям и неожиданным отклонениям; недостаточный словарный запас, вызывающий обращение ко многим словам в тщетных попытках найти одно настоящее; пустословие из-за отсутствия мыслей; склонность к самолюбованию, толкающая на длинные высокопарные речи, и чрезмерная обстоятельность вместо надлежащего отбора материала. “Преодолеть многословие – все равно, что произвести прополку сада, где полезные растения не отличить от сорняков”. Приведем пример коммуникативной неудачи, вызванной неоправданным дублированием: *В декабре месяце было шесть самовольных прогулов.* Декабрь ничем другим, кроме как месяцем, никогда не бывает. Прогул и есть самовольная неявка на работу.

Ошибкой, противоположной избыточности, является неполнота (непреднамеренный пропуск структурно необходимого элемента). Основная причина коммуникативных неудач подобного рода заключается в том, что малоопытный пишущий переносит навыки устной, разговорной речи (где, благодаря общей ситуации и визуальному контакту с собеседником, многое ясно без слов и не требует вербального закрепления) на процесс создания письменного текста, предполагающий более полное выражение мысли. Так, в изложении по тексту “Гибель Муму” ученик пишет: *Он заказал щи и сел за стол. Герасим накрошил туда хлеба* (из кн. Б.С. Мучника). Не сказано, что щи Герасиму подали.

К коммуникативным неудачам можно отнести логические ошибки: а) сопоставление несопоставимого: *Учительница подошла к доске и попросила детей внимательно прочитать содержание таблицы* (Содержание – это сумма идей и эмоций, т.е. нечто идеальное; его нельзя прочитать. Читают не содержание, а саму таблицу); б) неоправданное варьирование наименований, что затрудняет их соотнесение с одним и тем же референтом. Так, одна из диссертаций по психологии называлась “*Влияние общения ребенка со взрослым на эффективность обучения дошкольников*”. Что это значит? Ребенок общается со взрослым, а результат каким-то образом улучшает процесс обучения дошкольников? Употребив два разных термина (*ребенок* и *дошкольник*), автор тем самым создал два разных предмета мысли, тогда как в действительности речь идет только о дошкольниках; в) выведение невыводимого (несоответствие посылок и вывода).

Речь должна быть разнообразной. Учителю следует избегать неоправданного повторения однокоренных слов (*При изучении стилистической роли антонимов в языке следует учитывать следующее...*); случайной рифмы (*Болтливость Наташи вызывает обвинение Даши в распространении сплетни* – пример Б.С. Мучника) и т.д.

К ошибкам “кода” относится “стилистический барьер” (по Э.Ю. Радыгиной), который “возникает при несоответствии стиля речи коммуникатора и ситуации общения, стиля речи и актуального психологического состояния адресата. Дети не воспримут интересный рассказ из-за сухой или наукообразной речи, как не воспримут критическое

замечание, сделанное в панибратской манере. Наиболее серьезная риторическая ошибка, приводящая к барьеру в общении со стороны учителя, — использование “стиля долженствования”. Главная его особенность — употребление речевых оборотов типа “ты должен”, “вам надо”, “мы обязаны”. Стилю долженствования противостоит не просто другой стиль, а другая философия отношений, не побуждающая к психологической защите. Ее называют “парадигмой возможного”: “возможно”, “желательно, чтобы вы...”, “вы можете”.

Следующая причина коммуникативной неудачи — “непопадание во фрейм” (неправильное восприятие речевого события и соответствующих ему речевых актов или жанров речи). Большинство коммуникантов без специального стимула не осознают рамок ситуации, в которой им приходится взаимодействовать. Фрейм воспринимается как данность и побуждает действовать в очерченных границах. Следовательно, не прилагается усилий к тому, чтобы “сконструировать” ситуацию, благоприятную для реализации коммуникативного намерения. Однако бывают случаи, когда говорящий либо “озвучивает” рамку (фреймирование), либо меняет фрейм для достижения определенных результатов (рефреймирование). А.К. Михальская приводит следующий пример: - *Мне нужно с тобой поговорить. - А что я такого сделал?*[6]. Учитель здесь вербально обозначил рамку будущего общения — «серьезный разговор». Ученик воспринял ее как “выговор”. Для «переключения» рамки, навязываемой собеседником, ее нужно назвать словесно либо продемонстрировать поведение в другой рамке, той, которая вам нужна. Например, если между учителем и учеником возникла конфронтация и последний демонстрирует «молчаливую обиду», рекомендуется не затягивать конфликт, а вывести ребенка из этой рамки: переключить внимание, проявить чувство юмора, теплоту, доброжелательность — именно те свойства, которые не соответствуют роли, навязанной вам в данной рамке.

Выводы. Как видим, разновидности коммуникативных неудач множественны, причины их возникновения разнообразны. Мы коснулись лишь основных случаев возникновения сбоев в коммуникации, связанных с разными аспектами коммуникативной ситуации. Бытование КН в педагогическом дискурсе, особенно в непринужденном диалоге, почти неизбежно, и тем не менее, когда мы готовимся к занятиям, стремление избежать КН велико, и они, как правило, успешно преодолеваются.

Литература

1. Гудков Д. Б. Прецедентные феномены в языковом сознании и межкультурной коммуникации : дисс. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 „Теория языка” / Гудков Дмитрий Борисович. — Москва, 1999. — 400 с.

2. Ермакова О.Н., Земская Е.А. К построению типологии коммуникативных неудач // Русский язык в его функционировании. Коммуникативно-прагматический аспект. – М., 1993. – С. 30-63
3. Клюев Е.В. Речевая коммуникация. Учеб.пособие. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 316 с.
4. Культура русской речи: Учебник для вузов / Под ред. Л.К. Граудиной и Е.Н. Ширяева. – М.: НОРМА-ИНФРА, 2001. – 412 с.
5. Кукушкина О.В. Речевые неудачи как продукт речемыслительной деятельности: автореф. дисс. ... доктора филол. наук. – М., 1998. – 45 с.
6. Мурашов А.А. Педагогическая риторика. – М.: Пед. об-во России, 2001. – 479 с.
7. Мучник Б.С. Основы стилистики и редактирования. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 335 с.
8. Педагогическое речеведение. Словарь-справочник / Под ред. Т.А. Ладыженской и А.К. Михальской. – М.: Флинта, 1998. – 312 с.
9. Радыгина Э.Ю. Коммуникативные барьеры общения // Лингвистика и школа: Докл. международ. науч. конф. «Лингвистика и школа» / Под ред. Т.М. Григорьевой. – Красноярск: КГУ, 2002. – С. 87-95
10. Соболева И.А. Языковая игра как одна из форм жизни современного социума в (свете социолингвистики и теории коммуникации) // Наукові записки Луганського нац. пед. ун-ту. Вип.4.Т.1. – Луганськ: Альма-Матер, 2003. - С. 230-239
11. Формановская Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. – М.: Русский язык, 2002. – 216 с.
12. Шаталов В.Ф. Точка опоры. – М.: Педагогика, 1987. – 158 с.

Аннотация

Габидулліна А.Р. Комунікативні невдачі в педагогічному дискурсі

У статті досліджуються причини комунікативних невдач, зумовлених порушеннями різних аспектів комунікативної ситуації. Комунікативні невдачі класифікуються за різними ознаками: психологічними, соціально-культурними, прагматичними, когнітивними і власне-мовними.

Ключові слова: педагогічний дискурс, комунікативний бар'єр, мовленнєва ситуація, мовленнєва подія, фрейм, інтенція, стиль спілкування, комунікативна мета, референт, правила транспорту референта

Аннотация

Габидуллина А.Р. Коммуникативные неудачи в педагогическом дискурсе

В статье исследуются причины коммуникативных неудач, связанных с нарушениями различных аспектов коммуникативной ситуации. Коммуникативные неудачи классифицируются по разным основаниям: психологическим, социально-культурным, прагматическим, когнитивным и собственно-языковым.

Ключевые слова: коммуникативная неудача, педагогический дискурс, коммуникативный барьер, речевая ситуация, речевое событие, фрейм, интенция, стиль общения, коммуникативная цель, правила транспорта референта

Abstract

Gabidullina A.R. Communicative failures in pedagogical discourse

The article deals with the reasons of communicative failures regarding the violations of the various aspects of the communicative situation. The paper introduces a typology of

communicative failures in pedagogical discourse, the causes of their appearance. To achieve the goal, the following tasks are solved: to summarize and synthesize various research approaches, defining and describing the communication failures; determining of the basis for classification of the studied phenomenon; to analyze the main reasons of communicative failures from the point of view of various aspects of the communicative situation. The object of the study – Pedagogical Discourse. Subject – communicative failures.

Communicative failures are classified from the different points of view: psychological, socio-cultural, pragmatic, cognitive and language. They are associated with the infractions of different aspects of the communicative situation, characterizing the circumstances of communication in general, its participants, their incentives, etc: 1) the role of a sender and an addressee; in this case, the sender chooses the wrong style of communication that focuses on confrontation, violates the parity of the communication; an addressee has a negative perception of statements representing emotional judgement, criticism about the poor academic performance, misconduct, missing lessons; 2) the category of “subject of speech” (topic); in this case, the interlocutors have different notions of the reference situation; 3) circumstances (setting), i.e. the conditions of place and time of communication are violated or an interference coming from the presence of a third person; 4) channel of communication – the teacher’s speech impediment, bad diction, garbled grammatical structure of utterances, intonational inexpressiveness of the speech, tongue twister speech, the presence of sounds-parasites, etc. 5) the code, i.e. language, dialect, style of communication; the communicative failures associated with a low level of linguistic competence of the interlocutors; with the violation of the communicative accuracy of speech 6) the message form defines a speech genre - conversation, argument, a tale, etc.; 7) event – nature of the communicative event, in one of the genres of which this situation is realized; 8) key – the judgement of the effectiveness of speech events; 9) purpose – the category which reflects the intentions of the participants in the speech situation – what, in their opinion, would be the result of this speech event.

Key words: Communicative Failure, Pedagogical Discourse, Communication Barrier, Speech Situation, Speech Event, Frame, Intention, Style of Communication, the Communicative Goal, Referent Transfer Rules.

К. Ю. Гладченко
Миколаїв. Україна

УДК 81’373

ПЕРЦЕПТИВНА ЛЕКСИКА У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ)

Постановка проблеми. Мовна картина світу, з однієї точки зору, існує незалежно від дійсності, чинної об’єктивно, з іншої ж, вона є суб’єктивною і повністю залежить від змін у системі мовних одиниць. Отож цілком логічно було б виділити мовні засоби, які імпліцитно чи експліцитно вказують на мовну картину світу. Ці засоби містять суб’єктивну інформацію, що вказує на певний предмет, об’єкт, явище.

Формулювання цілей статті. Основна метастатті – дати теоретичне узагальнення таких лінгвістичних понять, як когнітивна лінгвістика, концептуальна й мовна картини світу, перцептивна лексика.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Численні когнітивно зорієнтовані дослідження присвячено різним способам ментальної репрезентації знання. На думку О.С. Кубрякової, «у процесі цих когнітивних

досліджень народжувались і нові уявлення про мову [...] як про засіб доступу до роботи людської свідомості, а в значній мірі до розуміння загальної природи й сутності людини» [6, с. 26].

Очевидним є те, що проблема відображення об'єктивної реальності в мові неможлива без звернення до категорії сприйняття як основи пізнавальної діяльності людини. З цієї точки зору, вивчення особливостей перцепції навколишньої дійсності, відображених у семантиці одиниць мови, є важливим і перспективним напрямом у когнітивній лінгвістиці, що дозволяє висвітлити одну зі сторін багатоаспектної проблеми – співвідношення мови, свідомості й об'єктивної дійсності.

Як нова галузь теоретичної та прикладної лінгвістики, когнітивна лінгвістика пов'язана з вивченням когніції в її лінгвістичних аспектах і проявах, з одного боку, і з дослідженням когнітивних аспектів лексичних, граматичних та інших явищ, з іншого. Іншими словами, когнітивна лінгвістика займається репрезентацією власне мовних знань людини і стикається з когнітивною психологією в аналізі таких феноменів, як вербальна пам'ять і внутрішній лексикон, а також в аналізі породження, сприйняття і розуміння мови. Також вона досліджує те, як і в якому вигляді вербалізуються сформовані людиною структури знання. Таким чином, когнітивна лінгвістика проникає в складну галузь досліджень, пов'язану з описом світу і створенням засобів такого опису.

Так, з-поміж основних принципів когнітивних досліджень Н.А. Бесєдіна [2, с. 32–36] визначає такі:

1) принцип рівноправності двох основних функцій мови: розуміння мови як засобу формування й вираження думок, а також обміну ними, вказує на єдність когнітивної й комунікативної функцій; це, у свою чергу, означає необхідність врахування когнітивних і комунікативних аспектів існування й функціонування мовних явищ у процесі їх дослідження, іншими словами, дослідження одиниць мови повинно відбуватися на перехресті когніції й комунікації;

2) принцип багатофакторності дослідження мовних явищ: у процесі аналізу визначається роль цих явищ у здійсненні пізнавальної й комунікативної діяльності;

3) принцип системності опису мовних явищ: досліджувані явища повинні бути описані не тільки відносно мови як системи, а й відносно тієї системи, частиною якої є мова;

4) принцип міждисциплінарності у вивченні мовних явищ: оскільки мова є однією з когнітивних здібностей, то під час її вивчення варто враховувати інформацію, отриману від інших галузей науки, які так чи інакше стосуються пізнання (філософія, психолінгвістика, логіка, фізіологія, психологія та ін.);

5) принцип антропоцентризму під час аналізу мовних явищ: оскільки пізнавальна діяльність є не простим віддзеркаленням дійсності, а, фактично,

її переосмисленням, то суб'єкт когніції стає головним у процесі формування значення мовного знака;

6) принцип багаторівневості аналізу семантики мовних одиниць: значення цих одиниць досліджується в контексті різних когнітивних структур, тобто для вивчення й розуміння мовних одиниць необхідне застосування знань різних рівнів (мовного й енциклопедичного);

7) принцип концептуальної єдності мови й мовлення: ці явища виступають одним об'єктом аналізу, оскільки мова залежить від предметного світу, процесів мислення й мовленнєвого використання в їх єдності та взаємозв'язку; це підтверджується також можливістю виділення двох модусів мови: «як комплексу відомих складових частин і категорій, що існує тільки *in potentia*» і «як безперервно повторюваного процесу» [3, с. 77]. Така точка зору нівелює питання про первинність одного з компонентів у антиномії «мова-мовлення»;

8) принцип розмежування концептуального й семантичного рівнів: це аргументується, за словами Н.А. Беседіної, незалежністю концепту від мови. Як наслідок, тільки частина концептів отримує мовну об'єктивацію, що дозволяє розрізнити вербалізований і невербалізований концептуальний зміст, концепт як ментальну репрезентацію і його вербалізований корелят. Таким чином, диференціація цих рівнів зумовлена виділенням позамовного (концептуального) рівня й мовного рівня репрезентації дійсності, що реалізується в існуванні концептуальної й мовної картин світу.

Оскільки у свідомості людини уявлення про дійсність може існувати в раціональній і чуттєвій моделях, то правомірним буде виокремлення концептуальної й мовної картин світу як окремих фрагментів картини сприйняття світу.

Картина сприйняття світу – цілісний глобальний образ довколишнього простору і часу, що є результатом усієї духовної активності особистості, а не лише певного виду діяльності [8, с. 119].

Уперше термін «картина світу» було вжито на початку ХХ ст. німецькими фізиками Г. Герцом, М. Планком і А. Ейнштейном як фрагмент поняття «фізична карта світу», що означало образи зовнішніх предметів або довкілля, що формуються наукою й надають знання про властивості, поведінку та закономірності цих предметів або довкілля.

З часом поняття картини світу набуває загальнофілософського тлумачення універсальної методологічної категорії природничих наук. У цьому контексті воно означає «специфічну концептуальну структуру, що формується за допомогою наукових методів і понять» [15, с. 312].

Разом із цим дослідження картини світу й світосприйняття стають актуальними й у гуманітарних науках. Культурологія й лінгвостеміотика починають реконструкцію давньої колективної свідомості на матеріалі міфів та фольклорної творчості.

Поняття «картини світу» також з'являється в дослідженнях штучного інтелекту (як синонім світової моделі) й когнітивному моделюванні (як

синонім ментальної моделі). У цих галузях науки картина світу є «категорією репрезентації знань в інтелектуальному середовищі, у моделях свідомості, спрямованих на розв'язання інтелектуальних завдань» [15, с. 312].

Якщо концепції картини світу з точки зору природничих, філософських, культурологічних, семіотичних і кібернетичних наук було висунуто в минулому столітті, то явище світосприйняття через мову було сформульоване ще на початку ХІХ ст. В. Гумбольдтом й мало назву «внутрішня форма мови». У ХХ ст. дослідження мовної картини світу пов'язане з гіпотезою Сепіра-Уорфа, надбаннями етнолінгвістики, лінгвофілософії.

На сучасному етапі розвитку науки лінгвістика розглядає картину світу як ментальне явище, що об'єднує мову й мислення, мову й складні когнітивні категорії, мову й навколишній світ, мову й культуру. Для лінгвістичного підходу важливим є протиставлення двох типів картин світу – «концептуальної» і «мовної».

Концептуальна картина світу – образ дійсності, зафіксований у свідомості людини. Відповідно, мовна картина світу – образ дійсності, зафіксований у мові.

Незважаючи на те, що концептуальна і мовна картини світу взаємопов'язані, вони дещо відрізняються. Основними одиницями концептуальної картини світу є концепти, а мовної – одиниці мови. Іншими словами, основою для концептуальної картини світу є інформація, закріплена за поняттями, а для мовної картини світу основою є інформація, подана в лексико-семантичній і граматичній системах мови. Організація концептуальної картини світу побудована за законами реального (фізичного) світу, організація мовної картини світу – за законами мови. Через це концептуальна картина світу універсальна, стійка, цілісно структурована, а мовна картина світу залежна від конкретної мови, більш рухома, фрагментарна. Концептуальна картина світу, на відміну від мовної, більша, оскільки не вся інформація, що надходить у свідомість людини, має вербальне вираження. К.В. Терещенко називає концептуальну картину світу інваріантною й спільною для всіх носіїв усіх мов [14, с. 30]. Це пояснюється тим, що процеси мислення й сприйняття, незалежно від мови, однакові. Така картина світу, за К.В. Терещенко, відзначається «принципом віддзеркалення». Л.В. Юдко мовну картину світу називає суб'єктивною, оскільки кожен носій мови описує образ реального світу по-своєму [16, с. 296]. Тому Є. Бартмінський наголошує на тому, що мовна картина світу – це інтерпретація дійсності [1, с. 76]. Така картина світу, за Л.В. Юдко, відзначається «принципом антропоцентризму».

Отже, картина світу, фрагментами якої є концептуальна й мовна картини, – це модель реального світу, що формується на когнітивному рівні, універсальному для всіх, і відображається в конкретній мові в залежності від досвіду носіїв цієї мови. Матеріалом для досягнення цього явища може виступити перцептивна лексика.

За визначенням О.В. Деменчука, тематичний клас перцептивів, або ж лексику відчуття, складають «номінації, пряме номінативне значення яких містить смисловий компонент, що вказує на перцептивно-інформаційний стан людини». Наприклад, компоненти ознакових номінацій ‘відчувати’, ‘сприймати’, ‘звучати’; компоненти предметних номінацій ‘відчуття’, ‘сприйняття’, ‘звук’ та ін. [4, с. 42]

Слова, у семантиці яких виявляються ознаки предмета за смаком, запахом, нюхом або дотиком, Л.І. Мацько називає «одоративними епітетами» і відносить їх до «внутрішньочуттєвих», або «епітетів внутрішньопсихологічного сприймання», адже вони, за словами дослідниці, «відображають внутрішні ознаки і властивості предметного світу або такі, що уявно «приписуються» природі, речам, предметам» [7, с. 347].

Зв'язок сприйняття і розумових здібностей виявляється в тому, що за допомогою сприйняття людина отримує інформацію, з якою потім працює свідомість і на основі якої людина отримує знання й досвід. Апелюючи до роботи О.В. Падучевої, перший етап О.В. Деменчук називає «фізіологічним», оскільки у ньому беруть участь органи чуття, а другий – етапом «ментальної обробки» [4, с. 41–42]. О.В. Кравченко називає ці етапи «конкретно-предметним» та «абстрактно-системним» рівнями категоризації дійсності. Представником першого рівня є лексика, представником другого – граматика певної мови [5, с. 16]. Такий зв'язок чуттєвої та інтелектуальної сфер є причиною значущості сенсорної лексики в ціннісній картині світу, оскільки чуттєва інформація про навколишній світ є базою для концептуалізації дійсності у межах тієї чи іншої мови.

Названі етапи сприйняття ілюструють такий складний ментальний механізм, як одночасне поєднання універсальної здатності людини до пізнання з індивідуальною класифікаційною діяльністю. Як зазначає О.В. Кравченко, «фізіологія й психологія сприйняття безпосередньо стосуються того, як у мові відображається те чи інше явище навколишньої дійсності. З одного боку, сприйняття, членування та концептуалізація світу відображаються в існуванні універсальних поняттєвих категорій, що властиві різним мовам. Ці категорії відображають те, *що* ми бачимо. [...] З іншого боку, у кожній мові існує своя система специфічних понять, що властиві тільки цій мові [...] – у цих поняттях, зазвичай, відображається те, *як* ми бачимо світ. У першому випадку ми маємо справу зі сприйняттям [...] як психофізіологічним процесом об'єктивного порядку, у другому випадку мова йде про суб'єктивований процес накладення концептуальних структур [...] на предмети, що сприймаються» [5, с. 16].

Про суб'єктивність сприйняття й розуміння навколишнього світу писали Ш. Баллі, В. фон Гумбольдт, О.О. Потєбня, О.М. Вольф, Г.О. Золотова та ін. Усі вони сходяться на справедливості гумбольдтівського твердження про те, що будь-яке розуміння є нерозумінням. О.О. Потєбня описує цей парадокс метафорично: «...але тих, хто розуміють один одного, можна порівняти з двома різними музичними інструментами, приведеними

між собою в такий зв'язок, що звук одного з них викликає не такий самий, але відповідний звук іншого» [9, с. 160]. Це пояснюється тим, що людина інтерпретує отриману інформацію відповідно до власної картини світу, на яку мають вплив освіта, ціннісні орієнтації, особистий досвід.

Сприймаючи об'єкт, людина не тільки класифікує його, але й привласнює певну оцінку. О.В. Деменчук виділяє такі оцінні стратегії суб'єкта перцепції, або, за визначенням дослідника, «суб'єкта перцептивно-інформаційного стану» [4, с. 43–44], які ми проілюструємо вибіркою з 11-томного видання словника української мови:

1) стратегія оцінності, що характеризує перцептивний об'єкт з точки зору його позитивності або негативності: *солодкозвучний* – «*який видає приємні ніжні звуки; який має гарний голос, що милує слух*» [13, с. 447];

2) стратегія експресивності, що дає образну характеристику перцептивного об'єкта: *кислий* – «*який виражає незадоволення, пригніченість, нудьгу, сум (про обличчя, настрій, голос і т. ін.)*» [11, с. 153];

3) стратегія інтенсивності, що дає оцінку перцептивному об'єкту стосовно неповноти, повноти або перевищення вияву його якостей: *солодкуватий* – «*трохи, злегка солодкий*» [13, с. 448];

4) стратегія сенсорних відчуттів, що оцінює перцептивний об'єкт з позицій гедонізму: *смачний* – «*приємний на смак*» [13, с. 396];

5) стратегія естетики, що характеризує перцептивний об'єкт відповідно до уявлень про прекрасне або огидне: *ніжний* – «*дуже гарний, досконалої форми, витончений*» [12, с. 421];

6) стратегія вияву емоцій, що дає емотивну оцінку перцептивному об'єкту: *гіркий* – «*сповнений горя, біди; тяжкий*» [10, с. 74].

Отже, оцінка – невід'ємний компонент семантики сенсорної лексики. Але цей компонент є суб'єктивним, оскільки кожна людина сприймає й оцінює світ по-своєму.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Так, із суб'єктивного сприйняття й відображення світу одиницями мови формується мовна картина світу кожної людської спільноти. У подальшому заплановано аналіз перцептивної лексики в художніх творах, що відображає національну мовну картину світу, у якій семантика слів на позначення сприйняття не тільки виражає оцінки, а й символізується.

Література

1. Bartmiński J. Punktwidzenia, perspektywa, językowyobrazświata / J. Bartmiński // Językowepodstawyobrazuświata. – Lublin : WydawnictwouniwersytetuMariiCurie-Skłodowskiej, 2007. – S. 76–88.

2. Беседина Н.А. Методологические аспекты современных когнитивных исследований в лингвистике / Н.А. Беседина // Научные ведомости Белгородского государственного университета. – Серия: Философия. Социология. Право. – 2010. – Т. 20. – № 14. – С. 31–37.

3. Бодуэн де Куртенэ И.А. Некоторые общие замечания о языковедении и языке / И.А. Бодуэн де Куртенэ // Избранный труды по общему языкознанию. – Т. 1. – М. : Издательство АН СССР, 1963. – С. 47–77.
4. Деменчук О.В. Оцінка в семантиці перцептивної лексики / О.В. Деменчук // Мовознавство. – 2012. – № 5. – С. 41–52.
5. Кравченко А.В. Язык и восприятие : Когнитивные аспекты языковой категоризации / А.В. Кравченко. – Иркутск : Издательство Иркутского университета, 1996. – 160 с.
6. Кубрякова Е.С. Что может дать когнитивная лингвистика исследованию сознания и разума человека / Е.С. Кубрякова // Международный конгресс по когнитивной лингвистике : сборник материалов. – Тамбов, 2006. – С. 26–31.
7. Мацько Л.І. Стилістика української мови / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько. – К. : Вища школа, 2005. – 462 с.
8. Петриченко І. Феномен картини світу: спроба загальної класифікації / І. Петриченко // Мовні і концептуальні картини світу. – 2012. – Вип. 40. – С. 118–122.
9. Потебня А.А. Язык и народность / А.А. Потебня // Мысль и язык. – К., 1993. – 192 с.
10. Словник української мови : в 11 томах. – Т. 2 / гол.ред. І. К. Білодід. – К. : Наукова думка, 1971. – 550 с.
11. Словник української мови : в 11 томах. – Т. 4 / гол.ред. І. К. Білодід. – К. : Наукова думка, 1973. – 840 с.
12. Словник української мови : в 11 томах. – Т. 5 / гол.ред. І. К. Білодід. – К. : Наукова думка, 1974. – 840 с.
13. Словник української мови : в 11 томах. – Т. 9 / гол.ред. І. К. Білодід. – К. : Наукова думка, 1978. – 916 с.
14. Терещенко К.В. Мовне втілення концептуальної картини світу / К.В. Терещенко // Перекладацькі інновації : матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, (Суми, 15–16 березня 2012 р.). – Суми : СумДУ, 2012. – С. 27–30.
15. Теслюк Г.С. Прикметники кольору як відображення мовної картини світу французів / Г.С. Теслюк // Мовні і концептуальні картини світу. – 2011. – Вип. 39. – С. 311–315.
16. Юдко Л.В. Мовна та концептуальна картини світу як відображення свідомості нації / Л.В. Юдко // StudiaLinguistica. – 2011. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 292–298.

Аннотация

К.Ю. Гладченко. Перцептивная лексика в языковой картине мира (когнитивный аспект).

В статье представлены обобщенные определения понятий «когнитивная лингвистика», «картина восприятия мира», «перцептивная лексика». В рамках рассмотрения первого понятия внимание сакцентировано на принципах когнитивных исследований. Для раскрытия сущности второго понятия подано этапы его распространения и развития в различных научных областях, а также выделены и

проанализированы такие его компоненты, как концептуальная и языковая картины мира. В описание третьего понятия вошла информация об этапах восприятия и оценочные стратегии субъекта восприятия.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, принципы когнитивных исследований, концептуальная картина мира, языковая картина мира, перцептивная лексика, этапы восприятия, оценочные стратегии субъекта перцепции.

Анотація

К.Ю. Гладченко. Перцептивна лексика у мовній картині світу (когнітивний аспект).

У статті подано узагальнені визначення понять «когнітивна лінгвістика», «картина сприйняття світу», «перцептивна лексика». У межах розгляду першого поняття увагу зацентовано на принципах когнітивних досліджень. Для розкриття сутності другого поняття подано етапи його поширення й розвитку в різних наукових галузях, а також виокремлено й проаналізовано такі його компоненти, як концептуальна й мовна картини світу. В опис третього поняття увійшла інформація про етапи сприйняття й оцінні стратегії суб'єкта сприйняття.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, принципи когнітивних досліджень, концептуальна картина світу, мовна картина світу, перцептивна лексика, етапи сприйняття, оцінні стратегії суб'єкта перцепції.

Abstract

K.Yu. Hladchenko. Perceptive vocabulary in the language world picture (cognitive aspect).

Recently, there has been an increase of interest in perceptive vocabulary. A central issue in this sphere is the representation of a world perception picture in short units – perceptive lexemes or word combinations with them. Although considerable amount of research has been devoted to this vocabulary group, few attempts have been made to investigate interconnection between perceptive vocabulary and world perception picture in cognitive aspect. That is why the major task of this study is to analyze the theoretical basis of such linguistic terms as “cognitive linguistics”, “world perception picture”, and “perceptive vocabulary”. This paper focuses on scientific researches about correlation between language, consciousness, and objective reality – that is one side of the main problem in cognitive linguistics.

Taking into consideration main tasks of cognitive linguistics, eight principles of cognitive researches are given: 1) the principle of equality of the two main language functions (cognitive and communicative); 2) the principle of multifactorial study of linguistic phenomena; 3) the principle of system description of linguistic phenomena; 4) the principle of interdisciplinarity in the study of linguistic phenomena; 5) the principle of anthropocentrism in the analysis of linguistic phenomena; 6) the principle of multilevel analysis of the language units semantics; 7) the principle of conceptual unity of language and speech; 8) the principle of separation conceptual and semantic levels.

Special attention is paid to investigation origin of the term “world picture” and its division into conceptual world picture and language world picture. Such differentiation is important because picture of reality can exist in rational and sensual models in human consciousness. Comparing two types of world picture, main differences can be singled out. Conceptual world picture is universal, stable, and complete structured. Language world picture depends on a specific language, is more flexible and fragmented. Conceptual world picture, unlike language world picture, is larger because not all information that comes to the mind has verbal expression. Basic units of these world pictures are also different. Concepts are basic units in conceptual world picture. Language units are basic units in language world picture.

The article also deals with perceptive lexemes, or sense words, as theoretical and practical material for understanding such phenomenon as world picture. Connection between sensual and intellectual spheres manifests itself in fact that person, firstly, receives the information with help of perception, then consciousness works with this information, and in the

end this information helps person to receive knowledge and experience. The first stage is called "physiological" because it involves the senses. The second stage is called "mental processing" because it uses intellectual work. Perceiving an object, a person not only classifies it, but assigns a valuation. That is why evaluative strategies, which are used by each subject of perception, are inherent in every word from perceptive vocabulary group. As each person perceives and evaluates world differently, evaluative component is subjective.

Further research of perceptive vocabulary in works of literature is advocated.

Keywords: cognitive linguistics, principles of cognitive researches, conceptual world picture, language world picture, perceptive vocabulary, stages of perception, evaluative strategy.

О.В. Горлова
Артемівськ. Україна

УДК 811.161.'37

ФУНКЦІОНУВАННЯ ВСЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРИ ЛІТОПИСНОГО ТЕКСТУ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ

Постановка проблеми. Сучасний антропоцентричний підхід до об'єктів лінгвістики має на меті комплексне пояснення сутнісних властивостей мови і тексту. В антропоцентричній науковій парадигмі текст розглядається як джерело інформації про його виробника, адресата, предмет і ситуації мовлення. Вирішення питань про вплив мови на поведінку і мислення людини, про взаємовідносини мови і суспільства, про розвиток духовної культури народу, менталітету нації знаходиться в руслі антропологічної лінгвістики, що стала важливим напрямком сучасного мовознавства. У зв'язку з висуненням на перший план даного аспекту досліджень актуальними стають питання лінгвістичної аксіології, що дозволяють вивчати культуру народу крізь призму символів і цінностей етносу. Кожен рівень мовної системи містить інформацію про основні принципи світогляду народу, що відбиваються в аксіологічних установах, і словотвір як особливий механізм мовної діяльності дає багатий матеріал для вивчення зазначеного явища. У результаті дериваційного процесу предмети і явища зовнішнього світу отримують інтерпретацію через внутрішню форму слова.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Традиція вивчення мовних фактів з урахуванням законів когніції, у взаємозв'язку мови, мислення та культури були закладені в роботах класиків лінгвістичної науки: В. Гумбольдта, І. О. Бодуена де Куртене, О. О. Потебни, М.В. Крушевського. В. Гумбольдт закликав дослідників поєднувати власне лінгвістичний підхід з аналізом розумової діяльності, історичних фактів, культурного стану нації.

В останні десятиліття зріс інтерес дослідників-лінгвістів до проблеми відображення людського мислення у мовній діяльності, особливостям сприйняття світу у фактах мови, створенню моделей уявлень знань про світ як складному процесі його чуттєво-розумового сприйняття людиною. Важливі теоретичні положення антропологічної лінгвістики,

лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики містяться в дослідженнях Ю. Д. Апресяна, В. М. Телії, В. В. Колесова, Н. Д. Арутюнової, В. А. Маслової, Т. І. Вендіної, Ю. С. Степанової, О. С. Кубрякової, М. О. Дмитровської, В. І. Карасіка та інших сучасних науковців.

Формулювання цілей статті. Значна кількість робіт, присвячених літописам, свідчить про значний інтерес вчених до названого джерела, що дає багатий матеріал для вивчення історії, культури, літератури, мови. Основна мета статті – розглянути словотворчу систему давньої староруської мови та функціонування в семантичній структурі літописного тексту складних іменників.

Літописи є найважливішими пам'ятками писемності, що представляють собою твори зі своєю історією, що мають локальну і темпоральну співвіднесеність. За визначенням академіка П. П. Толочка, «Літописи Київської Русі становлять собою одне з найпримітніших історико-культурних явищ середньовіччя. На відміну від хронік більшості країн Європи, які складені на латині, вони написані рідною мовою, якщо й не цілком ідентичною розмовній народній, то дуже близькою до неї. Цим зумовлена надзвичайна популярність літописного жанру на Русі» [6, с.3]. Традиція літописання склалася у Києві в X ст. і поширилась на всі землі Русі. У добу феодальної роздробленості, в XII-XIII ст., кожна удільна столиця Русі мала своїх літописців. Поступово окремі хронікальні записи, сказання, повчання, об'єднувались у літописні зводи – своєрідні історичні хрестоматії. Вони мали різних авторів, не однаковий стиль викладу і характер інформації, але завжди несли на собі відбиток особливостей упорядників. Як зазначав дослідник Л. Є. Махновець «... літопис – першоджерело відомостей про тисячі й тисячі подій, історій, людей. В ньому усе важливе. Тому так пильно вивчали і вивчають їх ось уже півтора століття, вслухаючись у кожне слово, довго роздумуючи над кожною літерою. Про нього написано безліч праць. І ще безліч буде написано. Він невичерпний, бо невичерпне життя, про яке він розповідає.» [4, с.6]. Проблема дослідження семантичної сфери літописних текстів уже тривалий час виступає об'єктом наукових пошуків дослідників.

Літописи представляють собою складне багатопланове явище. Вони утворюють значний масив текстів середньовічної писемності, у яких відбилися не тільки реальна дійсність, а й система духовних уявлень, цінностей людини того часу. Способом репрезентації зазначених понять є насамперед вербальні засоби. Серед мовних факторів організації тексту значну роль виконує словотвір. Словотворча система давньої староруської мови XI-XV ст. належить до числа маловивчених сфер науки про мову, хоча жанрово-стилістична приналежність словотворчих типів, реалізація значення похідних утворень в тексті відіграють велику роль у формуванні давньослов'янської літературної мови цього періоду в цілому. Літописи складаються з різнорідних за походженням і змістом творів, тому в них відбувається взаємопроникнення і взаємодія двох мовних стихій: книжково-слов'янської та народно-літературної.

У формуванні найбільш важливих семантичних сфер мовного макрокосму беруть участь різні лексичні та словотворчі засоби, до числа яких належить і словоскладання. Складні слова являють собою особливий шар лексики в середньовічному тексті, а їх вживання пов'язане з певними жанрово-стилістичними різновидами писемної мови певної епохи. У давньоруській мові словоскладання не набуло поширення і підтримувалося кальками з грецької мови, що прийшли зі старослов'янської мови. За своїм походження складні слова мали стилістичне маркування, а тому були представлені в основному в контекстах, пов'язаних з книжково-слов'янської культурною традицією. Композити грали особливу роль у смисловій організації давньоруського тексту, відображаючи важливі для мовної свідомості людини поняття. Це було пов'язано не тільки з їхнім походженням, але і з особливостями словотворчої структури – двокомпонентним складом. Лексичні значення елементів складаються, утворюючи єдине слово, що характеризується структурною і семантичною цілісністю.

Складні слова були притаманні стародавнім індоєвропейським мовам, у тому числі давньогрецькій мові, кальки з якої і слугували зразком для створення складних слів у слов'янських мовах. Дослідники не раз зверталися до теми співвідношення російських складних слів і їх грецьких відповідників [2, с. 154-188]. Літописи як твори компілятивного характеру з переважанням історичного компоненту в оповіданні відобразили сформовану систему лексичних засобів організації тексту. У літописних зводах вибір слова був обумовлений необхідністю передачі певних понять, пов'язаних з двома полюсами середньовічного сприйняття дійсності. У ряді випадків утворення були представлені в перекладних, в більшості своїй з грецької мови, текстах релігійного змісту, які також займали важливе місце у складі літописних зводів. Особливо широко такі тексти відбилися в найцікавішому і різноманітному за складом літописному зводі – «Повісті временних літ».

У пам'ятках літописання, що мали незначні зв'язки з грецькою культурною традицією, наприклад, Новгородському I літопису старшого зводу, або Московському літописному зводі 1479, складні слова також були досить характерною особливістю лексичної системи і вживалися у зв'язку з необхідністю передачі понять із різних сфер життя – як духовної, так і матеріальної: трудової, соціальної, філософської, релігійної та інших областей людської діяльності. Складні слова, що були штучними утвореннями для лексичної системи давньоруської мови, найчастіше зустрічалися у складі певних традиційних ситуативних формул [5, с. 32], оскільки при перекладі зазвичай калькували не окремі слова, а слова у складі конкретної синтагми. Однак, як відзначають дослідники, «чим давніша формула тексту, тим ширше дієслівні поєднання, а не складні слова номінативно-статичного характеру» [1, с. 166].

Ось чому в різних літописних зводах кількісний і якісний склад складних слів різний. Це пов'язано не тільки зі змістом пам'яток, а й з часом

їх написання. У більш пізніх літописах кількість складних слів збільшується, що свідчить про їх асиміляції лексичній системі давньослов'янської мови, а характер контекстів, у яких вони починають вживатися, свідчить про поступове стирання стилістичної маркованості цих лексем. Вживання компонентів традиційних формул, що включали складні слова, залежало від двох тенденцій, що характеризували манеру викладу подій у літописах: тенденції до узагальненого, схематизувало зображення явищ за нормами літературного етикету і тенденції до точного відтворення явищ дійсності [5, с. 38]. Вживання складних слів у складі ранніх пам'яток літописання пов'язано більшою мірою з першою тенденцією, у більш пізніх пам'ятках – з другою. Причому в більш ранніх літописах, наприклад «Повість временних літ», переважають складні слова зі значенням особи, у більш пізніх, наприклад «Московський літописний звод», – зі значенням дії.

Композити можуть бути предметом розгляду з точки зору їх структури, можливої поєднуваності їх елементів з яких складаються, синтаксичних зв'язків компонентів вихідних для них словосполучень. При цьому важливим виявляється аналіз першого компонента поєднання, другого компонента поєднання і, нарешті, словотвірного афікса. При утворенні складних слів в давньоруській мові використовувалися ті ж словотвірні засоби, що і при утворенні простих дериватів. Композити ставилися до одного з двох основних словотвірних полів – поля дії та стану або поля діяча. Кожне словотвірне поле мало свій набір суфіксів. Серед складних слів з абстрактним значенням найбільш продуктивними були утворення з формантами -іє, -ніє, -ство. Такі форми часто експлікували символічне значення, були пов'язані з репрезентацією понять, що відносяться до конфесійної культурі середньовіччя.

Склад і характер розглянутих літописних зводів визначає і специфіку вживання складних дериватів у них. Так, в «Повісті временних літ», що включає значну кількість творів релігійної тематики, досить часто відзначаються складні слова. У Новгородському I літописі, який характеризується документалізмом змісту і однорідністю мови, складні слова відносяться до рідкісних форм. І, нарешті, в Московському літописному зводі 1479, що відрізняється протокольністю в описі багатьох історичних подій і містить ряд творів церковного характеру, а також авторські відступи і коментарі, кількість складних слів збільшується.

У розглянутих літописних текстах частотні складні слова абстрактного значення з першим компонентом благо-, який був найбільш продуктивним початковим компонентом складань в давньоруській мові взагалі [3, с. 165], наприклад: благословення, благочестя, благодать, благодѣяніє та ін. Більшість утворень з першою частиною благо- має термінологізоване релігійне значення. Частина з них піддається частковій конкретизації і виступає з результативною семантикою, позначаючи нематеріальні, ідеальні за своєю природою явища. Найбільшою частотністю вживання серед слів з благо- в «Повісті временних літ» та Московському зводі 1479

характеризується утворення благословення у значенні «побажання благополуччя кому-небудь із закликом божої допомоги, милості». У «Повісті временних літ» воно виступає в погодних статтях про хрещення Володимира (988 р), в «Житті Феодосія Печерського» (1074), в «Похвальному слові Феодосію Печерському» (1091) та інших уривках, містять елементи агіографічного стилю. Дане слово відзначається і в Новгородському І літописі, і також з конкретизованою семантикою.

Високою частотністю вживання відрізняється в літописних зводах Москви і Новгорода і інше утворення з першою частиною благо—Благовѣщенъ, яка відповідно в загальним документальним характером оповіді в цих пам'ятках вживається для найменування релігійного свята або назви церкви на честь цього свята і використовується для вказівки на час, дату певних подій. Таке вживання слів релігійного значення характерно для пам'ятників історичного змісту. Інше утворення подібної семантики – Богоявлення – також наголошується в цих двох літописах в темпоральній значенні або виступає як власне ім'я і служить для найменування «свята на честь хрещення Ісуса Христа» і церкви чи монастиря, названих на честь цього свята. У мові літописних текстів немає тропів, тому особливу виразність йому надають похідні слова, які відрізняються поза текстовою міжслівною мотивацією. Складні слова займають серед них особливе місце, надаючи мові щорічних записів значимість і навіть величавість.

Більшість утворень займає ключові позиції в семантичній структурі давньоруської синтагми. Одним з таких утворень, які є позначенням важливого поняття середньовічної конфесійної культури, є складне слово благодать. Воно відноситься до релігійно-християнських термінів, запозиченим із старослов'янської мови. Друга частина цього слова оформлена застарілим і непродуктивним у складі утворення суфіксом -ть. Відносини між компонентами вихідного для утворення благодать словосполучення з атрибутивних переосмислюються в прямо-об'єктні. Таке додавання фіксується у складі стійких формул із визначеннями релігійного характеру: божа, бога і под. При цьому воно характеризується складною семантичною структурою, виступаючи як з абстрактним значенням «послана зверху рятівна сила», так і з якісним значенням «милість, доброта». Крім того, воно може виражати і конкретизоване значення «подяку», з яким воно відзначається поза визначень релігійного характеру в Московському літописному зводі 1479. Це відображає певну еволюцію у розвитку семантики складного слова, свідчить про його відриві від чисто церковних контекстів.

Цілі ряди складних слів знаходяться в синонімічних і антонімічних відношеннях, що свідчить про важливість висловлюваних ними понять. Серед утворень відзначаються форми з близькою або схожою семантикою і різним складом компонентів, що представляють різні випадки як однокореневої, так і різнокорінної синонімії. Вони є позначеннями важливих для свідомості понять, відносяться до ключових концептів давньоруської

культури. Наприклад, для вираження поняття «любов до людей, милосердя» використовуються різні складні слова. Домінантою синонімічного ряду виявляється слово милосердя, що характеризується наявністю цілого ряду подібних і протилежних за значенням утворень. Воно неодноразово використовується в текстах літописів. У Повісті временних літ вживається близьке за семантикою складне слово *человѣколюбе*. У Московському літописному зводі відзначаються обидві синонімічні форми, причому більш частотною є слово милосердя, зазначене 13 разів, *человѣколюбе* – лише 7 разів. Такі утворення в контексті літописів поширюються лексемами *бог*, *господь*, *боже*, позначаючи якість вищої сили. Другий компонент зазвичай грає в утворенні основну роль, будучи його семантичним ядром. Утворення з другою частиною *-любиш* були дуже поширені в давньоруській мові. За продуктивності у складі складних слів абстрактної семантики компонент *-любиш* посідав друге місце в цей період [3, с. 178]. Форми на *-любиш* були представлені утвореннями позитивної і негативної конотації в залежності від значення першої частини складання. Більшість із них були пов'язані з репрезентацією релігійно-морального компонента. Так, поряд зі словом *человѣколюбе* в тексті літописів вживається і освіту братолюбства. У ряді контекстів воно реалізує широку семантику, схожу з семантикою слова *человѣколюбе*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, використання складних іменників у складі літописних зводів пов'язано зі сформованою в середньовіччі культурною традицією. Вони є виразними мовними формами, що додають розповіді особливу піднесеність і образність. Складні слова є стилістично маркованими утвореннями, що пов'язано зі специфікою їх походження, тому багато з них стають словесними центрами контексту, несуть важливе смислове навантаження. У сфері номінації абстрактних понять та осіб похідні такого типу розподіляються на дві групи, що відображають загальну для середньовічних текстів опозицію: релігійне – мирське. Вона особливо виразно проявляється в літописних текстах, в які включено значну кількість творів, що мають повчальний характер. Саме в подібних контекстах часто використовуються складні слова, багато з яких є позначеннями вад і чеснот, які проповідує або засуджує християнством. Найменування осіб також включені в названу опозицію і чітко протиставлені як форми з позитивною і негативною конотацією. У більш пізніх літописах, до числа яких належить Московський звід 1479, поступово посилюється світський момент, збільшується і кількість складних слів, проте вони продовжують зберігати стилістичну прикріпленість і впродовж багатьох століть початку російської писемності сприймаються як слова, що несуть особливе смислове навантаження.

Література

1. Аверина С.А. Сложные слова в языке XII в./ С.А. Аверина // Древнерусский язык домонгольской поры : межвузовский сборник отв. ред. В. В. Колесов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1991. – С. 163-173.
2. Вялкина Л. В. Греческие параллели сложных слов в древнерусском языке XI-XIV вв. / Л. В. Вялкина// Лексикология и словообразование древнерусского языка. – М.: Наука, 1966. – С. 154-188.
3. Вялкина Л. В. Словообразовательная структура сложных слов в древнерусском языке XI-XIV вв. / Л. В. Вялкина// Вопросы словообразования и лексикологии древнерусского языка. – М.: Наука, 1974. – С. 156-195.
4. ЛітописРуський / Пер. з давньорус. Л.Є. Махновця. – К.:Дніпро, 1989. – 591 с.
- 5.Творогов О.В. Задачи изучения устойчивых литературных формул Древней Руси / О.В. Творогов // ТОДРЛ, XX. – М.–Л., 1964. – С. 29-40.
6. Толочко П.П. Літописи Київської Русі / П.П.Толочко – К.: Київська Академія Євробізнесу, 1994. – 125 с.

Аннотация

Горлова Е. В. Функционирование в семантической структуре летописных текстов сложных существительных.

В статье рассматривается функционирование сложных имен существительных в летописных текстах, особенности их строения и семантика, которая напрямую связана со сложившейся в средневековье культурной традицией. Сложные существительные являются выразительными языковыми формами, придающими повествованию особую возвышенность и образность. Сложные слова являются стилистически маркированными образованиями, поэтому многие из них становятся словесными центрами контекста, несут важную смысловую нагрузку.

Ключевые слова: сложные существительные, семантика, летопись.

Анотація

Горлова О. В. Функціонування в семантичній структурі літописних текстів складних іменників.

У статті розглядається функціонування складних іменників в літописних текстах, особливості їх будови і семантика, яка напряду пов'язана зі сформованою в середньовіччі культурною традицією. Складні іменники є виразними мовними формами, що додають розповіді особливу піднесеність і образність. Складні слова є стилістично маркованими утвореннями, тому багато з них стають словесними центрами контексту, несуть важливу смислове навантаження.

Ключові слова: складні іменники, семантика, літопис.

Abstract

Gorlova O.V. Functioning in the semantic structure of texts chronicle compound nouns.

The modern anthropological approach to linguistics objects aims to give a complex explanation of significant language and text characteristics. In the anthropological scientific paradigm the text is considered as a source of information about its maker, addressee, subject and situation of speech. Solving issues of speech effect on the people's behavior and mind, relations of language and society, development the spiritual life of the people, the nation's mentality are in the course of anthropology linguistics that has become an important trend of contemporary linguistics. As this aspect of research come into focus the issues of linguistic axiology become topical that allows studying the culture of people through the prism of symbols and values of the ethnos. Every level of the language system has the information about the basic principles of the people's outlook that is imprinted in axiological sets, and the word formation as a special mechanism of

the language activity gives a rich material to study the mentioned phenomenon. As the result of the derivation process the objects and phenomena of the outside world receive interpretation through the inner word form. We can study different aspects of the value system of the ethnos and ways of their representation in the language and spiritual culture due to the manuscripts. Many works that are devoted to manuscripts prove that there is an eternal interest in history, culture, literature and language studying. Manuscripts are the most important memorials of writing that are works with their history having a local and temporal correlation.

Manuscripts are a complicated multidimensional phenomenon. They constitute a great number of the middle age texts where not only reality but also a system of spiritual notions and those times people's values are imprinted. Verbal means are a way of representation of the mentioned notions first and foremost. A word formation plays an important role among language factors of the text organization. The word formation system of the ancient Russian language of the XI-XV centuries refers to a number of little-studied spheres of the language study, though the genre-stylistic belonging of word formation types, realization of derivatives meaning in the text play an important role in forming ancient Slavic literary language of that period in general. The manuscripts consists of different by origin and content works that is why two language elements, bookish-Slavic and folk-literary, interpenetration and interaction takes place.

In forming the most important semantic spheres of the language macrocosm takes part different lexical and word formation means to the number of which composites belong. Composite words are a special layer of the vocabulary in the middle age texts, and their use is connected with definite genre-stylistic types of the literary language of the epoch. In the ancient Russian language composites were not widely spread and were supported by Greek loans (calques) that appeared due to the ancient Slavic language. By its origin the composite words were stylistically marked and that is why mainly in contexts they were connected with the bookish-Slavic cultural tradition. Composites played a specific role in sense organizing the ancient Russian text reflecting significant notions for the man's language awareness. It was connected not only with their origin but also with peculiarities of the word formation structure – two-component composition. The lexical meanings of the elements compose, forming a single word that is characterized by its structural and semantic integrity.

Thus, using composite nouns as part of the literary corpus is connected with the cultural tradition formed in the ancient age. They are expressive language forms that add a specific elation and figurativeness. Composite words are stylistically marked formations that are connected with their origins specificity that is why many of them become the word centers of the context and bear a significant sense loading.

Key words: complex nouns semantics, chronicle.

УДК 811.161.1'42

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРЕЦЕДЕНТНЫХ ФЕНОМЕНОВ В СТРУКТУРЕ АНЕКДОТА

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными или практическими заданиями. Для современной лингвистики характерен повышенный интерес к закономерностям восприятия языковой личностью ментефактов, способных, с одной стороны, служить средством комплексной когнитивной обработки действительности, а с другой – отражать ценностные ориентации соответствующей лингвокультуры. К числу указанных единиц, безусловно, относятся прецедентные феномены (далее ПФ) – единицы, имеющие вербальное выражение, известные значительной части представителей лингвокультурного сообщества; актуальные в когнитивном плане; обращение к которым обнаруживается в речи представителей того или иного лингвокультурного сообщества [3, с.64].

Анализ последних достижений и публикаций, в которых впервые освещена проблема, на которую ссылается автор. Вспышка интереса к изучению интертекстуальных связей (Ю. Н. Караулов, А. Е. Супрун, В. Г. Костомаров, М. А. Соболева, Л. Б. Савенкова) не случайна, а имеет «глубокие культурные корни», потому что лингвистика чутко реагирует на изменения в дискурсивном поведении социума.

Не секрет, что современная отечественная культура не склонна к текстопорождению. В дискурсах различных слоев общества налицо тенденции к ностальгическому переживанию текстовых ценностей прежней эпохи, к осмыслению и компиляции текстов других культур, прежде недоступных по идеологическим причинам, к так называемому «стебу» (ерничанью). Дискурс как никогда наполнен разными по степени эксплицитности фрагментами и оценками чужих текстов [4, с. 18].

Прецедентные феномены как хранители общеизвестных когниций - это своеобразный «культурологический мост» памяти народа между прошлым и настоящим. «Прохождение» по нему пробуждает в сознании читателя / слушателя процесс узнавания закодированного за прецедентным текстом смысла и может рассматриваться как компонент языковой игры, устанавливающей уровень языковой личности и ее компетенцию в процессе внутри- и межкультурной коммуникации.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которой посвящена данная статья. В анекдотах ПФ являются одним из важных средств создания эффекта языковой игры. Культурологическое изучение анекдотов представляется особенно актуальным, поскольку категории комического связаны с важнейшими концептами культуры. Наличие прецедентных феноменов в анекдоте порой усложняет их идентификацию адресатом и приводит к увеличению возможного числа коммуникативных

девиаций. Для объяснения и предупреждения коммуникативных сбоев важным, по нашему мнению, представляется выявление и описание прецедентных феноменов, включённых в анекдоты. В этом состоит актуальность и новизна данной работы.

Формулировка целей статьи (постановка задания). Задачи данной статьи – рассмотреть способы реализации ПФ в речевом жанре (РЖ) «анекдот», конкретизировать понятия «реминисценция», «виды реминисценции», проанализировать прецедентные текстовые реминисценции в анекдоте. Теоретической базой послужили работы Г. Г. Слышкина, Ю. Н. Караулова, А. Е. Супруна, В. Г. Костомарова, Э. М. Аникиной и др.

Изложение основного материала исследования с полным обоснованием полученных научных результатов. Реализуются и функционируют прецедентные феномены в любом дискурсе в виде различных реминисценций (от позднелат. *reminiscentia* - “воспоминание”). В рамках анекдота они являются ассоциативными стимулами, оживляющими в сознании носителя языка концепты прецедентных текстов. Кроме того, частые отсылки к тому или иному ПФ в виде реминисценций в анекдоте есть показатель ценностного отношения к данному ПФ.

Г. Г. Слышкин выделяет пять основных видов реминисценций, служащих средством апелляции к концептам прецедентных текстов: *упоминание, прямая цитация, квазичитация, аллюзия и продолжение* [4, с.28].

Упоминанием он называет апелляцию к концепту прецедентного текста путем прямого (т. е. нетрансформированного) воспроизведения языковой единицы, являющейся именем данного концепта. Такими единицами в анекдоте могут быть прецедентное имя, прецедентное высказывание, прецедентная ситуация:

- - *Каких выдающихся провокаторов ты знаешь? - Только одного. - Ну, говори. - Композитор Мендельсон. - Это почему? - Для миллионов дураков он написал нежный и завлекающий «Свадебный марш», а сам всю жизнь спокойно прожил холостяком.*
- *Моисей 40 лет водил евреев по пустыне, но ему так и не удалось повторить подвиг Ивана Сусанина.*

В данных примерах коммуникант апеллирует к прецедентным именам *Мендельсон, Моисей, Иван Сусанин*. Говорящий уверен, что адресат имеет о них общее представление, хорошо помнит род их деятельности. Своеобразная оценка результата трудов данных известных личностей приводит к комическому эффекту.

- *Ещё в глубоком детстве, когда учитель математики задавал маленькому Гамлету незамысловатую задачку - «...из пункта А в пункт В отправляется поезд со скоростью 60 км/ч...». Гамлет надолго задумывался: «То В or not to В?» Этот мучительный вопрос ещё долго не покидал его, почти до самой смерти...*
- *«Велика Россия, - а отступить-то некуда, позади Москва,... пробки»*

Путём упоминания универсально прецедентных высказываний в сознании слушающего происходит апелляция к концептам, авторитетным в культуре, а обыгрывание их в рамках анекдота приводит к комическому эффекту.

- *На следующий день после **Ватерлоо Наполеон** проснулся невыспавшимся и совершенно разбитым...*
- **Иван Грозный:** - *Посох подай. Мне с сыном потолковать надо. - А может заодно и царского художника позвать? - А его зачем? - Ну, может, чего нарисовать надо будет...*
- **-Жанна д'Арк на пляже:** - *Жанна, возьми крем, ты же сгоришь! - Не каркай!*
- *Из разговора **Адама** с Богом:* - *Тебе что, ребра жалко? - Да нет – просто какое-то плохое предчувствие...*
- *Хочется петь, танцевать, любить, легко дышать... Это весна, Страшила? - Это грибы, Элли!*
- *Как говорила **Анна Каренина:** "До скорого!"*
- *Прилетели американцы на Луну. И начали присматриваться, что где построить. Вот там будет стоять статуя Свободы, а там – Белый дом и Капитолий, еще дальше – Пентагон. Вдруг откуда-то вылезает коренной житель Луны – селенит. «Опоздали! Прилетал тут такой мужик лысенький. Осмотрелся и приказал – все под кукурузу!».*
- *Если бы в 37-ом году был сайт «Одноклассники», то вместе с врагом народа сажали бы не только родственников, но и друзей и друзей его друзей.*

Комический эффект возникает в данных ситуациях за счёт апелляции к прецедентным ситуациям и атрибутам прецедентного имени (*Ватерлоо, Наполеон, ...мужик лысенький, ... все под кукурузу! и др.*), которые в анекдоте актуализируются упоминанием.

Прямая цитация- дословное воспроизведение языковой личностью части текста или всего текста в своем дискурсе в том виде, в котором этот текст (отрывок текста) сохранился в памяти цитирующего. Для цитации, основанной на прецедентном тексте, характерна имплицитность, т. е. отсутствие ссылки на источник. Однако следует отметить, что в анекдотах прямая цитация чаще всего присутствует с другим видом реминисценции - продолжением.

- **И молвил богатырь:- Выходи, чудище поганое!** *И ответило чудище поганое:- Извините, но мне только через две остановки выходить.*
- *По Майдану Незалежности бегают взъерошенный Ющенко с агиткой в руке и суматошно орёт: - Так...! Так...! Так...! Проходящий мимо интересуется: - Ты чего так орёшь? - Такси ловлю!!!*

По нашему мнению, прямая цитация в анекдотах и не должна присутствовать изолировано от других видов реминисценций, так как исчезнет эффект комической интерпретации хорошо известных высказываний.

Квазицитация - воспроизведение языковой личностью части текста или всего текста в своем дискурсе в умышленно измененном виде.

Поймала как-то золотая рыбка старика, и говорит ей старик зычным голосом:

- Чего тебе надобно, рыбка?

А рыбка чешет затылок и говорит:

- Да фиг его знает, кажись, мы роли перепутали...

В данном анекдоте комический эффект полностью построен на квазицитировании сюжета знаменитой сказки. Характерно, что слушающий, уловив общий смысл сказанного, тем не менее, не испытывает чувства недоумения и дискомфорта, так как прекрасно знает первоисточник, да и в самом анекдоте подчёркивается искажение цитаты. Квазицитирование мы можем встретить в анекдотах-афоризмах, где этот приём используется для создания комического эффекта:

- *В Третьяковской галерее столпотворение. Люди непременно хотят увидеть новое полотно под названием «Аркадий Гайдар убивает своего внука».*
- *Не прими, Господи, за пьянство - прими за лекарство. Не пьём, Господи, а лечимся. И не по чайной ложке, а по чайному стакану. И не через день, а каждый день. И не пьянства ради, а чтоб не отвыкнуть. Так изыди, нечистая сила, останься чистый спирт, да не пойдешь во вред рабу божьему.*

Аллюзия - наиболее трудноопределимый и емкий вид текстовой реминисценции, что явствует уже из этимологии этого термина (от фр. *allusion*- намек). Прием аллюзии состоит в соотнесении предмета общения с ситуацией или событием, описанным в определенном тексте, без упоминания этого текста и без воспроизведения значительной его части, т. е. на содержательном уровне. В анекдотах в рамках аллюзии чаще встречается некая языковая отсылка, воспроизведение какой-либо части исходного текста, значительной или незначительной. Причем отсылка эта будет выступать как вторичное средство по отношению к смысловому сходству. Например:

*Если вашим сослуживцам
Дали премию большую,
А про вас совсем забыли
И не дали никакой,
Вместо краски влейте в принтер
Земляничное варенье –
И про вас в учрежденьи
Не забудут никогда!*

Это аллюзия на «Вредные советы» Григория Остера. Происходит стилизация и содержания, и стихотворной формы. То же самое мы встречаем и в следующем анекдоте-повествовании:

Красавица Ган-дзя

*Пошла за водой.
Тяжел полный кувшин.
Доблестный самурай
Следует молча.*

Причём аллюзия на украинскую песню «Несе Галя воду, коромысло гнеться, а за ней Іванко як барвінок в'ється» в стиле японской танки создаёт комический эффект.

*Як умру, то поховайте
Не тягніть резину.
Не таскайте з ями в яму, як того грузина.*

Аллюзия на стихотворение Тараса Григорьевича Шевченко переплетается с другим видом реминисценции–упоминанием: комически обыгрывается хорошо известная всем представителям национально-лингво-культурного сообщества ситуация (перезахоронение Сталина) и ПИ (грузин – Сталин).

Иногда аллюзия предполагает отсылку к прецедентному имени путем упоминания не дифференциальных признаков, а атрибутов:

*Кашиповский читает во время сеанса: - Вот еще одна интересная телеграмма: «У меня на голове исчезло **родимое пятно**, выросли волосы. Не пускают в Кремль».*

Приём аллюзии как разновидности реминисценций чаще всего, по нашему мнению, встречаются в анекдотах-афоризмах:

- **Кто спал с моей рожей и помял её всю?**
- **Никому не поставит нас на колени! Мы лежали и будем лежать!**
- **Настоящий мужчина в своей жизни должен построить жену, отрастить живот и посадить печень.**

Продолжение - текстовая реминисценция, основой которой, как правило, служат лишь художественные тексты и использование которой является обычно прерогативой профессиональных писателей. Продолжение состоит в создании самостоятельного литературного произведения, действие которого разворачивается в "воображаемом мире", уже известном носителям культуры из произведений другого автора, из мифологии или из фольклора. Данный вид прецедентных текстовых реминисценций широко представлен в анекдотах исамостоятельно, и вместе с другими видами:

- **Третьего не дано... Что ж, напьемся вдвоем.**
- **Ей на ухо наступил медведь. Не пожалел он и остальные черты лица.**
- **Говорит и показывает Москва...** все остальные работают.
- **Моя жизнь - сплошная скука. Но все меняется, когда приходят они...** деньги от родителей!
- **В жизни всегда есть место празднику...** Нужно только уметь это место попасть.
- **Капля никотина убивает лошадь, а кружка кофе - клавиатуру.**

Комический эффект основан на столкновении пресуппозиций слушателей (знания об основных персонажах исходных текстов, знания

самых исходных текстов и т. д.) и своеобразном «авторском» продолжении знакомых всем сюжетов. Кроме того, в анекдотах обыгрываются не все тексты данной культуры, а только значимые для данного социума, представляющие собой культурную ценность.

Термин "продолжение" вовсе не подразумевает обязательного описания событий, хронологически следующих после окончания текста-источника. Объектом описания могут быть предшествующие события или события, следующие сразу за знакомым зачином:

- *Старенький профессор читает лекцию в экономическом институте: - Робин Гуд отбирал деньги у богатых и отдавал их бедным. Со временем число лесных братьев увеличилось, и они, жалуясь на тяготы своей работы, стали требовать все больше денег и привилегий. Да и сам Робин Гуд привык к роскошной жизни, начал носить дорогие одежды, пить изысканные вина и ездить в красивой карете с наемной охраной. Денег, которые он отбирал у богатых стало не хватать, поэтому пришлось взяться и за тех, кто беднее... Сначала у них изъяли то, что когда-то бесплатно раздали, а со временем начали отбирать и то, что они зарабатывали честным трудом... Так о чем это я? Ах, да. Вот так, собственно, в трудах и невзгодах рождалась служба налоговой инспекции.*
- *Неправильно, ты, дядя Фёдор, бутерброд ешь. Надо с пивом!*

Очень часто продолжение является реакцией на текущие события, происходящие в общественной и политической жизни. Но тем не менее исходный текст должен являться в рамках данной культуры концептом и обладать притягательной для представителей общества силой, которая будет способствовать популяризации продолжения.

Реминисценции, основанные на апелляции к концептам прецедентных феноменов, должны, по мнению А. Е. Супрун, отвечать следующим условиям:

1. осознанность адресантом факта совершаемой им реминисценции на определенный ПФ;
2. знакомство адресата с исходным текстом и его способность распознать отсылку к этому ПФ;
3. наличие у адресанта прагматической пресуппозиции знания адресатом данного ПФ [5, с. 19].

Иными словами, отправитель речи, прибегая к концепту прецедентного феномена, осознает это сам и рассчитывает на то, что это будет понято получателем речи, что и происходит в действительности. При нарушении вышеперечисленных условий в коммуникации мы сталкиваемся с коммуникативными девиациями, дающими сбои в общении. В анекдотах, напротив, нарушение данных условий является одним из способов создания комического эффекта. При этом наиболее частотными являются нарушения третьего условия: наличие у адресанта прагматической пресуппозиции знания адресатом данного ПФ:

- *Учитель спрашивает ученика: « Коля, скажи, пожалуйста, кто такой Адольф Гитлер?». Коля отвечает: «Нападающий сборной Германии по футболу».*
- *Разговор двух мальчиков. - Мы дружим с тобой с самого детства и являемся настоящими друзьями. - Это точно. Мы с тобой словно Цезарь и Брут.*
- *- Машенька, чем ты занята? - Историю учу. - А про кого историю? - Про Наполеона. - А что про него? - Где он умер. - И где же он умер? - Да на Святой Елене... - Какой же гадости вас учат сейчас в школе!*

Выводы из данного исследования и перспективы дальнейшей работы в указанном направлении. По мнению Ю. Н. Караулова, состав отечественного корпуса прецедентных текстов формируется в основном из авторских и фольклорных произведений, русской, советской и мировой классики [1, с. 106]. Однако прецедентность отнюдь не является прерогативой художественных произведений, что и попытались мы исследовать в нашей статье. Прецедентные феномены редко вводятся в речь целиком, чаще - в свернутом виде: фрагментом, намеком. Прецедентность создает особый тип экспрессии, который востребован в анекдоте. Анекдот является не только речевым жанром, но и единственной формой русского самопознания, родом терапии, конституирующим признаком которого является достижение комического эффекта. И немаловажную роль в этом плане играют ПФ, включённые в анекдот. Перспективным, по нашему мнению, считаем дальнейшее изучение прецедентных феноменов в рамках развлекательного дискурса.

Литература

1. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. - М.: Наука, 1987. - 261 с.
2. Костомаров В. Г. Как тексты становятся прецедентными / В. Г. Костомаров, Н. Д. Бурвикова // Русский язык за рубежом. – М. : Изд-во Государственный институт русского языка имени А. С. Пушкина, 1994. - № 1. - С. 23-28.
3. Красных В. В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / В. В. Красных, Д. Б. Гудков, И. В. Захаренко, Д. В. Багаева // Вестник МГУ. Серия 9 : Филология. – М. : Изд-во МГУ 1997. - № 3. - С. 62-75.
4. Слышкин Г. Г. От текста к символу : лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. - М. : Academia, 2000. - 128 с.
5. Супрун А. Е. Текстовые реминисценции как языковое явление / А. Е. Супрун // Вопросы языкознания. – М. : АН СССР, 1995. - № 6. - С. 17-29.

Анотація

Жарикова М.В. Реалізація прецедентних феноменів в структурі анекдота.

Мета статті – показати, як реалізуються прецедентні феномени в рамках анекдота. Предмет вивчення – способи реалізації і функціонування прецедентних феноменів в анекдотах. Об'єкт – МЖ «анекдот». В анекдотах прецедентні феномени є одним з важливих засобів створення ефекту мовної гри. Культурологічне вивчення анекдотів представляється особливо актуальним, оскільки категорії комічного пов'язані з найважливішими концептами культури. Наявність прецедентних феноменів в анекдоті деколи ускладнює їх ідентифікацію адресатом і приводить до збільшення можливого числа комунікативних девіацій. Для пояснення і запобігання комунікативних збоїв важливим, на нашу думку, представляється виявлення і опис прецедентних феноменів, включених в анекдоти. У цьому полягає актуальність і новизна даної роботи.

Ключові слова: прецедентні феномени, комунікативний контекст анекдота, ремінісценції, згадка, пряма цитация, квазіцитация, алюзія, продовження.

Аннотація

Жарикова М.В. Реализация прецедентных феноменов в структуре анекдота.

Цель статьи – показать, как реализуются прецедентные феномены в рамках анекдота. Предмет изучения – способы реализации и функционирования прецедентных феноменов в анекдотах. Объект – РЖ «анекдот». В анекдотах прецедентные феномены являются одним из важных средств создания эффекта языковой игры. Культурологическое изучение анекдотов представляется особенно актуальным, поскольку категории комического связаны с важнейшими концептами культуры. Наличие прецедентных феноменов в анекдоте порой усложняет их идентификацию адресатом и приводит к увеличению возможного числа коммуникативных девиаций. Для объяснения и предупреждения коммуникативных сбоев важным, по нашему мнению, представляется выявление и описание прецедентных феноменов, включённых в анекдоты. В этом состоит актуальность и новизна данной работы.

Ключевые слова: прецедентные феномены, коммуникативный контекст анекдота, реминисценции, упоминание, прямая цитация, квазицитация, аллюзия, продолжение.

Abstract

Zharikova M.V. Realization of precedent phenomena in the joke structure.

*For modern linguistics it is characteristic to be interested in regularities of perceiving mentefacts by a language personality that, on the one hand, are capable of serving a means of complex cognitive reality processing and, on the other hand, can reflect value orientations of the corresponding linguistic culture. To the mentioned units one should certainly refer precedent phenomena (PPh). In the jokes precedent phenomena are one of the most important means of creating a language play (pun) effect. The culturological study of jokes is especially topical because the comic categories are connected with the most essential culture concepts. Existing of precedent phenomena in the joke sometimes complicates their identification by the addressee and leads to increasing a possible number of communicative deviations. To prevent and explain the communicative failures it is important, to our mind, detecting and describing the precedent phenomena included into jokes. It is the topicality and novelty of this article. The aim of this article is to study the ways of precedent realization in РЖ «joke». The theoretical basis of the article is works of G.G. Slyshkin, Y.N. Karaulov, A.Y. Suprun, V.G. Kostomarov, E.M. Anikina, etc. Precedent phenomena are realized and function in any discourse as different reminiscences (late Lat. *reminiscentia* - "recollection"). In the joke frames they are associative stimuli that revive in the language bearer consciousness the concepts of precedent texts. Moreover, frequent references to this or that PPh as reminiscences in the joke there is a value indicator of the attitude to this PPh. G.G. Slyshkin distinguishes five basic types of reminiscences that serve as a means to appeal the precedent texts concepts: mentioning, direct quotation, quasi quotation, allusion and continuing. According to Y.N. Karaulov the composition of native precedent texts corpus is formed on the basis of authors' and folk works of the Russian, Soviet and world classics. However precedent phenomenon is not a prerogative of fiction that is what is researched in this article. The precedent phenomena are rarely introduced into speech as a*

whole; more often they are compressed and introduced as a fragment or hint. The precedent phenomenon creates a specific type of expression that is demanded in a joke. A joke is not only a speech genre but the only form of the Russian self-cognition, a sort of therapy, the constituting feature of which is creating a comic effect. PPhs that are included into a joke are of no small importance.

Key words: precedent phenomena, communicative joke context, reminiscences, mentioning, direct quotation, quasi quotation, allusion, continuing.

Н.М. Івкова
Артемівськ. Україна

УДК 81'367.4

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЗАГОЛОВКІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В арсеналі у публіциста достатньо нових засобів, технічних можливостей задля інформаційного впливу на формування громадської думки. Одна зі значних ролей відводиться заголовку – першій лексичній одиниці, з якою зіштовхується читач, з якої почерпує первинний компонент символів, подій та аналогій щодо окресленої теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Газетний заголовок як об'єкт лінгвістичного дослідження неодноразово ставав предметом спеціальних мовознавчих розвідок (див. праці В. Костомарова, Л. Пархолук, В. Попова, М. Ронгінського та ін.). Такий інтерес не випадковий, оскільки останнім часом суттєво ускладнилася структура газетного заголовка як такого, значно розширилося коло його функцій. Питанням типізації заголовків, актуалізації їх позиції в тексті, питанням складності функцій заголовків та здатності з першого слова налаштувати споживача інформації на активне сприйняття тексту, питанням класифікації заголовків та його комунікативним можливостям і прагматиці присвячені праці таких лінгвістів, як А. Загнітко, Л. Пац, О. Пискач, В. Садівничий, А. Сафонов, О. Тимчук, В. Тарасюк.

Невирішені раніше частини загальної проблеми, яким присвячується стаття. Різноманітні соціальні, політичні, економічні й психологічні зміни у житті суспільства яскраво ілюструються мовленнєвою практикою сучасних ЗМІ. Як зазначають дослідники, найбільш характерними й очевидними рисами сучасних змін у мові є: запозичення мовних засобів із периферійних сфер мовної системи, активізація вживання іншомовних слів, формування нової фразеології, інтертекстуальні посилення, використання мовної гри, алюзії тощо. Використання названих прийомів стало дуже показовим для побудови заголовків газетних і журнальних статей у досить широкому колі сучасних мас-медіа, що зумовлено динамікою суспільних і мовних змін, а отже, потребує більшої уваги дослідників. На нашу думку, це явище набуває масштабного характеру і тому є актуальним і перспективним для дослідження.

Метою статті є з'ясування функційно-стилістичних можливостей та особливостей смислового навантаження заголовків газетного дискурсу. Сформульована мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) визначити семантико-стилістичний потенціал заголовків, 2) проаналізувати синтаксичні засоби створення емоційно-експресивного забарвлення.

Виклад основного матеріалу. У широкому комплексі семантико-стилістичних засобів мови сучасної преси, що виконують різноманітні виражально-зображальні функції, помітне місце займає явище гри слів, під яким звичайно розуміють спеціальне використання («обігривання») тотожних або подібних з формального боку мовних одиниць для створення певних фонетико- та семантико-стилістичних явищ. Дослідники функцій та механізмів утворення мовної гри у публіцистичному дискурсі пов'язують це явище із соціокультурними процесами, що спричинили до змін у мові преси: розширення арсеналу засобів вираження, значним підвищенням рівня експресії, пріоритетом емотивної, маніпулятивної та функції впливу [4, 12].

Явище мовної гри як експресивний прийом, що вигідно ілюструє лінгвокреативне мислення автора, перетворилося на майже обов'язковий атрибут текстів сучасних ЗМІ, що підтверджує матеріал дослідження. В обстежуваних газетних матеріалах на рівні будови слова з-поміж засобів графічного увиразнення компонента слова виділяються такі вияви мовної гри: 1) оформлення його великими літерами, найчастіше це кілька великих літер: *ГАЗават* – газетна публікація про «газову війну» (пор. газ і газават «священна війна мусульман проти невірних»); 2) з наявністю між великими малих літер: *Що заНАдТО, то недобре* – публікація про бомбування силами НАТО території Югославії; 3) оформлення його за допомогою жирного шрифту (при чорно-білому зображенні) або шрифту іншого кольору; 4) відокремлення його за допомогою дефіса: *Арт-обстріл* – стаття про естрадну групу клоунів і мімів з відповідною назвою (пор. артобстріл «артилерійський обстріл» і арт- як компонент слів артист, артистичний). При обігриванні складових компонентів слова виділяються явища, з одного боку, «розшифровування» компонентів аббревіатур і графічних скорочень або й звичайних слів як нібито початкових елементів відповідних інших слів, а з другого боку, – запланованого заздалегідь «зашифровування» компонентів аббревіатур під початкові елементи відповідних слів.

Іноді в заголовках використовуються омоніми, або стилістичні прийоми, близькі до омонімів задля виникнення неоднозначного розуміння змісту читачем. Так, у заголовку *«Потворні повторні»* («Український тиждень», 2010) шляхом перестановки літер автор іронізує над політикою проведення перевиборів на спірних округах, називаючи це справжнім «нашестьям клонів, клоунів і кланів».

Ще одним засобом привернення уваги читача до заголовків є вживання паронімів, що використовуються в журналістських текстах для семантичного зіставлення та творення пародійного, іронічного, навіть глузливого

забарвлення тексту, для надання вислову експресії: *На кой нам кий, Реалії раллі* (Телескоп, 2014).

Мовна практика сучасних друкованих ЗМІ демонструє високу частотність використання фразеологізмів у заголовках. Публіцисти вдаються до трансформації фразеологічних одиниць з метою створення художнього ефекту. У такий спосіб фразеологізми стають більш сучасними, оригінальними, влучними в конкретній суспільно-політичній ситуації, наприклад: *За наше житло нас хочуть бити* (Україна молода, 2014), *Тихше їдеш – далі ДАї зупинить* (Україна молода, 2014). Найчастотнішим засобом трансформації фразеологізму є поширення або зміна його компонентного складу: *А судді де?, Сміється той, хто сміється після іспиту, До якого у парламенті пристанеш – сам таким станеш, Наскочила ковбаса на камінь* (Україна молода, 2013). Рідше трапляються поєднання кількох фразеологізмів, або поєднання вже змінених відповідно до теми фразеологізмів: *Бачили очі, кого вибирали, тепер дивіться крізь пальці, Своє болото ближче до тіла* (Україна молода, 2014).

У деяких заголовках для розкриття змісту статті у фразеологізмах-прислів'ях змінюється один чи декілька компонентів, унаслідок чого змінюється і значення відповідно до теми публікації: *Третій не зайвий, Хто не працює, в того проблем немає* (Урядовий кур'єр, 2013).

Аналіз таких заголовків дозволяє стверджувати, що експресивно-емоційний вплив фразеологізмів у заголовках медійних текстів зводиться здебільшого до таких аспектів: 1) реалізація позитивного ставлення до журналіста до події чи об'єкта, про які йдеться в статті (добррозичливість, співчуття, осуд, зацікавленість, схвалення тощо); 2) негативні емоції (засудження, зневага, осуд тощо); 3) іронічна або саркастична оцінка подій або осіб, яким присвячено публікацію.

У газетному заголовку інтертекстуальність проявляється на рівні, який дослідниця Г. Лушникова характеризує як «елементи, що безпосередньо входять у текст твору – цитати, алюзії, антономазії» [2, 15], тобто це елементи, які розширюють контекст заголовка за рахунок відсилання до вже відомого літературного образу, автора, твору. У цьому аспекті варто звернути увагу на таку стилістичну фігуру, як алюзія, що вказує на певний літературний, історичний, міфологічний або політичний факт, закріплений в текстовій культурі або в розмовному мовленні. І. Гальперін зазначає, що алюзія натякає на певну подію, яка була в дійсності або була вигадана [1, 110]. Цей прийом може функціонувати як засіб розширеного перенесення властивостей та якостей міфологічних, біблійних, літературних, історичних персонажів та подій на ті, про які йдеться в певному вислові, у цьому випадку він не відтворює добре відомий образ, а отримує додаткову інформацію. Наприклад, заголовок *Село не люди* (Український тиждень, 2013) налаштовує читача на реалії непростого сільського життя й на узвичаєні побутові речі, а й передусім ті негативні факти, що викликають внутрішній спротив і умотивовують уживання другого компонента – «не люди». У такий спосіб автор апелює до однойменного твору Люко Дашвар,

де порушуються ідентичні проблеми. Заголовок «Золотий ключик» євроінтеграції (Український тиждень, 2014) налаштовує читача на те, що асоціація з ЄС – це не перепустка на «поле чудес», а передусім шанс облаштувати країну власноруч.

Прикметною ознакою текстів ЗМІ є демократизація, якою зумовлені такі процеси: сленгізація або жаргонізація, суржикізація, вульгаризація або обсценізація. Поява такої лексики зумовлена вагомим впливом усного мовлення на публіцистику туди часто потрапляють зразки просторіччя, сленгу та жаргону задля того, щоб бути ближчим до читача, більш зрозумілим, таким, що привертає увагу. Так, для наближення мови преси до життя у заголовках можуть використовуватися сленгові та просторічні вислови: *Новий термінал у Харківському аеродромі відкрили ультоним концертом* («Український тиждень», 2014), у цьому прикладі слово «ультоний» використано, щоб виразніше підкреслити подію, описану у статті. У заголовках *Янукович послав опозиційний до нього народ* (Політична думка, 2012), де обігрується перша фраза статті про те, що президент звернувся з посланням до народу, чим підкреслюється негативне ставлення автора до ситуації.

Для заголовків публіцистичних текстів великого значення набуває проблема емоційно-експресивної забарвленості тексту. З-поміж засобів експресивного синтаксису найчастотнішими, за нашими спостереженнями, можна назвати еліпсис і парцеляцію. У мовленні сучасної української преси еліптичні речення особливо активні в ролі заголовків, оскільки вони «найяскравіше репрезентують особливості газетного тексту в певному часовому вимірі суспільства» [3, 122]. Еліптичні конструкції, які відповідають особливостям заголовків через свою стислість та надають йому експресивного відтінку: *Настя – як удасться?...* (Політична думка, 2014), *Засусі – по заслугі* (Політична думка, 2014).

Почастішало експресивне вживання на шпальтах сучасних українських газет парцельованих конструкцій, які використовуються в публіцистичних текстах для створення ілюзії безпосереднього процесу мислення. Використання такого прийому дозволяє чіткіше розставити акценти, стисло подати інформацію, увиразнити емоційне забарвлення: *Автобусне сполучення... Без проблем!* (Урядовий кур'єр, 2014), *Покладаються на себе і – на нову владу* (Урядовий кур'єр, 2014), *Побудував дім, посадив дерево... і багато намалював* (Україна молода, 2014), *Акціонер – це звучить гордо. Аж занадто* (Урядовий кур'єр, 2014). Як бачимо у наведених прикладах, ізольовані від загального висловлення частини набувають особливої ваги, привертають до себе увагу і мають яскравий іронічний відтінок.

Поширеним прийомом є застосування в заголовках питальних конструкцій, які виражають бажання автора встановити істинність чи неістинність змісту виразу. Перевагою питальних конструкцій в заголовках є спонукання читача до власних роздумів, сумнівів та оцінки ситуації. Вони можуть виражати пряме питання, яке має відповідь у тексті: *Цінам підрізали крила. Чи надовго?* (Україна молода, 2014), *Краса врятує світ. А слово?* (Політична думка, 2014), *Затишшя... Невже перед*

бурею? (Політична думка, 2013). Наведені заголовки допомагають розкрити ідейний задум автора, підкреслюють значимість і гостроту порушеної в статті проблеми. Доречними бувають і окличні конструкції, що мають спонукальне значення, форму закликів або підкреслюють важливість описаної події чи ставлення автора до неї. Такі заголовки підсилюють вираження емоційно-експресивного боку зображення об'єкта статті: *Хай живе вулична демократія!* (Політична думка, 2014), *Обережно: імперія!* (Тиждень, 2014).

Висновки. Отже, базуючись на наведених та проаналізованих прикладах, можна впевнено стверджувати, що заголовки сучасної преси виконують головне своє призначення – у лаконічній і яскравій формі попереджати споживача інформації про зміст публікації та полегшувати її сприйняття. Прагнучи до новизни, оригінальності у відтворенні реалій демократичного суспільства, журналісти намагаються витворити нестандартні заголовки, цікавіші й експресивніші за змістом, структурою, й такі, що не копіюють затерті заголовки-штампи радянської епохи.

Перспективи подальших розвідок. Перспективним вважаємо подальше вивчення засобів реалізації заголовків у різних жанрах публіцистичного стилю.

Література

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования [Текст]. Изд. 4-е, стереотипное / Илья Романович Гальперин. – М. : КомКнига, 2006. – 144 с.
2. Лушникова Г.И. Интертекстуальность художественного произведения: [учебн. пос.] / Г.И. Лушникова. – Кемерово: Изд-во КГУ, 1995 – 82 с. – Библиогр.: С. 78–81.
3. Тарасюк В. Види заголовків публікацій у сучасній українській газеті (на прикладі часопису «Молодь України») [Текст] / В. Тарасюк // Ужгородський університет. Науковий вісник. Сер. Філологія. – Ужгород, 2004. – № 9. – С. 121–123.
4. Тимчук О.Т. Семантико-стилістичне явище гри слів в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец.10.02.01 «українська мова» / Тимчук Олена Тихонівна. – К., 2003. – 14 с.

Аннотація

Ивкова Н.М. Семантико-стилистическая нагрузка заголовков современной украинской прессы.

Определена роль заголовка и особенности его функционирования в структуре публицистического дискурса, рассмотрен семантико-стилистический потенциал публицистических заголовков, прокомментировано использование в заголовках явления языковой игры, фразеологических единиц, аллюзии, а также проанализированы синтаксические средства создания эмоционально-экспрессивной окраски.

Ключевые слова: публицистический дискурс, заголовок, стилистический потенциал, языковая игра, фразеологические единицы, аллюзия, эллипсис, парцелляция.

Анотація

Ивкова Н.М. Семантико-стилістичне навантаження заголовків сучасної української преси.

Визначено роль заголовка та особливості його функціонування у структурі публіцистичного дискурсу, простежено семантико-стилістичний потенціал публіцистичних заголовків, розглянуто використання у заголовках явища мовної гри, фразеологічних одиниць, алюзії, а також проаналізовано синтаксичні засоби створення емоційно-експресивного забарвлення.

Ключові слова: публіцистичний дискурс, заголовок, стилістичний потенціал, мовна гра, фразеологічні одиниці, алюзія, еліпсис, парцеляція.

Abstract

Ivkova N. The semantic and stylistic load in the headings of the newspaper discourse.

Various social, political, economic and psychological changes in the life of a society are vividly demonstrated via speech practice of mass media. The most peculiar and obvious features of modern language changes are: borrowing of language means from peripheral spheres of the language system, active usage of borrowed words, building up a new phraseology, inter-contextual references, usage of language play, allusion etc. Active usage of the above given ways is essential for newspapers and magazines headings making in the modern media world. It is caused by the dynamics of social and language changes and is certainly urgent and prospective field for studying. The aim of the article is to define function-stylistic possibilities and peculiarities implied in the headings of the newspaper discourse.

The phenomenon of language play that favorably expresses the author's linguistic-creative way of thinking has become almost obligatory feature of modern mass media texts, and the material of the study confirms it.

The language practice of modern mass media published materials demonstrates high frequency of phraseologisms usage in headings. They represent the eccentric people's way of thinking and evaluate their social and personal life esthetically. Phraseologisms convey national character and appeal to the readers' genetic memory. Set expressions enable the author to realize certain author's journalistic strategies: to draw readers' attention to the article, create certain emotional colouring, evaluate realities of social, economic, cultural life etc. The reader doesn't always read articles to the end, but just looks them through. That is why the task of the journalist is to select the language ways to influence emotional sphere of the addressee, provoke certain expectations. The talent of the publicistic text author is revealed through the ability to select well-aimed material, to interpret it creatively, to use expressions from ready-made national sources and introduce it to the text. Consequently, new artistic images, funny expressions, puns appear in active usage. Publicists use phraseological store of mother tongue as an endless source of language expressivity.

The peculiar feature of mass media texts is democratization which inspires the use of: slang words or jargonisms, mixed dialects, vulgarisms, indecent terminology. This situation is the result of growing influence of oral speech on publicistic sphere. Colloquialisms, jargonisms, mixed dialect lexemes, used in newspaper texts, intensify expressivity; create the illusion of relaxed conversation with the recipient. It makes the text more understandable, close to the reader, and undoubtedly draws attention. On the other hand, we consider unwise overuse of such popular language to be the sign of low cultural speech level of the author, and the risk to make the boundaries of different styles vague.

To realize expressive-evaluative function in the publicistic style one may use various ways of expressive syntax. We consider ellipsis and parceling the most frequent ones as they are typical to headings thanks to their briefness. Considerable stylistic potential is given to intoned syntactical constructions, via which the author expresses his attitude by using interrogative and exclamatory sentences. The author creates precise emotional colouring of the heading as a whole.

Taking all the given and analyzed examples into consideration, we have the right to state that headings of modern media serve their primary function – using brief, bright form to enable readers anticipate the content of the published works and facilitate their understanding. Seeking the new and eccentric to express reality of democratic society, journalists try to create non-

typical, more interesting and more expressive (in content and structure) headings which do not copy hackneyed, old clichés of the Soviet epoch.

Key words: the headings, the newspaper discourse, function-stylistic possibility, the phenomenon of language play, ellipsis, parceling, idiom, allusion.

Е.Л. Колесниченко
Артемовск. Украина

УДК 811.161.1'42

АНТИТЕЗА КАК СРЕДСТВО СОЗДАНИЯ ПАРАДОКСА
(на материале монологов М.М. Жванецкого)

Постановка проблемы и ее связь с важными научными или практическими заданиями. Контраст – один из важнейших приемов языка художественной литературы и публицистики, позволяющих раскрыть сложное диалектическое противоречие изображаемого. Мысль писателя, формулируемая посредством парадокса, передается путем одновременного выведения на первый план двух противоположностей. Тем самым парадоксальное высказывание утверждает что-либо, в то же время отрицая его.

Анализ последних исследований и публикаций, в которых начато рассмотрение данной проблемы. Средства создания парадокса в языке писателей и поэтов изучены в лингвистике, на наш взгляд, недостаточно полно. Можно назвать лишь некоторые работы, посвященные парадоксу в новеллах Ги де Мопассана [4], в пьесах О. Уайльда [5], в творчестве В.Г. Короленко [6], Ивлина Во [10], в произведениях И. Бунина [18], О. Мандельштама [13].

Нерешенные вопросы общей проблемы, которым посвящается статья. Работ о парадоксе в произведениях современных сатириков в научной литературе крайне мало, и они не дают полного представления об особенностях использования стилистических средств парадоксальных высказываний в современной юмористической прозе.

Цель статьи. Настоящая статья посвящена рассмотрению антитезы как одного из ярких стилистических средств создания и реализации парадокса, где очевидно прослеживается противопоставление, «конъюнкция утверждения и отрицания», доминантным принципом организации которой является контраст на основе противопоставления: *Мы живем в такое время, когда авангард искусства располагается сзади.*

Изложение основного материала изложения. Антитеза относится к фигурам, не объединяющим, но, напротив, разъединяющим понятия. Она применяется для того, чтобы поставить понятия в отношения контраста, причем не только те, которые в принципе контрадикторны или контрарны, но и понятия, обычно не связанные между собой никакими отношениями, но становящиеся конфликтными, когда они поставлены рядом.

Антитеза - отрицательный вариант аналогии: А есть В (В есть А) - и трансформируется в «А не есть В (В не есть А)». В случае с этой фигурой необходимо, чтобы противопоставляемые понятия были в принципе соотносимы, если рассматривать соотношение в качестве операции, при которой может выявиться как сходство, так и различие. Если понятия не соотносены, антитеза не состоится. Очевидно, что контраст как конструктивный принцип построения текста по своей природе шире и содержательней антитезы; соответственно, эти понятия соотносятся по принципу «общее - частное».

Лексической основой антитезы, как правило, являются антонимы: контрарные, контрадикторные и конверсивные (Л.А. Новиков, Е.И. Диброва и др.). Контрарные антонимы обозначают противопоставленность предметов, признаков, процессов, отношений. Они допускают включение в свой состав «среднего» члена парадигмы - слова с нейтральным значением, от которого отсчитываются позитивные и негативные члены парадигмы: *Пусть лучше над тобою смеются, чем плачут*. Между смехом и плачем есть третье состояние – спокойствия. Контрадикторные (противоречащие) антонимы обозначают противопоставленность предметов, признаков, процессов, отношений, наличие одного из которых исключает существование другого: *Красивая женщина разъединяет мужчин и сплачивает женщин*[9].

Конверсивные антонимы обозначают противоположность разнонаправленных действий или признаков. В произведениях М.М. Жванецкого они являются одним из наиболее ярких приемов создания контраста: *На дверях КГБ: «Прием граждан круглосуточно». – А выдача когда? Я тот же геолог, который ищет-ищет, хотя ничего не потерял* [9]. Многие слова могут стать конверсивами в контексте: *Вам не приходила в голову такая мысль: «Почему те, кто варят обеды, толстые, а те, кто их едят, худые!»*.

Часто для образования антитезы автор использует контекстуальные антонимы, что позволяет наиболее ярко продемонстрировать авторскую индивидуальность: *Прогулки вместо ходьбы, лекарства вместо вещей, палата вместо квартиры, мудрость вместо ума. Ура! Мы снова живы!*[9]. Антонимичность пар «прогулка – ходьба», «лекарство – вещи», «палата - квартира», «мудрость - ум» проявляется только в контексте: первая часть пары характеризует (отражает) жизнь после шестидесятилетия, вторая – до него. *Если тебе трудно грызть гранит науки — попробуй пососать*.

Антитеза в произведениях автора нередко представлена и на уровне образов: *Хрупкая скрипачка в автобусе оборачивается и врезает между ртом и глазом матросу-сантехнику так, что тот на глазах корежится, жухнет, пускает жуткий синий дым и сваливается в сугроб* [9]. Перед нами предстают два образа: «хрупкая скрипачка» и «матрос-сантехник». Для каждого из них в сознании социума закреплены определенные стереотипы: «скрипачка» - хрупкая, бледная, болезненного вида, в очках, интеллигентная, застенчивая и скромная; «матрос» и «сантехник» - грубый, развязный,

пьющий и матерящийся мужчина. Действия героев создают парадоксальную, несвойственную данным образам ситуацию. За тридцать лет после выхода эссе в жизни россиян и украинцев ничего не изменилось: по-прежнему «женщины грубо шутят про половые органы, а мужчины нежно поют о чем-то своем девичьем в мехах и ожерельях» [9].

Мастерство М.М. Жванецкого заключается в том, что для создания парадокса он использует разные виды антитезы: амфитезу, антанагогу, аллойозис, актротезу и мукабалу, синкрисис.

Антанагога представляет собой уравнивание какого-либо утверждения противоположным аргументом: *Нормальный человек в нашей стране откликается на окружающее только одним — он пьет. Поэтому непьющий все-таки сволочь*[9].

В описываемом ниже примере представлен аллойозис – развернутое сопоставление, сложная, более «глубокая антитеза». Как правило, она является композиционным приемом создания парадокса на уровне СФЕ(ССЦ) или текста. Так, всё эссе «XX век» построено на противьбпоставлении. Приведем некоторые фрагменты:

Мы уже не говорим о том, что правда второй половины XX века допускает некоторую ложь и называется подлинной.

Мужество же наоборот, протекает скрытно и проявляется в экстремальных условиях трансляций по телевидению.

Понятие честности толкуется значительно шире: От некоторого надувательства и умолчания, до полного освещения крупного вопроса, но только с одной стороны[9].

Весь смысл эссе в том, что при социализме основные этические концепты (дружба, честность, принципиальность и пр.) претерпели значительные изменения – и не в лучшую сторону.

В основе синкрисиса (синхрисиса) лежит противопоставление переносных или прямого и переносного значений входящих в антитезу компонентов: *В историю трудно войти, но легко вляпаться*. Комический эффект построен на контрасте между прямым (вляпаться) и переносным (войти в историю) значениями глаголов, подкрепленном антонимической парой *трудно – легко*.

В произведениях М.М. Жванецкого мы выделили еще один способ образования антитезы - синонимию: *Умные рванули подальше от запаха, поближе к аромату*[9]. Здесь наблюдаются две антонимические пары «подальше – поближе» и «запах – аромат». Первая представлена языковыми антонимами, а вторая – синонимами: *запах* – дух, душок, вонь, зловоние, смрад; *благовоние*, благоухание, *аромат*, букет; пахучесть, душистость, амбра; *перегар*, парфюм, парфюмерия, амбре, фимиам, тяжелый дух, вонища, псина, миазм, фетор, тяжелый запах, запашок. Для состоявшейся антитезы необходимо прочтение второй пары в значениях: *запах* – вонь, зловонье; *аромат* – благоухание, пахучесть. *Запретных вещей нет, есть вещи не рекомендованные*. Антитеза строится как с помощью

антонимов (*нет, есть*), так и синонимов (*запретных - nereкомендованные*). Великий русский язык. Фразы «**Я тебя не забуду**» и «**Я тебя запомнил**» имеют разный смысл. *Что я носил? Пальто, перелицованное из шинели - нам всем хватало на обмундирование, на одежду уже не хватало* [6]. Обмундирование – ‘форменная одежда’ [7, с. 392].

Часто антитеза в афористике писателя усиливается антифразисом, что позволяет придать высказываниям более выраженную иронию: *Пришел – спасибо, ушел – большое спасибо...* Антифразис - стилистический приём, заключающийся в употреблении слова или словосочетания в противоположном смысле, обычно ироническом. Обычно он строится на контрасте формально одобрительного значения или похвалы употребляемого слова или выражения с порицающим или неодобрительным смыслом высказывания, например: *Спроси любого из осыпавшихся юбиляров, задай любимый вопрос журналистов: «Что самое веселое у вас было в жизни?» Тебе ответят: «Похороны членов политбюро.<...>»[9]. Это было очень весело, красиво и продолжалось целый год. В магазинах появлялась незнакомая еда, с шести утра по всей стране звучала красивая музыка.* Парадокс в противопоставляемой паре «веселое в жизни – похороны правительства» очевиден. Разрушение стереотипа «благополучная семья» мы наблюдаем в следующем примере: *Так вот, семья крепка, когда совсем уж тихий муж. Когда такая тихая жена, наоборот, все может развалиться*[9]. С помощью антифразиса автор делает парадоксальный вывод: ‘если в семье спокойная жена – семья развалится’.

Выводы. Исследование парадокса, основанного на контрасте сопоставляемых элементов, показало, что основным стилистическим приемом его выражения является антитеза и ее разновидности: амфитеза, антаногога, аллойозис, актротеза, мукабала и синкрисис. Для идиостиля М.М. Жванецкого характерен антифразис – троп, заключающийся в употреблении языковой единицы (слова, словосочетания и предложения) в значении, противоположном обычному или отрицающем, ставящем под сомнение обычное, что достигается с помощью контекста и особой интонации, присущей этому гениальному писателю-юмористу.

Перспективы дальнейших исследований. В данной работе намечены аспекты изучения занимательного явления в сатирическом тексте: антитезы. Перспективы в изучении мы видим в дальнейшем рассмотрении стилистических средств создания парадокса в произведениях современных сатириков.

Литература

1. Апресян Ю. Д. Тавтологические и контрадикторные аномалии / Ю. Д. Апресян // Проблемы интенциональных и прагматических контекстов. – М. : Наука, 1989. – С. 186-196.

2. Апресян Ю. Д. Языковая аномалия и логическое противоречие / Ю. Д. Апресян // Избранные труды. Т. 2. Интегральное понимание языка и системная лексикография. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1995. – 767 с.

3. Арнольд И. В. Нарушение сочетаемости на разных уровнях языка – лингвистический механизм комического эффекта / И. В. Арнольд // Сборник научных трудов МГПИИЯ им. М. Горького. – Москва, 1979. – Вып. 145. – С. 100-109.
4. Артамонов В.П. Парадокс в новеллах Мопассана / В. П. Артамонов, М. В. Алексеева // Стилистические исследования художественного текста. – Якутск : ЯГУ, 1988. – С. 38-45.
5. Денисова О.К. К вопросу об использовании некоторых стилистических средств в пьесах Оскара Уайльда / О. К. Денисова // Вопросы лексикологии и стилистики романо-германских языков. – Иркутск, 1972. – Вып. 1. – С. 73-85.
6. Завельская Д.А. Роль парадокса в творчестве В. Г. Короленко / Д. А. Завельская // Филологические науки. – М.: РАН, 1998. – № 2. – С. 42–50.
7. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 846 с.
8. Майданов А. С. Суть парадоксов и их классификация [Электронный ресурс] / А. С. Майданов. – Режим доступа: <http://www.braintools.ru/article/8221>. – Заглавие с экрана.
9. Жванецкий М. М. Двадцать первый век [Электронный ресурс] / М. М. Жванецкий. Двадцать первый век. Собрание сочинений в 5 томах. – Режим доступа: <http://odesskiy.com/zhvanetskiy-tom-5/priezzhij-v-odesse.html>. – Заглавие с экрана.
10. Сазонова Т.П. Парадокс в творчестве Ивлиной В. Романы 20-30-х годов : автореф. дисс. на соискание уч. ст. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / Татьяна Павловна Сазонова. – М., 1997. – 16 с.
11. Шашкова С.И. Речевые средства выражения парадоксальности в произведениях И. Бунина: автореф. дисс. на соискание уч. ст. канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Русский язык” / Светлана Ивановна Шашкова. – Орел, 1998. – 17 с.
12. Шпектрова Н.Ю. К вопросу о литературно-художественном парадоксе (на материале произведений О. Уайльда) / Н. Ю. Шпектрова // Вопросы лексикологии и стилистики романо-германских языков. – Самарканд, 1975. – С. 218-227.
13. Якунин А.В. Концепция парадокса в художественном сознании Осипа Мандельштама : автореф. дисс. на соискание уч. ст. канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Александр Васильевич Якунин. – Владивосток, 2002. – 21 с.

Анотація

Колесніченко О.Л. Антитеза як засіб створення парадоксу
У центрі уваги цієї статті представлений стилістичний прийом - антитеза. На практичному матеріалі монологів М.М. Жванецького антитеза розглядається як засіб створення парадигматичного парадоксу. Лексичною основою антитези є синоніми, контрарні, контрадикторні, конверсивні антоніми. Часто антитеза в афористичній

письменника посилюється антифразисом, що дозволяє надати висловлюванням більш виражену іронію.

Ключові слова: парадокс, антитеза, контрарні, контрадикторні, конверсивні антоніми, антанагога, аллойозис, актротезу, мукабала, синкрізіс, антифразис.

Аннотація

Колесниченко Е.Л. Антитеза как средство создания парадокса.

В центре внимания настоящей статьи представлен стилистический прием – антитеза. На практическом материале монологов М.М. Жванецкого антитеза рассматривается как средство создания парадигматического парадокса. Лексической основой антитезы являются синонимы, контрарные, контрадикторные, конверсивные антонимы. Для создания контраста автор использует разные виды антитезы. Часто антитеза в афористике писателя усиливается антифразисом, что позволяет придать высказываниям более выраженную иронию.

Ключевые слова: парадокс, антитеза, контрарные, контрадикторные, конверсивные антонимы, антанагога, аллойозис, актротезу, мукабала, синкрізіс, антифразис.

Abstract

Kolesnichenko E.L. Antithesis as a tool creating a paradox

Stylistic means of creating paradigmatic paradox in essays and aphoristic of M.M. Zhvanetskiy are extremely varied.

Often paradoxical satire in the works is built on contrast ratio, presupposes a sharp contrast or contrast matched concepts; mutual opposition syntagmatically comparable units, antonymic lexical and phraseological and grammatical resources of the language.

The contrast is most often determined as: 1) a sharp contradiction or contrast in any respect; 2) mutual opposition syntagmatically comparable units opposed to existing units; 3) a figure of speech consisting in antonymic lexical and idiomatic, phonetic, grammatical units embodying the contrast perception of reality by the artist.

In the works of M.M. Zhvanetskiy one of the highlights of stylistic means of realizing a paradox, where apparently traced the opposition, "the conjunction of affirmation and negation", serves the antithesis, the dominant principle of organization, which is a contrast-based opposition.

The antithesis refers to the figures, not uniting, but rather divisive concept. It is used to put the concept in contrast ratio, and not only those which, in principle of contradiction or contrary, but the concepts are usually not connected with any relationships, but becoming conflictual when they are placed side by side.

The logical basis of the antithesis, as a rule, are antonyms: contraries, converse and contradictory. Contrary antonyms represent the opposition of objects, features, processes and relations. They allow the inclusion in the structure "average" member of the paradigm word with a neutral value, which counted the positive and negative terms paradigm. Contradictory (irreconcilable) antonyms represents the opposition of objects, features, processes, relationships, the presence of one of them precludes the existence of another. Converse antonyms represent opposed countervailing actions or signs.

Often, for creation of antithesis, the author uses contextual antonyms, that allows to show the author's personality most clearly.

To create a paradoxical contrast relation, the author often uses different kinds of antithesis: amphitesys, antanagoga, allayozis, acrothesis, muqabala, and syncretism.

Key words: paradox, antithesis, contrary, converse and contradictory antonyms, antanagoga, allayozis, acrothesis, muqabala, syncretism and antiphrasis.

УДК 811.112

COGNITIVE CONTEXTS AS BASIS OF SIGNIFICATION IN DISCOURSE SEMIOSIS

1. Introduction.

The problem of Context acquires the new research perspectives in the light of an actual cognitive-discourse paradigm, focused on the problem of discourse structures' cognitive motivation by correlating communicative, social-semiotic, verbal components of discourse semiosis.

The article bases on the following scientific reproaches:

(a) The cognitive-discourse theory by T.A. Van Dijk [20-22] relating the frames and situational models of communicants to dominant ideological, social and institutional contexts;

(b) Conceptions of dialogicality and heteroglossia by M. Bakhtin [1] substantiating the comprehensive intertextuality of any written or spoken texts by "otherness" circulation;

(c) Concept of framing and participation structures in E. Goffman's sense [9; 10];

(d) H. Sacks' Membership Categorization Analysis [17] and theories of identity [4-6; 13; 16; 24] related to cognitive basis of the communicants' self-identification with certain categories;

(e) Positioning theory [8, p. 43-63; 15; 19; 23] studying the situational discourse behavior in a format of universal and ethno-specific macro scenarios revealing intertextual basis of the communicants' roles;

(f) Y. Lotman's idea of produced and decoded meanings mismatch due to addressee / addresser texts' is omorphism to different semiotic spheres [3].

All above approaches to a greater or lesser extent deal with cognitive contexts (i.e. social-semiotic, communicative, interactive, and cultural-semiotic) viewed as the cognitive basis of the text signification.

The article aims at investigating the function of cognitive contexts and their corresponding codes in discourse semiosis.

II. Cognitive contexts and their codes.

Lotman's and Bakhtin's theories as well as the notion of the communicants' situational mode determining variabilities in their referent interpretation strongly suggests that the sign generated by the addressee does not duplicate that of the speaker. The speaker's meaning replacement or modification by the recipient's sign bases on their different conceptualization the relationship between the code and the object / situation / state of things.

However both communicative signs are in a relationship of equivalence since a listener's interpretation results from conceptualization context the speaker considers relevant for his interlocutor to recognize the fitting meaning. Any intention is conscious, i.e. determined by the cognitive context of the speaker and

his ideas about the “shared” addresser context – due to the communicative nature of an intention. Therefore, an interaction based on presupposing of communicants’ cognitive contexts is omorphism and, more broadly, their world models intersection. Pragmatic basis of interaction consists in an author’s intention to make his text interpretable through the inclusion of new “knowledge” in the addressee’s background information. An author presumes what contexts are available to the addressee and chooses a code allowing the listener to draw the “correct” inference, without spending extra efforts [18]. The listener interprets a message finding affordable context.

Therefore, the participants’ cognitive contexts are viewed as their conceptualization spaces, mediating all other components of the discursive semiosis both at the level of the meaning construction and its interpretation. Variability in text interpretation and mismatch of the author-addressee meanings result from addressee’s attraction of “unforeseen” contexts and interpretative codes.

The article distinguishes the main cognitive contexts mediating sign-and-object (real or belonging to “possible world”) relationship in literally text, i.e.: (1) Interactive context (2) Communicative context; (3) Social-Semiotic context; (4) Membership context; (5) Context of intertextual role macrosenarios; (6) Cultural-semiotic context; (6) immediate and macro Textual context.

Each cognitive context is indexed by a code indicating the aspect of the context meant by the author, who implies here with that the reader is aware of the whole context (that is, the communicants share certain background knowledge as members of a social or linguistic-cultural group). A code is a part of the intention, its verbal semiotic realization, because the intention presupposes not only the goal, but also the means of its implementation. The choice of code is affected by the motives and goals, which, in turn, are determined by situational, interpersonal, and other contexts.

From the perspective of our semiotic conception [14], a code is a complex semiotic resource that is not limited to the verbal level. Understanding contexts as mental constructs suggests a correlation between contexts and their indicating multilevel codes.

Interactive context as a cognitive basis for the “author-reader” relationships incorporates in formation assessed according to the archetypic dichotomy of “own-alien”. Such context may include knowledge about “author-reader” belonging to the common / alien group, sharing the same / different esthetic, ideological, “common sense” and other values. Focus on the specific reader is indexed by artistic method, genre, and all textual figurative codes. In pragmatic perspective [2; 7; 11] such codes correspond to the concept of co-operation (whether an author is co-operative or estranged from a reader) and positive / negative politeness. Despite the specificity of literary discourse, it is still communication, in which the author tries to find a «face-saving» balance between “how to please and evoke interest” (which, in the end, relate to the “positive” politeness and desire to meet the needs

and interests of the reader), and “how to preserve own "territory", aesthetic autonomy, with individual author's face, not adjusting to the "average" reader.

Accordingly, interactive context is provided by communicative context as knowledge of universal and sociocultural norms of communication and interaction: universal rules of communication (cooperative maxims) and implicational consequences of their violation [11], genre prototypes [20], politeness strategies and maxims [7], social and institutional role invariants [24]; ethno-cultural and sub-cultural conventions, etc. Besides, communicative context includes, in our opinion, the rules of all cognitive contexts combination to adapt them to the specific speech event.

For example, focus on the reader might be indexed by politeness strategies, i.e. (a) marks of intimization indicating positive politeness and (b) means of generalization, passivation, impersonalization, hedging, pessimism, etc. which increase the “author-reader” distance indicating negative politeness. The relation to the reader might also be indexed by the author’s observance or violation of cooperative Maxims, i.e. Quantity (dominancy of explicit or implicit means), Quality (to what degree an author is sincere and truthful with the addressee), Relevance (for example, an author may deviate from this maxim applying stream of consciousness means, non-linearity, discontinuity, interruptions, pauses, etc.), the latter resulting in Maxim of style adherence or violation.

The next two contexts relate to communicants’ self-identification with identity categories, based on both (a) role socialization practices and (b) cultural (textual) macro-scenarios of the communicative behavior. The first context we denote as *Membership Context* patterning all totality of previous dialogic practices of the author meeting the socio-communicative expectations of others. The second is *Context of intertextual macrosenarios* derived from all semiotic products of the ethnos and civilization – from fairy tales and cartoons to the theatre, fiction, etc. contributed to the author’ identity construction. Both contexts constitute a cognitive basis for the choice and alignment of characters in the text and the patterns of their interaction.

Context of intertextual macrosenarios is closely connected to *Cultural-semiotic context* of culturally “recognized” canons of the referent’s interpretation involved by an author / speaker in order to align his vision of the situation or the state of affairs with the addressers’ cultural world models. This code includes the intertextual means at the content-semantic, genre, stylistic, structural and compositional text levels, i.e. intersection of the motives, allusions, plots, composition, topics, subjects, precedent phenomena as well as the concepts, arguments, role invariants.

Social semiotic context is a combination of frames and situational models defined by dominant discourses, i.e. political and institutional ideology, consumer ideology of "common sense" as well as the ideology of the dominant philosophical and aesthetic paradigm and its corresponding method. Such context is indexed by any means manifesting the stereotypes – in artistic techniques, way of thinking, assessments, etc.

III. Conclusion.

The text conceptualization both at the level of the meaning construction and its interpretation is mediated by the communicators' cognitive contexts: (1) interactive context (2) communicative context; (3) social-semiotic context; (4) membership context; (5) context of intertextual role macro scenarios; (6) cultural-semiotic context; (6) immediate and macro textual contexts. Each context corresponds to a certain aspect of conceptualization of the text referent or "author-reader" relations and indexed by pragmatic, role, intertextual, symbolic-stereotypical codes indicating the aspect of the context meant by the author.

Literature

1. Бахтин, М. М. Собрание сочинений: в 7 т. / М.М. Бахтин. – М.: Русские словари. – Т. 5: Работы 1940-х – начала 1960-х годов, 1996. – 732 с.
2. Кравченко Н.К. Практическая дискурсология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа / Н.К. Кравченко. – Луцьк: Волиньполіграф, 2012. - 251 с.
3. Лотман, Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек-текст-семиосфера-история / Ю.М. Лотман. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
4. Antaki C. Identities in Talk / C. Antaki, S. Widdicombe. – London: Sage Publications, 1998. – 224 p.
5. Benwell B. Discourse and Identity / B. Benwell, E. Stokoe. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 314 p.
6. Brockmeier J. Narrative and Identity: Studies in Autobiography, self and culture / Jens Brockmeier, Donald Carbaugh. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Co, 2001. – 307 p.
7. Brown P. Politeness: Some Universals in language usage: Politeness phenomena / P. Brown, S.C. Levinson. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1987. – 345 p.
8. Davies B. Positioning: The Discursive Production of Selves / B. Davies, R. Harré // Journal for the Theory of Social Behavior, 1990. – V. 20 (1). – P. 43-63.
9. Goffman E. Response cries / Erving Goffman // Forms of Talk. – Oxford : Basil Blackwell, 1981. – P. 78-122.
10. Goffman E. Frame analysis: An essay on the organization of experience / Erving Goffman. – New York: Harper and Row, 1974. – 440 p.
11. Grice H. P. Logic and conversation / H. P. Grice // Syntax and semantics. – N. Y. : Academic Press, 1975. – Vol. 3. – P. 41-58.
12. Halliday M.A.K. Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning / M.K. Halliday. – London : Edward Arnold, 1978. – 256 p.

13. Hausendorf H. Social identity work in storytelling: Methodological remarks / H. Hausendorf // Narrative Inquiry. – 2002. – V. 12 (1). – P. 173–179.
14. Kravchenko N. Contextual Inferential Pragmatic Model of Discourse Semiosis / N. Kravchenko // Canadian Journal of Science and Education. – Toronto: Elsevier, 2014. – Vol. 2.- P. 1135-1141.
15. McLean K. C. Selves creating stories creating selves: A process model of self-development / McLean, K. C., Pasupathi, M., & J. L. Pals // Personality and Social Psychology Review. – 2007. – № 11. – P. 262–278.
16. Potter J. Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behavior / J. Potter, M. Wetherell. – London: Sage, 1987. – 216 p.
17. Sacks H. Lectures on Conversation / H. Sacks / ed. by G. Jefferson, E.A. Schegloff. – Oxford: Wiley-Blackwell, 1992. – Vol.1, 2. – 1520 p.
18. Sperber D. Relevance Theory / Dan Sperber, Wilson Deirde. – London: Wiley-Blackwell, 1995. – 326p.
19. Swan D. Positioning as a means of understanding the narrative construction of self: A story of lesbian escorting / D. Swan, C. Linehan // Narrative Inquiry. – 2001. – V. 10 (2). – P. 403-427.
20. Van Dijk, T.A. Discourse and Context. A Sociocognitive Approach / T.A. Van Dijk. – New York : Cambridge University Press, 2008. – 267 p.
21. Van Dijk T.A. The Study of Discourse / T.A. Van Dijk // Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. – London : Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 1997. – Vol.1 – P. 1-34.
22. Van Dijk T.A. Ideology and discourse. A multidisciplinary introduction/ Van Dijk T.A. – Barcelona : Ariel, 2003. – 118 p.
23. Wetherell M. Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue / M. Wetherell // Discourse and Society. – 1998. – Vol. 9. – P. 387-412.
24. Zurcher L. A. Social Roles: Conformity, Conflict and Creativity./ L.A. Zurcher. – Beverly Hills : Sage, 1983. – 295 p.

Анотація

Кравченко Н.К. Когнітивні контексти як основа сигніфікації в дискурсивному семіозисі.

У статті виявлено функцію когнітивних контекстів і відповідних їм кодів в процесі означення художнім текстом свого референта в дискурсивному семіозисі. Проаналізовані сім основних типів когнітивних контекстів, кожний з яких «відповідає» за певний аспект концептуалізації референта або відносин між автором і читачем. Описані інтерактивний, комунікативний, соціо-семіотичний, культурно-семіотичний контексти, а також контекст ідентифікації автором / читачем свого членства в соціальній, культурно-естетичній та ін. групах та контекст інтертекстуальних макросценаріїв комунікативно-рольової поведінки.

Ключові слова: когнітивний контекст, код, концептуалізація, дискурсивний семіозис, художній текст.

Аннотация

Кравченко Н.К. Когнитивные контексты как основа сигнификации в дискурсивном семіозисе.

В статье выявлена функция когнитивных контекстов и соответствующих им кодов в процессе означивания художественным текстом своего референта в дискурсивном семіозисе. Проанализированы семь основных типов когнитивных контекстов, каждый из которых «отвечает» за определенный аспект концептуализации референта или отношений между автором и читателем. Описаны интерактивный, коммуникативный, социо-семиотический, культурно-семиотический контексты, а также контекст идентификации автором / читателем своего членства в социальной, культурно-эстетической и др. группах и контекст интертекстуальных макросценариев коммуникативно-ролевого поведения.

Ключевые слова: когнитивный контекст, код, концептуализация, дискурсивный семіозис, художественный текст.

Abstract

Кравченко Н.К. Cognitive contexts as basis of signification in discourse semiosis.

The article aims at investigating the function of cognitive contexts and their corresponding codes in discourse semiosis. The text conceptualization both at the level of the meaning construction and its interpretation is mediated by the communicators' cognitive backgrounds, i.e. interactive; communicative; social-semiotic; identity membership intertextual role macro scenarios; cultural-semiotic; textual contexts. Each context corresponds to a certain aspect of conceptualization of the text referent or "author-reader" relations and are indexed by pragmatic, role, intertextual, symbolic-stereotypical codes indicating the aspect of the context meant by the author, who implies that the reader is aware of the whole context.

Interactive context as a cognitive basis for the "author-reader" relationships incorporates information assessed according to the archetypic dichotomy of "own-alien". The author of literary discourse tries to find a «face-saving» balance between "how to please and evoke interest" (which, in the end, relates to the "positive" politeness and desire to meet the needs and interests of the reader), and "how to preserve own "territory", aesthetic autonomy, with individual author's face, not adjusting to the "average" reader.

Interactive context is provided by communicative context as knowledge of universal and sociocultural norms of communication and interaction: cooperative maxims and implicational consequences of their violation; genre prototypes; politeness strategies and maxims; social and institutional role invariants; ethno-cultural and sub-cultural conventions, etc. Besides, communicative context includes the rules of all cognitive contexts combination to adapt them to the specific speech event.

Membership context patterns all totality of previous dialogic practices of the author meeting the socio-communicative expectations of others. Context of intertextual macro scenarios derives from all semiotic products of the ethnos and civilization – from fairy tales and cartoons to the theatre, fiction, etc. contributed to the author' identity construction. Both contexts constitute a cognitive basis for the choice and alignment of characters in the text and the patterns of their interaction.

Cultural-semiotic context involves the culturally "recognized" canons of the referent's interpretation involved by an author / speaker in order to align his vision of the situation or the state of affairs with the addressers' cultural world models. This code includes the intertextual means at the content-semantic, genre, stylistic, structural and compositional text levels, i.e. intersection of the motives, allusions, plots, composition, topics, subjects, precedent phenomena as well as the concepts, arguments, role invariants.

Social semiotic context is a combination of frames and situational models defined by dominant discourses, i.e. political and institutional ideology, consumer ideology of "common sense" as well as the ideology of the dominant philosophical and aesthetic paradigm and its corresponding method, Such context is indexed by any means manifesting the stereotypes – in artistic techniques, way of thinking, assessments, etc.

Key words: cognitive context, cod, conceptualization, discourse semiosis, literary text.

Н. Г. Махоніна
Артемівськ. Україна

УДК 811.112.2'373.7

ПОМИЛКОВА АНАЛОГІЯ ЯК ПРИЧИНА СУБСТИТУЦІЇ КОМПОНЕНТІВ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Постановка проблеми. Загальний інтерес до теорії номінацізму сив лінгвістів вивчати емотивний бік мовного знака більш поглиблено. Як показали дослідження на всіх рівнях мови, оцінність, емотивність, експресивність грають не менш важливу роль, ніж номінативність та інформативність. При вивченні феномену емотивності особливу цікавість викликає фразеологія, в одиницях якої «номінативне розчинене в експресивному та підпорядковується йому» [3, с. 211]. Одна з властивостей фразеологічних одиниць (далі – ФО) – здатність до компонентної заміни – пояснюється, поряд з іншими чинниками, також і необхідністю експресивнішого вираження, уточнення, диференціації емоцій, які викликаються певною ситуацією та передаються відповідним фразеологізмом.

Мета роботи – дослідити вплив субституції компонентів ФО, здійсненої на засадах народної етимології, на емотивні характеристики усталених виразів.

Аналіз основних досліджень. Термін «народна етимологія» був введений німецьким лінгвістом Ферстеманном (E. Förstemann) у 1852 році, коли у фундаментальній статті «Über deutsche Volksetymologie» були визначені основні риси цього лінгвістичного феномену. У Росії та Україні питаннями народної етимології займалися М.В. Крушевський, І.О. Бодуен де Куртене, О.І. Томсон, М.С. Державін, О.І. Афанасьєв, а також сучасні мовознавці Р.Р. Гельгардт, Л.Ю. Максимов, Ю.В. Відкупников, Н.В. Горбель, В.І. Гаврись та ін. Час від часу робилися спроби запровадити нові терміни на позначення цього явища («лексична асиміляція», «помилкова аналогія», «наївна / помилкова етимологія»), зараз всі вони вживаються як синоніми. Більшість вище зазначених лінгвістів робила у своїх дослідженнях акцент на переосмисленні ізолюваного слова, лише окремі науковці (В.І. Гаврись, М.В. Гамзюк, В.І. Школярєнко, В.М. Мокієнко) розглядали помилкову аналогію як одну з засад, на основі яких може відбуватися заміна компонентів фразеологічних виразів. У нашій роботі досліджується зв'язок

між емотивними характеристиками фразеологізму та субституцією його компонентів на основі народної етимології.

Матеріал дослідження. Діахронічний аналіз фразеологічного складу німецької мови дозволяє зробити висновок про те, що компоненти ФО демонструють під час розвитку високу здатність до морфологічної і синтаксичної змінюваності. Одним із найпоширеніших видів фразеологічних трансформацій є лексична субституція компонентів ФО, яка веде до утворення лексичних варіантів або структурних синонімів.

Особливим видом лексичної субституції ФО є заміна на основі помилкової аналогії. В. М. Мокієнко називає це явище паронімічною трансформацією компонентів [3]. Сутність цього виду заміни полягає у «притягуванні» маловідомого слова до більш відомого і в «переключенні» семантики на основі формальної трансформації. У мові досить велика кількість ФО зазнали діахронічних змін, підґрунтям яких стало «припасування» фразеологічного компоненту під більш відомий паронім. Цей феномен можна пояснити впливом так званої народної етимології – специфічного мовного явища, яке полягає в прагненні відшукати в словах внутрішню форму як раціональне пояснення їхнього значення без урахування реальних фактів їх походження. Народна етимологія займається розкладанням слова на морфеми з заміною нібито помилкової морфеми на правильну. Наявність народної етимології маркує гарячу зацікавленість частини населення у проясненні змісту слів рідної мови, створює попит на «продукцію» етимологів. Проте не кожний «перекручений» фразеологізм стає фактом мови. Це відбувається лише тоді, коли має місце вдале оновлення образу, а емотивність та експресивність виразу починають грати раніше відсутніми відтінками.

Чим більше у мові питома вага фразеологізмів із діалектизмами (1), архаїзмами (2) або словами іншомовного походження (3), тим вище шанс зустріти у діахронічному розрізі випадки їхньої трансформації шляхом лексичної субституції компонентів на засадах народної етимології. Через те, що у німецьких фразеологізмах є закономірно присутніми всі три групи складових, що знаходяться в «зоні ризику», паронімічна трансформація стала дуже розповсюдженим мовним явищем у німецькій фразеології.

(1) Територіальна роздрібненість Німеччини на численні князівства і карликові держави, яка збереглася аж до 70-х років XIX століття, призвела до утворення багатьох діалектів на її території. З часом окремі діалектні слова просотувалися в інші райони країни. Оскільки вони були незрозумілі для місцевого населення, їхні значення і мовна форма здебільшого переключувалися. Так, проникнення нижньонімецького усталеного виразу *aapen schann* («offene Schande», укр. «ганьба при всьому народі») супроводжувалось заміною компоненту *aapen* (укр. «відкритий») на *aap* (укр. «мавпа»), що призвело до різкого оновлення образу: *eine Affenschande sein* (укр. букв. «мавпяча ганьба») при збереженні значення звороту (прибл. «нечувана ганьба», «щось неймовірно ганебне»). Відірвавшись від

свої вихідної семантичної форми, вираз став оригінальнішим та яскравішим, свіжий образ вдало оновив його експресивність, виникла ФО стала широко вживаною. Заміна компонента на субститут *Affe* – символ дурості – призвела до підвищення питомої ваги семи негативної оцінки, вплинувши таким чином і на емотивність фразеологізму. Розглянутий приклад є свідченням того, що «народна етимологія здійснює на фонетичному рівні те, що робить метафора на лексичному: показує зв'язаність світу там, де звичайне око і вухо, а також наукова думка її відкидає» [4].

(2) На основі помилкової аналогії може відбуватися й заміна застарілих компонентів ФО. Принцип звукової подібності нерідко грає й тут вирішальну роль. Наприклад, сучасний фразеологізм *zu Paarent reiben* (укр. «приборкати, угамувати» або «приперти до стіни, загнати у глухий кут») походить від *zum Baren treiben*, який первісно означав «заганяти в ясла», а згодом набув переносного значення «приборкувати». Оскільки у XVIII столітті слово «Baren» (укр. «ясла для годування худоби») вже не вживалося, а вираз у своїй вихідній формі був незрозумілий, тому що його внутрішня форма стерлася, то замість *Baren* почали вживати *Paar* (укр. «пара»), а пізніше – *Paaren* (укр. «пари», множина). Поєднання народної етимології та викликаного нею ефекту новизни призвели до «оживлення» експресивних та емотивних потенцій сталого виразу, дозволивши застарілому фразеологізму залишитися у мовному складі.

(3) Мовна одиниця може бути незрозумілою для більшості носіїв мови також, якщо вона іншомовного походження. У подібному випадку для асиміляції фразеологізму можливі декілька шляхів:

- 1) переклад усього виразу: (лат.) *Apparet id etiam caeso!* >(нім.) *Das sieht sogar ein Blinder!* (укр. «це видно і сліпому»);
- 2) частковий переклад виразу: *va banque spielen* (укр. «грати ва-банк»);
- 3) спроба наблизити незрозумілі компоненти до рідної мови фонетичним шляхом.

З точки зору теми нашого дослідження, цікавим є третій тип асиміляції, коли переробка початкового слова, слова-прототипу, проводиться шляхом зміни лише незрозумілих звукосполучень, які «затмарюють» сприйняття всього слова. Заміна призводить до подальшого осмислення слова, робить його зрозумілішим, легшим для передачі іншим носіям мови. Всі фонетичні зміни у слові при народній етимології обов'язково призводять до появи у ньому певного значення, відсутнього до перетворення. Без цієї умови, без появи у слові змісту, зрозумілості для того, хто говорить, усі фонетичні трансформації не мають сенсу.

Саме такий шлях пройшов компонент *Amtsschimmel* у ФО *den Amtsschimmel reiten* (укр. прибіл. «розводити бюрократизм, паперову тяганину»). За старих часів у Австрії гриф «*Simile*» у канцелярській мові означав, що наступна справа повинна вирішуватися так, як і попередня (лат. «*similis*», укр. «подібний, однаковий»). Чиновника, який всі справи вирішував згідно з отриманим циркуляром, тобто однаково, називали

«*Similereiter*», а діяльність, яку він виконував, – «*Similereiten*» (укр. прибіл. «заповнювати за шаблоном», букв. «їздити верхи однаково»). Згодом «*Simile*», незрозуміле широкому загалу, було замінене на «*Schimmel*» (укр. «сива коняка»). Вибору саме цього субституту сприяв другий компонент усталеного виразу «*reiten*» (укр. «їздити верхи»). Через певний час компонент «*Schimmel*» розширився до емотивно маркованого «*Amtsschimmel*» (укр. букв. «чиновницька сива коняка»), який і надав усьому виразу сему іронічності. Отже, сучасне значення вислову *den Amtsschimmel reiten* має відтінок жартівливості, відсутнє у вихідній ФО *Simile reiten*.

Висновки. Субституції компонентів ФО на основі помилкової аналогії, незважаючи на властивий їй традиційно мовленнєвий характер, припустима й на рівні мови, якщо новий образ вдало оновлює експресивність виразу. Відриваючись від своєї вихідної семантичної форми, усталені вирази стають оригінальнішими та яскравішими, а внаслідок цього – більш широко вживаними. Завдяки розглянутому виду субституції відбувається оновлення форми фразеологізму, його образності та експресивності, зазнає змін емотивність (а саме її окремі компоненти: емотивний тон, оцінність, інтенсивність). Конкретний характер семантичних змін залежить від емотивних властивостей замінюваних компонентів.

Література

1. Гаврись В. І. Сталі сполучення слів у сучасній німецькій мові (походження і вживання) / В. І. Гаврись. – К. : Рад. школа, 1971. – 248 с.
2. Горбель Н. В. Культурно-знаковий характер декодування народної етимології / Н. В. Горбель // Язык и межкультурная коммуникация: [Сб. статей 1 международной научной конференции]. – Астрахань : "Астраханский университет", 2007. – С. 135-137.
3. Мокиенко В. М. Славянская фразеология : [Учебное пособие] / В. М. Мокиенко. – 2-е изд., испр. и доп. – М : Высш. школа, 1989. – 287 с.
4. Никитина С.Е. Паронимическая аттракция или народная этимология? [Електронний ресурс] / С. Е. Никитина. – Режим доступу : <http://rus.1september.ru/article.php?ID=200101602>. – Дата звернення : 22.11.2016.
5. Чудинов В. А. О непрофессиональной этимологии русских слов [Електронний ресурс] / В. А. Чудинов. – Режим доступу : <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0211/002a/02110067.htm>. – Дата звернення : 22.11.2016.

Аннотація

Махонина Н.Г. Ошибочная аналогия как причина субституции компонентов немецких фразеологических единиц.

Целью исследования является рассмотрение влияния субституции компонентов фразеологизмов, причиной которой послужила народная этимология, на их эмотивные характеристики. Замена компонентов ФЕ на слова-субституты анализируется в диахроническом разрезе.

Ключевые слова: субституция, слова-субституты, народная этимология, образность, экспрессивность, эмотивность.

Анотація

Махоніна Н.Г. Помилкова аналогія як причина субституції компонентів німецьких фразеологічних одиниць.

Метою дослідження є розглянути вплив субституції компонентів фразеологізмів, що відбулася шляхом народної етимології, на їхні емотивні характеристики. Заміна компонентів ФО на слова-субституту аналізується у площині діакронії.

Ключові слова: субституція, слова-субститутути, народна етимологія, образність, експресивність, емотивність.

Abstract

Makhonina Natalia. Popular Etymology as Cause of Lexical Substitution Of German Phraseological Units' Components.

The term “folk etymology” (also called “popular etymology” or “false etymology”) is used to describe the change in a word or phrase over time resulting from the replacement of an unfamiliar form by a more familiar one. A product of ignorance, it nevertheless should not be underestimated as a factor of language history, for many familiar words and phrases owe their form to it.

The article deals with the influence of folk etymology on German phraseological units. The aim of the research is to examine the influence of substitution (based on popular etymology) on emotive characteristics of phraseological units. The replacement of the components of phraseological units is analyzed in diachronic aspect.

As far as folk etymologies result from a desire to rationalize words that make no sense to the speaker the following regularity can be observed: the more unfamiliar are the compounds of phraseological units to majority of native speakers, the greater is the chance for a phraseological unit to be modified. Folk etymology applies mostly to such components of phraseological units as dialect, archaic (or old-fashioned), foreign words and scientific names. The idiom “den Amtsschimmelreiten” (engl. Approximately “to breed bureaucracy”) provides a good example. Historically, “Schimmel” (engl. “the gray horse») has no relation to “Simile” (lat. «similis», engl. «similar to»). The phraseological unit “Similereiten” was used to show that all cases were tried in the same way, the official, working in such a way, was called “Similereiter”. But “Simile”, unknown to the majority of German speakers, was clearly remodeled into “Schimmel”, substitute, based on the phonetic association with the previous variant. The choice of this substitute was also influenced by the second component of the idiom “reiten” (engl. “ride”). In some time “Schimmel” was substituted to “Amtsschimmel” (engl. literally “bureaucratic gray horse”) due to which the whole phraseological unit became the ironic seme. The analyzed example shows that lexical substitution (based on popular etymology) can influence on emotive characteristics of phraseological units (in this example on emotive tone). All other replacements of the components of idioms mentioned in the article are also analyzed in diachronic aspect.

Key words: substitution, substituted words, popular etymology, figurativeness, expressivity, emotivity.

УДК 811.133.1'42

МАРКЕРИ ТЕКСТОВОЇ КОГЕЗІЇ ТА КОГЕРЕНТНОСТІ
(на матеріалі французької мови)

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вміння будувати зв'язне та логічно структуроване висловлення є традиційним сюжетом усього загалу іспитів з французької мови, а також державної атестації на отримання освітніх ступенів «бакалавр», «спеціаліст», «магістр»[2; 7]. Успішність формування такої важливої мовленнєвої компетентності зумовлюється взаємодією з вміннями читати та розуміти смислову інформацію текстів, виокремлювати головні думки, узагальнювати факти тощо. Ця компетентність впливає також з уміння співвідносити окремі частини тексту, розуміти його архітектоніку, робити висновки тощо. Більше того, майбутній учитель французької мови повинен знати особливості формування в учнів вміння будувати зв'язне та добре структуроване висловлювання. Продумувати структуру висловлювання наполегливо навчають у коледжах, ліцеях, університетах Шестикутника (як французи називають свою країну).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Поняття когезії та когерентності неодноразово було предметом дослідження французьких лінгвістичних студій. Проблематика таких текстових категорій стосувалася чіткого окреслення їх форм, критеріїв ідентифікації та інвентаризації їх структурно-семантичних характеристик у літературних текстах, укладання спеціальної термінології. Розмай інтерпретацій понять «когезія» та «когерентність» пояснюються різними історичними стадіями розвитку досліджень, різними підходами до їх тлумачення. Так, перші моделі лінгвістичного аналізу текстів 60-х р.р. ХХ ст. були орієнтовані на *граматичний* текст і розглядали когерентність як результат дії певних семантичних зв'язків, що функціонували на поверхні тексту у вигляді прономінальних ланцюжків, семантичних конденсатів тощо. У контексті текстолінгвістичної орієнтації 70-х р.р. ХХ ст. поняття когерентності набуває *семантико-тематичного* статусу. Когерентним вважається текст, в якому речення не лише формально поєднуються, але співвідносяться з його тематичним ядром. З розвитком комунікативних та соціально-орієнтованих моделей тексту когерентність та когезія стали трактуватися *функціонально-прагматичними* категоріями.

Невирішені раніше частини загальної проблеми, яким присвячується стаття. Поняття когезії та когерентності як текстових категорій є важливим для викладачів іноземної мови. Перевіряючи та виправляючи письмові роботи учнів, викладачі демонструють точність та вичерпність зауважень лише на рівні речення. На противагу цьому, на текстовому рівні їх зауваження стають розпливчатими, двоїстими, їм бракує

термінології та точних дефініцій. Відтак, невирішеним залишається питання інвентаризації засобів реалізації зв'язного тексту/висловлювання. Тут лінгвістичне питання стає дотичним до методики викладання іноземної мови.

Мета статті. Стаття присвячена визначенню структурно-семантичних та лінгвостилістичних засобів реалізації текстової когезії та когерентності на матеріалі французької мови.

Виклад основного матеріалу. Визначення й вивчення текстових категорій є одним із традиційних напрямів у лінгвістиці тексту. Під *текстовими категоріями* розуміються найсуттєвіші властивості тексту, його прототипні характеристики, взаємодія яких забезпечує специфіку та сталий характер єдиного лінгвосеміотичного, комунікативного, розумово-мовленнєвого утворення [4, с. 365]. Науковці виокремлюють, окрім категорій інформативності, модальності, антропоцентричності та континууму, такі текстові ознаки, як зв'язність, комунікативність, діалогічність, цілісність, завершеність, дискретність, емотивність, референційність, інтерактивність, інтерсеміотичність [4, с. 194-198]. За А. Загнітком, найістотнішими текстовими ознаками є цілісність, зв'язність, структурна організованість, завершеність [3, с. 56]. Французькі мовознавці Ж.-М. Адам та Д. Менгено виокремлюють широку гамму текстових категорій, з-поміж яких смислова завершеність, її обов'язковим супутником пресупозитивним змістом, відповідна до типу тексту літературна канва, структурна архітектоніка, цілеспрямованість, прагматична визначеність, модальність та ін. [5, с. 25; 8, с. 68.]. Але думка лінгвістів про першорядність таких властивостей, як структурна цілісність та семантична зв'язність у реалізації успішної комунікації, є одноголосною.

Звернімо увагу на тісне фонетичне, орфографічне, а відтак, і семантичне переплетення понять *когезія* й *когерентність*. Втім, кожна з цих текстових характеристик має власну дефініцію, функції, засоби реалізації. *Когезія* (франц.: la cohésion) трактується як структурно-граматичний різновид зв'язності тексту, показниками якого є формальні засоби зв'язку слів, речень, узгодженість морфологічних категорій слів, синтаксичні відношення сурядності й підрядності, поверхнева організація синтаксичних структур, повтори, анафоричні зв'язки, дейксис, сполучники, порядок слів тощо [6, с. 40]. Когезія протиставлена *когерентності* (франц.: la cohérence) – змістовому, семантичному різновиду зв'язності, показниками якого є тематична прогресія, семантичне узгодження лексичних одиниць, тематично однорідні ряди слів, повтори тощо [6, с. 38]. За визначенням Д. Менгено, когезія є предтечею когерентності, процесом об'єднання мовних одиниць тексту на композиційному, інтонаційному, морфолого-синтаксичному, лексичному, семантичному рівнях [8, с. 129]. У романі М.Пруста «На Сваннову сторону» є речення, що образно презентує поняття когезії як нерозривного зв'язку понять. Зауважимо, між іншим, що прустівська фраза є взірцем формальної й логічної цілісності:

Comme mon père me parlait toujours du côté de Méséglise comme de la plus belle vue de la plaine qu'il connût et du côté de Guermantes comme du type de paysage de rivière, je leur donnais, en les concevant ainsi comme deux entités, cette cohésion, cette unité qui n'appartient qu'aux créations de notre esprit... [11, с. 67].

Фонетичними чинниками зв'язності звукового тексту виступають ритм, мелодика, тональний діапазон, зміна інтенсивності вимови, паузація, тембральне забарвлення.

У структурному плані цілісний і зв'язний текст композиційно маркований витриманою архітектурою, яка сприяє чіткості його смислової організації. «Родзинкою» французького дискурсу є його надзвичайно продумане структурування, що містить три частини: експозицію, розвиток і висновки. У середині кожної структурної частини текст поділяється на абзаци (paragraphes), що є його найменшими архітектурними одиницями. Абзац також маркований особливою структурно-семантичною організацією і включає зачин, розвиток й завершення. Усі частини абзацу виконують одне завдання – утворюють тема-рема-тичний ланцюжок, реалізують мікротему відрізка. Абзац є орієнтиром для розпізнавання однієї-двох думок. У середині абзацу одне речення кваліфікується смисловим центром, а решта його уточнюють і поглиблюють.

У дослідженні засобів структурування зв'язного висловлення встановлено текстові організатори (organisateurstextuels), конектори, якими можуть бути фрази, словосполучення, окремі слова, що вказують на структурні особливості тексту, анонсують новий смисловий фрагмент (*tout d'abord... et puis...*), резюмують, слугують «містком» до іншої думки, іншої мікротеми (*encequiconcerne... quant à...*), вводять висновки (*enfin, en conclusion...*). Позиційно вони займають перше або останнє місце у абзаці. Втім, концентрація уваги тих, хто вивчає мову, лише на формальному структуруванні дискурсу, на постійному нагадуванні про необхідність дотримання стандартної будови висловлення, відчутно шкодить його оригінальності, ясності та функціональності.

Показниками семантичної зв'язності є правильне аранжування тема-рема-тичних відносин у тексті, збереження рівноваги між наданою і очікуваною інформацією. Певна річ, розриви в тема-рема-тичних послідовностях не руйнують процес сприйняття сюжету, а лише дозволяють стискати подачу інформації, економити текстовий простір, привертати увагу до певних подій. Семантична цілісність тексту реалізується через ланцюгову або паралельну тематичні прогресії. Нехтування цим чинником, вирішальним для адекватного розуміння тексту, призводить до бездумної компіляції різних думок, безглузлого повторення ідентичних ідей, абсурдності висловлення. Паралельна прогресія є складнішою за ланцюгову, оскільки потребує додаткової смислової і структурної гармонізації, продуманого переплетення декількох тем. Спостереження за структурою текстів, призначених для незалежних і досвідчених користувачів, дозволяє зробити висновки, що шість

текстів із десяти організовані за ланцюговою стратегією: автори розгортають повідомлення, переходять від однієї думки до іншої, логічно пов'язують і розвивають таку послідовність. Решта текстів (40%) побудовані за паралельною тематичною прогресією.

Упорядкування елементів речення відіграє першочергову роль у будові цілісного та зв'язного висловлення. Порушення звичного, фіксованого порядку слів у французьких художніх текстах не заважає їх сприйняттю, а забезпечує емоційно-сміслову увиразнення, впливає на їх ритм, витворює своєрідні нюанси, неможливі за нормативного синтаксичного ладу.

Розташування окремих слів у висловленні є предметом особливої уваги мовця. Французький дослідник Ш.Баллі зазначав, що «французьке речення, попри тенденцію до прогресивної послідовності слів, залишається гнучким, готовим прийняти будь-які виключення, готовим передавати тонкі відтінки змісту» [1, с. 85]. У текстових фрагментах, характерних для рівнів B2-C1, виокремлення значущих елементів через порушення порядку слів є поширеним явищем, яке французькі лінгвісти пояснюють різними причинами [7]. Ле Бідуа зазначає, що відокремлення елементів зумовлене намаганням надати висловленню ознак розмовного стилю [6, с. 112]. Ж.Марузо вважає дислоковані фрази типовими ознаками просторіччя. Ж.Брюно, знаходить йому виправдання, адже в усному мовленні слова спадають на думку не в граматичному порядку, а в логічному, людина ставить акценти на тому, що її цікавить більше за все [6, с. 112]. Ж.Вандрієс розмежовує усне та писемне мовлення і надає останньому статусу впорядкованого, регламентованого дискурсу, натомість надає перевагу усьому, що є «розірваним, дислокованим, дезартикульованим» [6, с. 112]. Канадська дослідниця французької мови Л.Пепен називає сегментацію «резонансом речення» [10, с. 4-12], що забезпечує тема-рематичну прогресію дискурсу, мелодико-ритмічну структуру речення, особливе стилістичне забарвлення тексту тощо. Лінгвісти пояснюють порушення порядку слів емоційним станом душі мовця. Інертність та нейтральність синонімізуються з логічною будовою висловлення, а емоції, вібрація серця, душі асоціюються з порушенням норми.

Формування у студентів здатності будувати цілісне та зв'язне висловлювання потребує удосконалити вміння аранжувати предикатні синтагми, обирати адекватні синтаксичні засоби зв'язку (координативні, безсполучникові, підрядні) та ін. Такі вміння є показниками «синтаксичної зрілості» (*la maturité syntaxique*) користувача мови [9, с. 56].

Лексичний склад текстів також сприяє реалізації текстової когезії. Різні види номінацій (образні, займенникові, іменникові, прагматичні), повтори з широким спектром функцій (лексичних, синтаксичних, прагматичних) є необхідними засобами формування лексико-семантичного поля тексту, виокремлення конкретних аспектів розвитку теми. Повтори не є механічним копіюванням слова, оскільки використання детермінантів, займенників,

синонімів, пресупозицій, реприз забезпечує послідовне розгортання тексту, увиразнює його зміст, віддзеркалює авторську модальність.

Висновки. Таким чином, визначення мовних та структурно-семантичних маркерів цілісного та зв'язного тексту (впорядкування елементів висловлення, вживання повторів, конекторів, наявність референційної співвіднесеності, семантичного паралелізму, семантичного контрасту) підтверджує вирішальне значення категорій *когезія* та *когерентність* у коректній інтерпретації та сприйнятті тексту/висловлювання.

Перспективи подальших розвідок. Перспективним вважаємо подальше вивчення засобів реалізації когезії та когерентності у висловленнях різних функціональних стилів.

Література

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностр. литературы, 1955. – 416 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Лінгвістика тексту : хрестоматія / Упорядники: А. Загнітко, Г. Монастирецька : Донецьк : ДонНУ, 2009. – 164 с.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 716 с.
5. Adam J.-M. Les textes : types et prototypes. Récit, description, argumentation, explication, et dialogue / J.-M. Adam. – P. : Armand Colin, 2005. – 223 p.
6. Arrivé M. La Grammaire d'aujourd'hui. Guide alphabétique de linguistique française / M. Arrivé, F. Gadet, M. Galiche. – P. : Flammarion, 1986. – 720 p.
7. Beacco J.-C. Niveau B2 pour le français (utilisateur/apprenant indépendant). Textes et références / J.-C. Beacco, S. Bouquet, R. Porquier. – P. : Didier, 2004. – 720 p.
8. Charaudeau P. Dictionnaire d'analyse du discours / P. Charaudeau, D. Maingueneau. – P. : Seuil, 2002. – 659 p.
9. Gagnon D. Les structures de base de la phrase / D. Gagnon, C. Brouillet. – Montréal : Cégep du Vieux Montréal, 1990. – 154 p.
10. Pepin L. Analyse de quelques défauts de cohérence textuelle / L. Pepin // Correspondance. Vol. 4. – №2. – novembre 1998. – P. 6-18.
11. Proust M. Du côté de chez Swann / M. Proust. – P. : Gallimard, 1988. – 576 p.

Аннотація

Мокрая О.Н. Маркеры текстовой когезии и когерентности (на материале французского языка)

В статье определена сущность текстовой целостности и связности. Автор проанализировал соотношение между когезией и когерентностью, дал

характеристики маркеров структурной организации целостного и связного текста, установил средства реализации семантической когезии, каковыми есть различные типы тематической прогрессии: цепная и параллельная. Лексико-синтаксическими показателями целостного и связного текста выступают средства номинации, повторы, предикатные синтагмы, порядок слов в предложении.

Ключевые слова: текст, когезия, когерентность, целостность, связность, повторы, порядок слов.

Анотація

Мокра О.М. Маркери текстової когезії та когерентності (на матеріалі французької мови).

У статті визначено сутність текстової цілісності та зв'язності, проаналізовано співвідношення між когезією та когерентністю, схарактеризовано чинники структурної організації цілісного та зв'язного тексту, встановлено засоби реалізації семантичної когезії, якими є різні типи тематичної прогресії: ланцюгова і паралельна. Лексико-синтаксичними показниками цілісного та зв'язного тексту є засоби номінації, повтори, предикатні синтагми, порядок слів у реченні.

Ключові слова: текст, когезія, когерентність, цілісність, зв'язність, повтори, порядок слів.

Abstract

Mokra O.M. Markers of cohesion and coherence of discourse (on the material of the French language).

A speech is not a simple series of statements placed one beside other. If you look at any written text or any transcript of the oral to meet all kinds of expressions indicating that a particular segment must be connected in a particular way to this or that. The occurrence of these relational brands no doubt contributes to giving the about some cohesion or continuity. Linguistic analysis is to describe essential mission of those marks. When the speech phenomena is approached from this perspective a of the first difficulties encountered is to make an inventory reasoned and comprehensive cohesion of the different brands of systems available in the French language. Coherence means the connection of ideas at the idea level, and cohesion means the connection of ideas at the sentence level. The structural connections are essentially within the syntactic device. Syntactic structures are the support of the organization in every sentence. Indeed, the distribution of information is based on the possibilities of making or not match the thematic structure. The syntax has a set of resources that allow some play in the presentation of information: syntactic constructions that move elements (inversions, passive, emphases, etc.), which mark a theme, which enshrine secondary information or sometimes main information.. The syntax is a powerful factor of integration of verbal data based on relationships between terms belonging to grammatical categories determined and likely to be in predetermined positions. Among the markers of cohesive particular include: the connectors which indicate functional relationships between propositional contents and / or illocutionary acts which are their associated (type of relationships: justification, opposition, consecution, etc.); different forms of anaphora which ensure solidarity referential (coreference, associativity, etc.) between certain components of discourse and which give rise to the reference channel; the introductory expressions of speech frames which delimit fields or frames (temporal, spatial, modal, etc.) extending sometimes on large sequences; the configurational brands (paragraphs metadiscursive organizers) delimiting within the textual continuum sets presented by the speaker to constitute one or more units next to some dispositional criterion. The different brands mentioned above systems are certainly not the which only contribute to cohesion. They are simply some of the discourse organization plans. These plans can be considered separately, but especially their distinction allows to study their interactions.

Coherence may be treated as a semantic property of discourses, based on the interpretation each individual sentence relative to the interpretation of other sentences. Coherence between sentences is based not only on the sequential relation between expressed and

interpolated propositions, but also on the topic of discourse of a particular passage. Cohesion does not lead to coherence, but coherence does not suffice to make a text coherent while there must be some additional linguistic property (like cohesion) that makes a text coherent. The two levels of coherence include micro-coherence, which is the linear or sequential relations between propositions, and the macrocoherence, the global or overall coherence of a discourse in terms of hierarchical topic progression.

The development of coherent texts do not just happen, you know. However, it is one of major issues of education, and all aware of recent work on the language of the text, either in the field or in the typologies of work on the informational structure of the text, seems to contribute to an improvement.

Key words: text, cohesion, coherence, anaphors, word order.

E.I. Panchenko
Dnepropetrovsk. Ukraine

УДК 861.111

COMPENSATION AS A SPECIAL TYPE OF TRANSLATION

The article deals with the general problem of intralinguistic meaning translation which is still a burning problem as the scientists argue the issue of possibility to translate adequately “the untranslatable”. One of the best methods to do it is compensation. A lot of scientists study it but **still the problem of its essence and mechanism is not discovered.**

Thus **the aim of the article** is to analyse the notion of compensation and to show some features of its mechanism.

The article further regards the notion mentioned. Throughout the 1960s and 1970s, terms compensation, compensatory and compensate for were used loosely as semi-technical terms in the literature. Nida and Taber [3], for example, advocate the introduction of idioms into a target text as an ad hoc response to translation loss. In a footnote, they suggest that 'what one must give up to communicate effectively can, however, be compensated for, at least in part, by the introduction of fitting idioms'. They make no attempt, however, to relate a specific instance of loss with an opportunity for compensation, nor to consider the modalities of such a technique. Wilss uses the term sporadically to refer to techniques for dealing with 'structural divergences on the intra- and extralinguistic level'. The latter include the kind of cultural untranslatability which occurs 'when sociocultural factors cover a different range of experience' in the source and target languages. Later, he mentions instances where 'a lexical by-pass strategy such as paraphrasing or explanatory translation' is 'the only compensatory way out open to the translator' [4]. Few writers today would include paraphrasing or explanatory translation as compensatory techniques. They would also be less likely to include mismatches between source and target cultures within the range of translation problems that compensation is able to deal with.

Since the late 1980s, translation scholars have attempted to define compensation more rigorously. Notable among these are Hervey and Higgins and Harvey [2]. Hervey and Higgins distinguish four categories: *compensation in kind*,

where different linguistic devices are employed in the target text in order to re-create an effect in the source text; *compensation in place*, where the effect in the target text is at a different place from that in the source; *compensation by merging*, where source text features are condensed in the target text; *compensation by splitting*, where the meaning of a source text word has to be expanded into a longer stretch of the target text. Hervey and Higgins suggest that these four types of compensation can cooccur. It must be noted, however, that the last two would appear to be mutually exclusive by definition.

Harvey questions the status of the last two categories as examples of compensation at all, objecting to those examples of merging and splitting that concern the mismatch of lexical meaning between source and target languages. For example, Hervey and Higgins discuss the splitting of French papillons into butterflies and moths in the English title of an article on lepidoptera. In Harvey's view, this is simply the consequence of a systemic feature of the distinct lexical universes of French and English and not the sort of stylistic, text-specific feature that he wishes to reserve for compensation.

Differences of opinion are apparent among scholars when it comes to locating an instance of compensation in relation to a corresponding loss. Hatim and Mason's view is that 'It matters less where exactly the impression is conveyed than that it is conveyed to an equivalent extent'. Newmark's definition is more specific and suggests that compensation occurs near the point of loss: 'This [compensation] is said to occur when loss of meaning, sound-effect, metaphor or pragmatic effect in one part of a sentence is compensated in another part or in a contiguous sentence'. Baker, on the other hand, gives compensation a distinctly displaced character when she states: 'this [compensation] means that one may either omit or play down a feature such as idiomaticity at the point where it occurs in the source text and introduce it elsewhere in the target text'.

Harvey attempts to bring together these various emphases, and puts forward a descriptive framework which identifies three points on a spectrum of possibilities. Thus compensation can be parallel, contiguous or displaced in relation to a given instance of loss. It is noted, however, that instances of the 'displaced' category are not always easy to distinguish from a more 'generalized' type of compensation. Here, stylistic features are used in the target text in an attempt to 'naturalize the text for the target reader . without these [features] being tied to any specific instances of source text loss'.

The notion of equivalent effect which underlies the definition of compensation is not, of course, unproblematic. Gutt [1] raises this issue in the discussion of a target text that failed to reproduce the effect of flattery of its readers' cultural knowledge, an effect clearly triggered by the source text. Suggesting that the translator should apply the technique of compensation and strive to obtain the effect of flattery by other means, Gutt immediately recognizes the difficulties inherent in this solution:

Does he [the translator] do so by checking whether his translation flatters the receptor language audience in corresponding parts of the texts, or by making sure

that the number of instances of flattery that occur is equal between original and translation, or by some comparison of the cumulative flattering effect of the whole text?

In other words, Gutt asks whether there is any empirical basis for the equivalent effect argument other than the translator's own reactions to the texts s/he is reading (source) and writing (target). Later in the same passage, he wonders what scope is left for compensation at all if it is deemed that the pragmatic effects of the source text 'are not socially acceptable in the target culture?'

Gutt also touches in the same passage on the important implications that the notion of compensation has for establishing the UNIT OF TRANSLATION. Given that compensation for a lost source text effect can be dispersed or displaced to a different part of the target text, compensation shifts emphasis away from establishing correspondence between words and sentences to the consideration of larger stretches of text. This text-holistic conception of the translation unit informs Knowlson's remark on the role of compensation in Beckett's AUTO-TRANSLATIONS, i.e. Beckett's translations of his own works:

The notion of compensation seems valid enough in approaching Beckett's bilingual texts and it is worth stressing that, although in picking up a particular theme, the correspondences can never be exact and the balance within sections of the text may be altered, looked at in terms of an entire act or even the whole play, the balance of humor and pathos, for example, will be more or less evenly restored.

It must be noted, however, that it becomes increasingly difficult to identify occurrences of compensation for particular losses in such a text-holistic approach. The problems are compounded if the displaced nature of compensation combines with the use of different linguistic devices in the source and target texts in order to approximate a similar effect.

Compensation demonstrates a dual character. It retains a source-text orientation by virtue of a dependence on the notion of loss. At the same time, the emphasis on effect situates the notion of compensation in the tradition of dynamic, target-reader oriented equivalence [3]. Further, the demands it makes on the translator's own creativity help to undermine the traditional, ideological hierarchy of source and target texts, authorizing the latter to develop its own economy of meanings and effects.

Compensation is a technique which involves making up for the loss of a source text effect by recreating a similar effect in the target text through means that are specific to the target language and/or text. In general terms compensation can be used when something cannot be translated, and the meaning that is lost is expressed somewhere else in the translated text. Compensation is a strategy most definitely worth considering, while it can be used as one possible strategy for dealing with idioms and quite an effective one for compensating the loss caused by translating. Therefore, in order to preserve the idiomaticity of the original text and to avoid the mentioned loss, many translators resort to compensation in translating idioms as their final but workable strategy. That is when an idiom is not possible to be translated into TT, a translator's last effort is to compensate an idiom by

omitting that and putting an idiom in another place, thus maintaining the stylistic effect of idiom usage in the ST.

We can illustrate the role, importance and complexity of the compensation method by a set of examples of “Harry Potter” translations. One of the examples in the novel is the *"Knight Bus"* (emergency transport for the stranded witch or wizard). This name incorporates a rather interesting pun. Spoken aloud, the name sounds like 'night bus' – a bus that runs at night. But the spelling is 'knight bus' – suggesting a knight in shining armor coming to the rescue. There are two possible translations in Russian: *"рыцарский автобус"* and *"ночной рыцарь"*. The first one is literally translated and the second one manages to show the pun in English using compensation.

Another example:

Knockturn Alley and Diagon Alley

The name Knockturn Alley plays on the word 'nocturnally', suggesting a dark and mysterious nocturnal passageway and is made up of the words 'knock', which refers to knocking the brick at the back of the Leaky Cauldron, and 'turn', which evokes a sense of zigzagging through twists and turns. 'Diagon Alley' can thus be read 'diagonally'. Diagon Alley may have been named because it runs 'diagonally' to Muggle life in London. The names of these alleys carry a whimsical play on 'alley' (meaning narrow side-street) and '-ally' (the adverbial ending, e.g., 'typically', 'formally', 'magically', 'verbally'). Knockturn Alley is a little more complicated because there is a further little trick: 'Knockturn Alley' is not 'knockturnally'; rather it's a pun on 'nocturnally'. The name may have been chosen because Knockturn Ally is a place where creatures of the night ('nocturnal creatures') hold sway. The word 'Knockturn' itself is a made-up word suggesting the action of being 'knocked' (hit) and 'turned' (bent, sent round a corner or swivelled around). The Russian translation of “Knockturn Alley” is *“Лютном переулок”*. The Russian translation of “Diagon Alley” is *“Косой переулок”* (literally “oblique alley”). They express the original meaning, but lose the wordplay.

Another example: *"Very strange strangers they were, too."*

-"это были очень странные незнакомцы. "

As we see, there is no adequate compensation in Russian, we could suggest something like *«странные иностранцы»*.

One more hard situation for the translator:

Harry stumbles on the Mirror of Erised as he is escaping from the screaming book in the Library's Restricted Section on the night of Christmas Day. It is a magnificent, gold-framed mirror with a mysterious inscription carved around the top: Erised stra ehru oyt ube cafru oyt on wohsi.

As befits a mirror, its name should be read as "the Mirror of desire" and the words around the frame must be read backwards to understand their meaning: I show not your face but your heart's desire.

The name of the mirror is translated in Russian as *"Зеркало Еиналеж (желание)"*, and the inscription is translated as *"Еиналежеечяр огеома сеш авон"*

оциле шавеню авыза копя (я показываю не ваше лицо, но ваше самое горячее желание)". The translation properly and accurately conveys the original meaning and the trick of words.

Thus we can make the **conclusion** that compensation presents many challenges to translators, such as in translating rhymes, acronyms, dialects, culture, riddles, jokes, invented words, and plot points that revolve around spellings or initials. These have been dealt with by various translators with different degrees of modification to the meaning of the original text.

Literature

1. Gutt Ernst-August. Translation and Relevance: Cognition and Context / E.-A. Gutt. – Oxford: Blackwell, 1991. – 351 p.
2. Hervey S. Thinking Translation: A course in French-English translation / Hervey S., Higgins I. – Taylor & Francis, 1992. – 243 p.
3. Nida E. Formal Correspondence and Dynamic Equivalence. StudyMode.com. Retrieved 10, 2012 / Nida E., Taber F. – Fom <http://www.studymode.com/essays/Nida-And-Taber-Formal-Correspondence-And-1164106.html>
4. Wills W. Knowledge and Skills in Translation Behaviour / W. Wilss. – Amsterdam : Benjamins, 1996. – 217 p.

Анотація

О. І. Панченко. Компенсація як особливий вид перекладу.

У статті розглядаються загальні проблеми перекладу внутрішньолінгвістичного значення, яке і досі є гострою проблемою, як стверджують вчені, які вивчають можливість адекватно перекласти «неперекладне». Одним з кращих способів зробити це є компенсація. Багато вчених вивчають цей засіб, але досі проблема його сутності та механізму не вирішена. Метою статті є аналіз поняття компенсації і деяких особливостей його механізму. Зроблено висновок, що компенсація вирішує багато проблем перекладачів, зокрема при перекладі рими, скорочень, діалектів, загадок, жартів, оказіональних слів тощо. Розглянуті різні переклади з різним ступенем вдалого використання компенсації.

Ключові слова: переклад, внутрішньолінгвістичне значення, компенсація, гра слів, неперекладне.

Аннотация

Е. И. Панченко. Компенсация как особый вид перевода.

В статье рассматриваются общие проблемы перевода внутрilingвистического значения которое до сих пор остается актуальной проблемой, как утверждают ученые, исследующие возможность перевести «непереводимое». Одним из лучших способов сделать это является компенсация. Много ученых изучают ее, но до сих пор проблема ее сущности и механизма не решена. Целью статьи является анализ понятия компенсации и некоторых особенностей ее механизма. Сделан вывод, что компенсация помогает решить много проблем переводчиков при переводе рифмы, сокращений, диалектов, загадок, шуток, окказиональных слов. Рассмотрены разные переводы с разной степенью удачного использования компенсации.

Ключевые слова: перевод, внутрilingвистическое значение, компенсация, игра слов, непереводимое.

Abstract

E. I. Panchenko. Compensation as a special type of translation.

The article deals with the general problem of intralinguistic meaning translation which is still a burning problem as the scientists argue the issue of possibility to translate adequately “the untranslatable”. One of the best methods to do it is compensation. A lot of scientists study it but still the problem of its essence and mechanism is not discovered. Thus the aim of the article is to analyse the notion of compensation and to show some features of its mechanism. Throughout the 1960s and 1970s, terms compensation, compensatory and compensate for were used loosely as semi-technical terms in the literature. Since the late 1980s, translation scholars have attempted to define compensation more rigorously. Notable among these are Hervey and Higgins and Harvey. Differences of opinion are apparent among scholars when it comes to locating an instance of compensation in relation to a corresponding loss. The notion of equivalent effect which underlies the definition of compensation is not, of course, unproblematic. Gutt raises this issue in the discussion of a target text that failed to reproduce the effect of flattery of its readers' cultural knowledge, an effect clearly triggered by the source text. Suggesting that the translator should apply the technique of compensation and strive to obtain the effect of flattery by other means, Gutt immediately recognizes the difficulties inherent in this solution. The notion of compensation seems valid enough in approaching Beckett's bilingual texts and it is worth stressing that, although in picking up a particular theme, the correspondences can never be exact and the balance within sections of the text may be altered, looked at in terms of an entire act or even the whole play, the balance of humor and pathos, for example, will be more or less evenly restored. It must be noted, however, that it becomes increasingly difficult to identify occurrences of compensation for particular losses in such a text-holistic approach. The problems are compounded if the displaced nature of compensation combines with the use of different linguistic devices in the source and target texts in order to approximate a similar effect. Compensation is a technique which involves making up for the loss of a source text effect by recreating a similar effect in the target text through means that are specific to the target language and/or text. In general terms compensation can be used when something cannot be translated, and the meaning that is lost is expressed somewhere else in the translated text. We illustrate the role, importance and complexity of the compensation method by a set of examples of “Harry Potter” translations. Thus we make the conclusions that compensation presents many challenges to translators, such as in translating rhymes, acronyms, dialects, culture, riddles, jokes, invented words, and plot points that revolve around spellings or initials. These have been dealt with by various translators with different degrees of modification to the meaning of the original text.

Key words: translation, intralinguistic meaning, compensation, word play, untranslatable.

С. А. Панченко
Днепропетровск. Украина

УДК 811.111'373

**НАЗВАНИЯ КОМАНД КВН КАК ПРОБЛЕМА НОМИНАЦИИ
(СТРУКТУРНЫЙ АСПЕКТ)**

Постановка проблемы. В данной статье в общем виде ставится проблема номинации в развлекательном теледискурсе, в частности, в игре КВН. Указанная проблема находится в русле актуальных лингвистических исследований, во-первых, потому что удачная номинация любого явления способствует правильной и оптимальной организации коммуникации, во-вторых, в силу значимости развлекательного дискурса как мощного средства манипулирования общественным мнением.

Анализ последних достижений и публикаций. Исследование особенностей и механизмов номинации осуществлено в работах отечественных и зарубежных лингвистов, подвергших анализу номинативные процессы языковых единиц. Среди них работы М. Б. Дюжевой (рассматривающей наименования творческих коллективов в английском языке), Е. С. Кубряковой, Дж. Лакоффа (анализирующих когнитивные аспекты номинативных процессов), а также Ю. С. Степанова, А. В. Суперанской, В. И. Теркулова, В. И. Телия и многих других ученых. В этих и других работах рассмотрены различные аспекты номинации, однако такой феномен, как название агентов развлекательного дискурса, еще остается неисследованным.

Целью данной статьи является комплексное описание структурных вариантов названий команд Клуба веселых и находчивых. Для достижения данной цели необходимо решить такие **задания**, как определение понятия номинации и создание типологии структурных вариантов названий команд КВН.

В лингвистической литературе номинацию понимают как:

1) образование языковых единиц с номинативной функцией, то есть служащих для именованя и вычленения фрагментов действительности, формирования соответствующих понятий о них в форме слов, словосочетаний, фразеологизмов, предложений. В этом смысле, термином «номинация» обозначают также результат процесса номинации — значимую языковую единицу;

2) совокупность проблем при изучении актов именованя, рассматриваемых в теории референции. В этом смысле номинация противопоставляется семантике;

3) общий комплекс лингвистических проблем, связанных с наименованием, со словообразованием, полисемией и фразеологией в номинативном аспекте.

Термин «номинация» употребляют для обозначения раздела языкознания, изучающего структуру актов наименования. В этом смысле номинация — то же что ономазиология, и противопоставляется семасиологии.

Предметом теории номинации как особой лингвистической дисциплины является: изучение и описание общих закономерностей образования языковых единиц; изучение взаимодействия мышления, языка и действительности в процессах именованя; роли (прагматического) фактора в выборе признаков, лежащих в основе номинации; исследование языковой техники номинации — ее актов, средств и способов; построение типологии номинации, описание ее коммуникативно-функциональных механизмов [3].

Номинативная функция той или иной единицы определяется номинативными средствами языка, его структурами. Номинативное пространство команд КВН представлено структурно рядом слов и синтаксических структур — словосочетаниями и предложениями; нетождественные лексические единицы-слова, относящиеся к разным

уровням, демонстрируют общий признак – принадлежность к классу определенных частей речи (имени существительному, числительному, наречию, междометию).

Первый структурный уровень названий КВН представлен словом. Особенность ономастической наполняемости массива таких названий заключается в том, что название может совпадать по форме с личными именами и фамилиями, например:

Диоген;
Федор Двинятин;
Валеон Дассон.

Частеречная палитра однословных названий команд КВН представлена ограниченным количеством вариантов: в первую очередь это имена существительные:

Дипкорпус;
Винегрет.

Следует отметить такую редкую особенность номинации, как наличие названий, которые представляют собой наречия (например, *Иногда*) и такие вспомогательные части речи, как частицы (*Отнюдь*) и междометия (*Опаньки, Ха-Ха*), тогда как практически отсутствуют глаголы и имена прилагательные, распространенные в других видах синтаксических построений.

Следует отметить наличие наименований, соответствующих так называемым прецедентным именам, либо апеллирующих к прецедентным текстам, воссоздавая образы внеязыковой действительности, например:

Дон Жуаны;
Прима;
Владимир - Красно Солнышко.

Вторым типом названий, который представлен в пространстве нашего фактического материала, является словосочетание. В нашем исследовании мы опираемся на следующее определение словосочетания – соединение двух или более полнозначных слов, грамматически оформленное на основе подчинительной связи... Словосочетание – это непредикативное соединение на основе синтаксической связи слова с формой слова или формы слова с формой слова, то есть это любые синтаксически организованные сочетания слов, не обладающие предикативностью [1, с. 122]; при этом под предикативностью (предикацией) понимается «выраженная в структуре предложения связь между предметами мысли, отражающую реальное или воображаемое положение дел» [1, с. 93]. Предикация – основной признак предложения, который отличает предложение от словосочетания.

Опираясь на общепринятые теоретические положения, касающиеся словосочетания, можно подразделить наименования команд КВН:

1) подчинительные словосочетания (сюда входят и атрибутивные конструкции, наиболее часто употребляющиеся в названиях):

Утомленные солнцем;

Забайкальский вариант;
Якутские первооткрыватели;
Люди в красном;
Люди в черном;
Гангстеры любви;

2) сочинительные:
Дерзкие и красивые;
Триод и Диод.

Среди основных типов названий-словосочетаний выделяются следующие.

1. Именные с выделением субстантивных, адъективных, с главным словом-числительным (т. н. квантитативные словосочетания) и с главным словом-местоимением:

Станция спортивная;
Нервные клетки;
Сибирские армяне;
Клуб бобров.

2. Адвербиальные сочетания с ключевым словом – наречием:

Вот Так;
Дальше некуда.

Отметим, что в нашем фактическом материале не встречаются глагольные словосочетания.

Названия команд – словосочетания могут совпадать с: а) свободными словосочетаниями; б) фраземами или фразеологически устойчивыми единицами. В континууме названий команд существует своя фразеология, представленная на уровне литературной нормы, узуса:

Горячие головы;
Чертова дюжина;
Себе на Уме,

а также неузальных образований (ненормативные языковые образования, не вошедшие в словари, понятные и используемые только в определенных узких кругах языковых личностей), например:

Полисмены удачи;
Отпетые КВНщики.

Приведенные примеры подтверждают, что в современной коммуникации на основе традиционной фразеологии развивается фразеотворчество. Неузальный фразеологический материал является средством исключительной семантической емкости и экспрессии, он служит орудием эффективного воздействия на реципиента, например:

Территория игры;
Незолотая молодежь;
Лица уральской национальности.

Название команды, по нашим наблюдениям, может представлять собой простое предложение лаконичной структуры. К общепризнанным признакам

предложения относится предикативность, в основе которой лежит пропозиция – действительное или возможное положение дел [1, с. 98]. Проиллюстрируем этот признак следующими названиями:

В розыске!

Те, кому до ...!

Минздрав предупредил.

Другим признаком предложения является объективная модальность как комплекс значений времени, реальности (или нереальности). (Отметим, что вышеперечисленные признаки относятся к синтаксической структуре предложения). Например:

Явка обязательна;

Прости меня, мама.

Одним из особых типов названий является название, состоящее из одного слова, которое может восприниматься как предложение, то есть голофразис. Голофразис является окказиональной разновидностью лексико-синтаксического способа словообразования, его сущность состоит в том, что новые слова образуются на базе предложения или группы предложений, например:

НиЧёТаК;

Парапарам.

Последний пример при произнесении можно разделить на части «Пора по парам».

Выводы. Подытоживая исследованный нами материал, мы можем сделать вывод о том, что в континууме названий команд КВН можно наблюдать разнообразные синтаксические структуры – от слова до предложения. По нашим наблюдениям, наиболее часто используются названия – подчинительные сочетания (около 70%), затем однословные имена (около 15%), около 7% составляют названия-предложения и сочинительные сочетания.

Литература

1. Базовый словарь лингвистических терминов / Столярова Л. П., Пристайко Т. С., Попко Л. П. – К. : Изд-во Гос. академии руководящих кадров культуры и искусств, 2003. – 192 с.
2. Валгина Н. С. Современный русский язык: Пунктуация / Н. С. Валгина. – М. : Русский язык, 1989. – 564 с.
3. Ходоренко А. В. Структурные характеристики русских антропонимов в сети Интернет / А. В. Ходоренко // Наукові записки. – Вип. 59 – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – С. 373 – 377. – (Серія «Філологічні науки (мовознавство»).

Анотація

*С. А. Панченко. Назви команд КВК як проблема номінації (структурний аспект).
Стаття розглядає категорію розважального теледискурсу, зокрема, назви команд у грі "Клуб Веселих та Кмітливих" (КВК). Ця проблема є актуальною, по-перше,*

тому, що успішна назва будь-якого явища сприяє правильній та оптимальній організації комунікації, а по-друге, через важливість розважального дискурсу як потужного інструменту для маніпулювання громадською думкою. У континуумі імен КВН можна спостерігати різні синтаксичні структури – від слова до речення. За нашими спостереженнями, найчастіше використовується назва є підрядним сполученням (близько 70%), далі йдуть однослівні (близько 15%), близько 7% речень і сурядні сполучення.

Ключові слова: дискурс, розважальний дискурс, КВК, структура, слово, фраза, речення.

Аннотація

С. А. Панченко. Названия команд КВН как проблема номинации (структурный аспект).

В статье рассматривается развлекательный теледискурс, в частности, названия команд в игре "Клуб Веселых и находчивых" (КВН). Указанная проблема находится в русле актуальных лингвистических исследований, во-первых, потому что удачная номинация любого явления способствует правильной и оптимальной организации коммуникации, во-вторых, в силу значимости развлекательного дискурса как мощного средства манипулирования общественным мнением. в континууме названий команд КВН можно наблюдать разнообразные синтаксические структуры – от слова до предложения. По нашим наблюдениям, наиболее часто используются названия – подчинительные сочетания (около 70%), затем однословные имена (около 15%), около 7% составляют названия-предложения и сочинительные сочетания.

Ключевые слова: дискурс, развлекательный дискурс, КВН, структура, слово, фраза, предложение.

Abstract

S. A. Panchenko. KVN team name nomination as a problem (structural aspects).

This article generally deals with the category of entertainment tele-discourse, in particular, with the game "Club of Merry and Quick-witted" (KVN). This problem is in line with current linguistic research, firstly, because the successful nomination of any phenomenon contributes to the correct and optimal organization of communication, and secondly, because of the importance of entertainment discourse as a powerful tool to manipulate public opinion.

The purpose of this article is a comprehensive description of the structural variants of the names of KVN teams. To achieve this goal it is necessary to solve such tasks as the definition of the category and the creation of a typology of structural variants of the names of KVN.

The term "nomination" is used to refer to a branch of linguistics that studies the structure acts here. In this sense, the nomination is the same as onomasiology and contrasted semasiology.

The subject of the theory of the category as a special linguistic discipline is: the study and description of the general laws governing the formation of linguistic units; study of the interaction of thought, language, and actually in the process of naming; the role of pragmatic factors in the selection of signs that underlie the nomination; the study of language technology category - its acts, means and methods; the construction of a typology of the category, a description of its communicative and functional mechanisms [3].

Nominative function of a unit is determined by means of nominative language, its structures. Nominative space of KVN is presented by words and syntactic structures - phrases and sentences; not identical lexical units-words related to different levels, demonstrating common feature - belonging to the class of specific parts of speech (noun, numerals, adverb, interjection).

The first structural level of KVN names is presented by word. As a specific feature of this onomastic implementation we are to mention the form of personal names and surnames

Part of speech palette of single-word names of KVN is presented by a limited number of choices: first of all these are nouns.

It should be noted such a rare feature of the nomination is the presence of the names that are adverbs (for example, Иногда) and such subsidiary parts of speech, as the particles

(Отнюдь) and interjections (Опаньки, Ха-ха), whereas there are virtually no verbs and adjectives, common in other titles. It should be noted the presence of names corresponding to the so-called speaking names, or appealing to the precedent texts, recreating images of extralinguistic reality.

The second type of names, which is represented in the space of our factual material is the phrase. In our study, we rely on the following definition of the phrase - the connection of two or more full-meaning words, grammatical form by subordinating connection ... The phrase - is impredicative compound based on syntactic context words to form words or word forms to the shape of the word, that is, are any syntactically organized a combination of words that do not have predicativity; while predicativity (predication) means "expressed in the structure of supply relationship between the objects of thought, reflecting real or imagined situation". Predication - the main feature of the proposal which distinguishes a sentence from the phrase.

Based on generally accepted theoretical principles concerning the phrase can be divided into: 1) subordinate phrases (includes attribute most often used in the names); 2) coordinate clauses. Among the major types of names, phrases there are such types. 1. With the substantive, adjective, with the main word-numeral (i. e. Quantitative phrases) and the main-word pronoun. Among the major types of names, phrases stand out such types. 1c. It was with the release of the substantive, adjective, with the main word-numeral (ie. N. Quantitative phrases) and the main-word pronoun. 2. Adverbial combinations with key word – Adverb.

We note that in our factual material there are no verb phrases. The names of teams - phrases may coincide with: a) free phrases; b) phraseme or phraseology stable units. ThisIn continuum has its own phraseology, presented at the level of the literary norms and usage.

Unusual phrasebook material is the exclusive means of expression and semantic capacity, it serves as an instrument of effective influence on the recipient.

Team name, according to our observations may be a simple sentence, structurally concise. It is generally accepted as a predicative sentence, which is based on the proposition - actual or potential situation. We illustrate this feature by the following names.

Another feature of the sentence is the objective modality as a set of values of the time, the reality (or unreality). (Note that the above symptoms are the syntactic structure of the sentence).

One of the special types of names is a name consisting of one word that could be perceived as a sentence, that is holophrasis - the occasional lexical and syntactic variety of ways of word formation, its essence lies in the fact that new words are formed on the basis of a sentence or set of sentences.

Summing up the investigated material, we can make the conclusion that in the continuum of KVN names can observe a variety of syntactic structures - from the word to the sentence. According to our observations, the most commonly used name is a subordinate phrase (about 70%), followed by single-word names (about 15%), about 7% are sentences and coordinative combinations.

Key words: discourse, entertainment discourse, KVN, structure, word, phrase, sentence.

**А.В. Петров
Симферополь. Крым.**

УДК УДК 81'373.611.161.1

**ОСНОВАНИЕ СРАВНЕНИЯ В ОТСУБСТАНТИВНЫХ
АДЪЕКТИВАХ
НА -ИСТЫЙ СО ЗНАЧЕНИЕМ ПОДОБИЯ**

Постановка проблемы. В современной дериватологии выявлен ряд закономерностей, регулирующих поведение мотивирующих единиц

в словообразовательных процессах. Как отмечала М. Н. Янценецкая, «в словообразовании в качестве мотивирующего может быть использован любой аспект значения базового слова» [19]. Это может быть основной, смыслоразличительный компонент смысловой структуры производящего или потенциальный, периферийный аспект семантики. Смысловые связи между производным и производящим могут быть осложнены образными (непрямыми) мотивационными отношениями. На это впервые обратил внимание А. Н. Тихонов, установивший, что «часть производных может соотноситься с производящим словом как в прямом, так и в переносном значениях, а часть – только в переносном или только в прямом значении» [13, с. 13]. В дальнейшем проблему не прямых мотивационных отношений разрабатывали В. В. Лопатин, С. Б. Козинец, Г. Н. Плотникова, Е. А. Земская, О. П. Ермакова, Е. В. Огольцева, Л. Б. Парубченко, Е. А. Селиванова, М. Б. Ташлыкова, И. С. Улукханов, И. А. Ширшов.

Анализ научной литературы. Польские исследователи Р. Гжегорчикова и Я. Пузынина противопоставляют *собственно дериваты* и *ассоциативные дериваты*, чьё значение основано на несущественных, случайных признаках, извлечённых из производящего, и не включает в себя значение производящего [20]. Анализ предложенных классификаций в сфере словообразовательной мотивированности применительно к образным производным может быть сведён к противопоставленности ассоциативной (ассоциативно-компаративной) (*школьник* → *школьничать*) и переносной (метафорической в другой терминологии) (*зверь 2* → *звереть*) мотивированности. В то же время одни и те же языковые факты исследователи интерпретируют то как результат ассоциативной, то как переносной мотивации [17].

Противоречия в интерпретации образных значений производных слов следующим образом объяснила М. Б. Ташлыкова: «...о словопроизводстве на базе периферийных компонентов семантики речь идёт только до тех пор, пока исследователь не обнаруживает в смысловой структуре производящего лексико-семантического варианта, соотносительного со значением производного. Как только такой ЛСВ выявляется, производное начинает интерпретироваться как результат словообразования на базе переносного значения производящего» [12, с. 170]. З. А. Харитончик отмечала, что экспликация в признаковых словах «сигнификативно-ассоциативных компонентов, заключённых в семантике исходного, производящего имени, не предполагает обязательных мотивационных отношений производного с производящим в его переносных значениях» [16, с. 129]. С другой стороны, «окачествление» относительных прилагательных традиционно рассматривается как лексическая метафора на базе прямого значения производного слова [1–3]. Такая трактовка образных значений вызывает возражения со стороны исследователей [10; 12].

Образные значения в адъективных производных строятся на основе разного рода коннотаций, свойственных мотивирующему существительному,

ассоциативных представлений, которые оно вызывает. Мы разделяем точку зрения проф. Е. В. Огольцевой о том, что сравнительное, или компаративное, значение» является всегда семантически первичным и всецело определяется фактором словообразовательной мотивированности [10, с. 14].

Актуальность исследования. Образное значение ‘похожий на то, что названо мотивирующим словом’ в производных различных частей речи мы вслед за исследователями [5; 15] квалифицируем как значение подобия. Подобие тесно связано с категорией сравнения [1; 7], поэтому производные со значением подобия способны воспроизводить структуру логического сравнения [9; 10; 14].

Особое место в логической схеме сравнения занимает компонент *A*, который не находит отражения в словообразовательной структуре имён прилагательных (далее ИП), наречий, глаголов и отчасти имён существительных. Этот компонент представлен за границами слова, в контексте, что даёт основание М. И. Черемисиной считать сравнение исключительно синтаксическим явлением [18, с. 5]. Обязательным элементом в структуре дериватов является элемент *B*, образ сравнения, который выражается производящей основой [9]. Словообразовательный формант в структуре производного слова может быть показателем сравнения *m*, то есть выполнять ту же функцию, что и предикаты *похож*, *подобен* или союзы *как*, *точно*, *будто* и др. в составе синтаксического сравнения. Однако список формантов, специализирующихся на выражении значения подобия, ограничен. Основание сравнения, являясь значимым элементом компаративной «формулы», может быть и не выражено [9; 11; 14].

Цель статьи – определить, какие универсальные семантические признаки мотивирующих субстантивов выступают в качестве основания сравнения в мотивированных адъективах с образным значением ‘похожий на...’.

Предмет исследования составила категория подобия в производных адъективах, репрезентируемая посредством логической структуры сравнения.

Объектом исследования являются отсубстантивные прилагательные с суффиксом *-ист-*, входящие в деривационную парадигму однокоренных единиц.

Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие **задачи**: 1. Определить статус сем мотиваторов, выполняющих функцию основания сравнения. 2. Установить состав универсальных семантических признаков, выступающих в качестве мотивирующих для однокоренных производных со значением ‘похожий на...’.

Материалом для исследования послужили художественные и научно-популярные тексты, толковые словари и Интернет-ресурсы, с помощью которых уточнялась сочетаемость адъективных производных.

Отсубстантивные прилагательные с суффиксом *-ист-* обладают разветвлённой семантической структурой, характеризуются различным спектром значений, в том числе и значением ‘похожий на...’. Адъективы

передают а) общее значение, конкретизированное предикатами *имеющий, обладающий, содержащий, покрытый, состоящий*; б) общее значение, осложнённое количественным компонентом; в) значение подобия; г) общее значение, конкретизированное различными предикатами, и значение подобия. По наблюдениям В. Н. Немченко, подавляющая часть ИП с суффиксом *-ист-* (около 80%) мотивируется неодушевлёнными существительными с конкретным значением [8, с. 89]. Е. В. Огольцева уточняет: «Так же как и у представителей моделей с суффиксами *-н(ый)* и *-ов(ый)*, образные значения прилагательных на *-ист(ый)* связаны, главным образом, с вещественными существительными...» [11, с. 26]. Поэтому мы не рассматриваем ИП, образованные от названий лиц.

Прилагательные со значением подобия мотивируются отдельными компонентами значений именных производящих баз. Выделены следующие семантические признаки субстантивов, выступающие в качестве основания сравнения: сема **‘форма’**: *ветвистый* (ветвистый рог оленя), *волнистый* (волнистые облака), *гривистый* (гривистый рельеф, также в составе терминологических названий *алектория гривистая, ячмень гривистый*), *ершистый* (е. волосы), *зернистый* (зернистый пот), *иглистый* (иглистый снег), *лучистый* (лучистые ресницы), как у мрамора (рисунок, разводы) → *мрамористый* (мрамористый керамзит), *перистый* (перистые листья, также в составе терминологических названий *ковыль перистый, гвоздика перистая*), *петлистый* (петлистое шоссе), как петля (форма колец) → *петлистый* (петлистая проволока), *плетистый* (плетистые розы), *струистый* (струистое марево); сема **‘структура’**: как кожа (‘плотный’) → *кожистый* (кожистые листья, также в составе терминологических названий *ирис кожистый, горицвет кожистый*), как мочало (‘волоknистый’) → *мочалистый* (мочалистое корневище), как мох (‘густой’) → *мшистый* (мшистые брови), как у пещеры (‘полый’) → спец. *пещеристый* (пещеристая ткань организма); *ячеистый* (ячеистая почва); как щетина (‘жёсткий’) → *щетинистый* (щетинистые волосы, также в составе терминологических названий *ирис щетинистый, мак щетинистый*); сема **‘консистенция’**: *маслянистый* (маслянистые волны), *студенистый* (студенистый осадок); сема **‘цвет’**: *глинистый* (глинистый шмель), *мучнистый* (мучнистый цвет, также в составе терминологических названий *первоцвет мучнистый, мучнистый червец*), *охристый* (охристый цвет цветка), *соломистый* (соломистый цвет); сема **‘вкус’**: *бархатистый* (бархатистый соус), *мучнистый* (мучнистый вкус кунжута), *салистый* (салистый привкус колбасы), *сахаристый* (сахаристый арбуз); сема **‘структура’** (‘твёрдый’): *леденистый* (леденистый снег), *каменистый* (каменистые семанки), *стеклянистый* (стеклянистый снежок). Ср.: *Плоды [шиповника майского] содержат волосистые, каменистые многочисленные семанки...* [22, с. 33]; сема **‘осязание’** (‘колючий’): *ёжистый* (ёжистая борода), *ершистый* (ершистая трава), *щетинистый* (щетинистые нивы). Ср.: *По узеньким берегам-бечёвкам торчали прошлогодние остожья. Трава на них реденькая,*

ершистая (Астафьев, Стародуб), *А может, зовут речку Шипичихой оттого, что по склонам гор, между которыми она петляет, расселился ёжистый шиповник* (Астафьев, Стародуб).

К ограниченному семантическому признаку, выполняющему функцию основания сравнения, относятся следующие: сема 'звук': *фаготистый* (фаготистый голос); сема 'упругость': *пружинистый* (пружинистая походка).

Сравнение может осуществляться сразу по двум признакам. Основанием сравнения являются денотативные семы:

семы 'блеск' и 'сияние': *звездистый* (звездистый сапфир), *лучистый* (лучистые глаза), *огнистый* (огнистый опал), *слюдястый* (слюдистые песчаники), *стеклянистый* (стеклянистый лак). Ср.: *Солнце село; звезда зажглась и дрожит в огнистом море заката...* (Т., Лес и степь), *Тихо колышутся над огнём ветви, и, уносимые дымом, гаснут над нами золотые лучистые искры* (Соколов-Микитов, У синего моря); семы 'блеск' и 'прозрачность': *слюдястый* (слюдистая поверхность озера); семы 'блеск' и 'осязание' ('гладкий'): *атласистый* (атласистая кожа); семы 'цвет' и 'консистенция': *творожистый* (творожистый осадок); семы 'форма' и 'движение': *волнистый 3* (волнистые поля); семы 'осязание' ('колочий') и 'форма' ('торчащий в разные стороны'): *щетиный* (щетиный жнивье). Ср.: *Среди густой щетиной заросли этих ёлок была старая ёлка...* (Пришвин, Глаза земли); семы 'цвет' и 'блеск': *золотистый* (золотистые облака), *серебристый* (серебристый иней), *смолистый* (смолистый чуб), *сахаристый* (в устойчивом сочетании *клён сахаристый*). Ср.: *На последних картинах Левицкого золотистый тон исчез* (Паустовский, Орест Кипренский), *Она потупила глаза, и чёрные, смолистые ресницы... заблестали на светлых щеках её* (Достоевский, Хозяйка).

Семантику ИП формируют не только семы производящего субстантива, но и семы, обусловленные синтагматическими отношениями – сочетаемостью с именными актантами. Например, в производных *кустистый* (кустистая трава), *лопатистый* (лопатистая ладонь), *лопушистый* (лопушистый табак) актуализируется сема мотивирующего субстантива 'форма' и сема 'размер' ('большой'), обусловленная прилегающим актантом. Ср.: *Однако корова только вздохнула шумно и перебрала медленно лопушистыми ушами* (С.-Ценский, Маяк в тумане), *Полное лицо командира покраснело густым кирпичным старческим румянцем, а его кустистые брови гневно сдвинулись* (Куприн, Поединок). Однако в сочетании *кустистое дерево* актуализируется только сема 'форма'.

Имена прилагательные могут актуализировать несколько признаков мотиватора, что приводит к варьированию семантики признаков слов. Так, следующие семантические признаки предмета отражаются в значениях производных адъективов: семы 'форма' ('удлинённый') и 'блеск, сияние': *лучистый* (снежинки – глаза); семы 'блеск' и 'консистенция': *маслянистый* (листья – вино); семы 'строение' и 'вкус' ('невкусный'): *травянистый* (папоротники – чай); семы 'структура' ('твёрдый') и 'вкус' ('невкусный'):

деревянистый (растение – груша); семы ‘осязание’ (‘мягкий’) и ‘приятный’: *бархатистый* (бабочка – голос); семы ‘осязание’ (‘мягкий’) и ‘вес’ (‘лёгкий’): *пушистый* (волосы – снег); семы ‘свет’ и ‘цвет’: *огнистый* (закат – румянец), *огненный* (глаза – небо); семы ‘цвет’ и ‘консистенция’: *землистый* (оттенок лица – состояние руды); семы ‘цвет’ и ‘звук’: *серебристый* (пена – смех).

Один и тот же признак предмета может актуализироваться в адъективах различной словообразовательной структуры, однако производные ИП могут различаться лексической сочетаемостью: сема ‘форма’ (*иглистый лёд, игловатая трава, игольчатые листочки, игловидный камыш; клинистая борода, клинчатый кирпич; лопатистая борода, лопатные зубы, лопатчатый лист, лопатовидная борода, лопатообразный нос лодки; лапистые листья, спец. лаповый культиватор; лучистые морщинки, лучевая аллея; шатристойедрево, шатровый навес; гребнистые волны, гребенчатые листочки; ноздристые сугробы, ноздреватый снег*), сема ‘свет’ (*огнистый восход, огненные вывески магазинов, огневые искры; фосфористый, фосфоричный, фосфорный свет, фосфорические искры*), семы ‘цвет’ и ‘блеск’ (*смолистые бакенбарды, смоляной локон, смольевая борода, смолянистые волосы; углисто-чёрные брови, угольно-чёрные глаза; слюдистый, слюдяной берег реки*), семы ‘блеск’ и ‘прозрачность’ (*стеклянистая гладь озера, стеклянные крылышки стрекозы; слюдистая стеклянная крыша, слюдяная поверхность реки*), сема ‘строение’ (*стекловатый шлак, стекловидный полимер, стеклообразный сплав; паутинистая плёнка грибов, также в составе ботанических названий лопух паутинистый, паутинистый татарник*), *паутиновая шаль, паутинная сеть: Отлов птиц паутинными сетями. Это специальные сети «паутинки», в которые попадают птицы, запутываясь в специальных карманах.* – Режим доступа: <http://www.birdcontrol.ru>), сема ‘цвет’ (*золотистые волосы, золотые лучи; медянистый цвет, медные волосы; охристый корпус фабрики, охровый оттенок, охряные ворота; серебристый туман, серебряные звёзды; огнистый петух, огненное небо, огневые рябины*), сема ‘осязание’ (‘мягкий’) (*шелковистые волосы, шёлковые кудри; бархатистая кожа, бархатная травка*), сема ‘структура’ (‘твёрдый’) (*кремнистый мужик, кремнёвый старик*).

Разные признаки одного и того же предмета могут актуализироваться в адъективах различной словообразовательной структуры: сема ‘блеск’: *звездистый* (звездистые очи); сема ‘форма’: *звёздчатый многогранник, звездообразные спицы, звездовидный орнамент; паутиновая шаль, паутинная сеть рек*; сема ‘форма’ (‘удлинённый’): *змейковый аэростат*; сема ‘цвет’: *коралловые жабры сазанов, пакляные волосы, сахарные зубы*; семы ‘осязание’ (‘грубый’) и ‘форма’ (‘спутанный’): *паклистые волосы*; сема ‘строение’: *коралловидный гриб, деревянистые волокна, паутинистая плёнка грибов, также в составе ботанических названий лопух паутинистый, паутинистый татарник*; семы ‘блеск’ и ‘прозрачность’: *стеклянистый*

лёд; семы 'неподвижный' и 'безжизненный': *стеклянные глаза*; семы 'состав' и 'строение': *стекловидный полимер, стеклообразный шлак*; сема 'вкус': *сахаристый арбуз*; семы 'цвет' и 'консистенция': *сахарообразная масса, водообразный стул*; сема 'цвет' ('бесцветный'): *водянистые глаза*; сема 'структура' ('густой'): *миштые волосы*; семы 'напоминающий по движению': *змеистые трещины*; сема 'коварный': *змеиная улыбка*; семы 'неестественный', 'бесчувственный': *деревянные нервы*; сема 'структура': *леденистая плёнка снега*; сема 'бесстрастно-холодный': *ледяной взгляд*.

Следовательно, специфика образования прилагательных со значением подобия определяется тем, что они мотивируются отдельными компонентами мотивирующего субстантива, входящими в ядро лексического значения. В образовании производных с суффиксом *-ист-* (*зернистая речь, тернистый путь*) роль периферийных компонентов мотиватора менее значима, хотя в адъективах с суффиксами *-н-* и *-ян-* (*каменное спокойствие, стеклянные глаза*) наблюдается иная картина. При этом обнаруживается асимметричная распределённость признаков исходного образа в однокоренных адъективах.

Таким образом, в результате исследования мы пришли к следующим **выводам**: 1. В качестве производящей базы для адъективов с суффиксом *-ист-* используются классы субстантивов, имеющие в лексическом значении множество универсальных *денотативных* признаков, например, 'блеск', 'консистенция', 'строение', 'структура', 'форма', 'цвет', которые и являются основанием сравнения. 2. Универсальные семантические признаки, выступающие в качестве мотивирующих, могут уточняться, детализироваться. 3. Функцию элемента *С* выполняют комбинированные семантические компоненты, такие, как 'блеск' и 'сияние', 'блеск' и 'прозрачность', 'цвет' и 'блеск', 'цвет' и 'консистенция'. 4. В именах прилагательных с суффиксом *-ист-* могут актуализироваться несколько семантических компонентов мотиватора, являющихся основанием сравнения, что приводит к варьированию семантики признаков слов. 5. Один и тот же мотивирующий семантический компонент субстантива может дублироваться в однокоренных адъективах.

Литература

1. Арутюнова Н. Д. Тожество или подобие? / Н. Д. Арутюнова // Проблемы структурной лингвистики. 1981. – М. : Наука, 1983. – С. 3–22.
2. Буланин Л. Л. Трудные вопросы морфологии / Л. Л. Буланин. – М. : Просвещение, 1976. – 208 с.
3. Запорожец М. Н. Семантическая структура имён прилагательных с исходным значением «сделанный из определённого материала» в современном русском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени кандидата филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». – М., 1997. – 16 с.
4. Земская Е. А. Словообразование / Е. А. Земская // Современный русский язык. – М. : Высшая школа, 1989.

5. Карпіловська Є. А. Конкурування варіантних номінацій як вияв тенденцій розвитку лексику: регулятори рівноваги / Є. А. Карпіловська // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту : [зб. наук. пр., присвяч. ювілею Загнітка А. П.]. – Донецьк : ДонГУ, 2004. – С. 122–132.
6. Козинец С. Б. Словообразовательная метафора : пересечение лексической и словообразовательной систем / С. Б. Козинец // Филологические науки. – 2007. – № 2. – С. 61–70.
7. Лапшина О. А. Семантическая категория подобия в современном русском языке / О. А. Лапшина // Русская филология. Украинский вестник. – № 2 (39). – Харьков, 2009. – С. 18–21.
8. Немченко В. Н. Словообразовательная структура имён прилагательных в современном русском языке / В. Н. Немченко. – Горький, 1973. – 139 с.
9. Огольцев В. М. Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии : [монография] / Василий Михайлович Огольцев. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. – 160 с.
10. Огольцева Е. В. Образный потенциал словообразовательной системы современного русского языка (отсубстантивное словообразование) : автореф. дис. на соискание уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е. В. Огольцева. – М., 2007. – 46 с.
11. Огольцева Е. В. Образные значения имён прилагательных с суффиксом *-ист* / Е. В. Огольцева // Лингвистика и поэтика. – М. : ЦГЛ, 2005. – С. 25–31.
12. Ташлыкова М. Б. Метафорическая мотивация и её место в словообразовательной системе / М. Б. Ташлыкова // Вопросы слово- и формообразования в индоевропейских языках : Семантика и функционирование. – Часть I. – Томск, 1994. – С. 169–177.
13. Тихонов А. Н. Формально-семантические отношения слов в словообразовательном гнезде : автореф. дис. на соискание уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / А. Н. Тихонов. – М., 1974. – 42 с.
14. Тулина Т. А. О способах эксплицитного и имплицитного выражения сравнения в русском языке / Т. А. Тулина // Филологические науки. – 1973. – № 1. – С. 51–62.
15. Устименко И. А. Ономаσιологический класс сходства и подобия и его роль в ходе словопроизводственного процесса имён прилагательных / И. А. Устименко // Научные труды Курского госпединститута. – Т. 62 (155). Проблемы ономасиологии. Ш. – Курск, 1976. – С. 119–126.
16. Харитончик З. А. Семантические особенности производных признаков слов / З. А. Харитончик // Вопросы языкознания. – 1984. – № 4. – С. 124–130.
17. Цоллер В. Н. Многозначность производных слов / В. Н. Цоллер // Русский язык в школе. – 1989. – № 4. – С. 81–86.

18. Черемисина М. И. Сравнительные конструкции русского языка : [монография] / Майя Ивановна Черемисина. – Новосибирск : Наука, 1976. – 272 с.

19. Янценецкая М. Н. Семантические вопросы теории словообразования : [монография] / Майна Николаевна Янценецкая. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1979. – 242 с.

20. Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia. – Warszawa, 1984.

ИСТОЧНИКИ

1. Азбука цветовода / Л. С. Сыроватская, А. И. Гречишкин, Е. Ш. Белорусец и др. – К. : Урожай, 1987. – 288 с.
2. Лекарственные растения Украины (Справочник для сборщика и заготовителя). – К. : Урожай, 1978. – 320 с.

Анотація

Петров О.В. Основа порівняння в відсубстантивних ад'єктивах на -істий (-стий) в російській мові.

У статті досліджується семантична структура ад'єктивів із суфіксом -іст- (-ист-), що передають значення подібності. Похідні здатні відтворювати структуру логічного порівняння. Однак у словотвірній структурі дериватів подібності відтворюються не всі логічні елементи порівняння. Образні значення виникають на основі різного роду конотацій, властивих мотивуючому іменнику, асоціативних уявлень, які воно викликає. Яктвірні базавикористовуються класи субстантивів, що мають у лексичному значенні безліч універсальних денотативних ознак, таких, як, 'блиск', 'консистенція', 'будова', 'структура', 'форма', 'колір', які виконують функцію елемента С – основи порівняння.

Ключові слова: словотвірна мотивація, відсубстантивні прикметники, прикметники з суфіксом -іст- (-ист-), значення подібності, логічна структура порівняння, образ порівняння, показник порівняння, основа порівняння.

Аннотация

Петров А.В. Основание сравнения в отсубстантивных адъективах на -истый в русском языке.

В статье исследуется семантическая структура адъективов с суффиксом -ист-, передающих значение подобия. Производные способны воспроизводить структуру логического сравнения. Однако в словообразовательной структуре дериватов подобия воплощаются не все логические элементы сравнения. Образные значения возникают на основе разного рода коннотаций, свойственных мотивирующему существительному, ассоциативных представлений, которые оно вызывает. В качестве производящей базы используются классы субстантивов, имеющие в лексическом значении множество универсальных денотативных признаков, таких, как, 'блеск', 'консистенция', 'строение', 'структура', 'форма', 'цвет', которые выполняют функцию элемента С – основания сравнения.

Ключевые слова: словообразовательная мотивация, отсубстантивные прилагательные, прилагательные с суффиксом -ист-, значение подобия, логическая структура сравнения, образ сравнения, показатель сравнения, основание сравнения.

Abstract

Petrov A.V. The Foundation of Comparison in a Substantive Adjectives with -istiy (-истый) with the Meaning of Similarity

The article examines the semantic structure adjectives with the suffix -ist- (-ucm-), transmitting the meaning of similarity. The figurative meanings in the adjective derivatives are

based on the different sorts of connotations, that are inherent to the motivating noun, associative representations that it causes.

The figurative meaning of 'similar to what is called the motivating word' that is developed by derivatives of various parts of speech, we qualify as a meaning of similarity. Derivatives with similarity are closely associated with the category comparison. The derivatives with the similarity meaning are capable of reproducing the logical structure of the comparison. However, in the formative structure of similarity derivatives not all logical elements of comparison are performed.

An indispensable element in the structure of the derivatives is an element B, image of comparison, which is expressed by the generating basis. Derivative formant in the structure of derivative word may be an indicator of comparison *m*, that is, to perform the same function as predicates to be like, or similar to or conjunction as, as if and etc. in a part of syntactic comparison. However, the list of formants, specializing in the performing meaning of the similarity, is limited.

Scientists have noticed that the meaning of similarity in adjectives is projected by the certain derivational formants. First of all, suffixes have this ability such *-ist-*, (*-уцм-*), *-чат-* / *-ат*, (*-чам-/ам-*), *-оват-/еват-* (*-овам-/евам-*), developing a quotient derivational meaning of similarity and the basis *-видны* (*-видный*), *-shaped* (*-образный*), *like* (*-подобный*). In the adjectives with the other suffixes (*-ов -/ев-, -енн-, -н-, -ск-*) (*-ов-/ев-, -енн-, -н-, -ск-*) the meaning of similarity is shown in the context, in the result of distribution of the functions between the two actants: actant that is expressed by the basis of noun and performs the function of the the object of comparison (**B**), and the preadjective actant realizes a function of the object of comparison (**A**). It should be noted that the distribution of the functions between the actants corresponds to motivation of comparative, comparative construction.

As a producing base for adjectives with the suffix *-ist-* (*-уцм-*) those classes of substantive units are used, which are characterized by the presence in their lexical meaning many of different attributes, such as gloss, texture, transparency, texture, shape, color, etc.

Therefore, the specific of the formation of adjectives with the meaning of similarity is determined by the fact that they are motivated by the individual components of the motivating substantive, belonging to the core of lexical meaning. In the formation of derivatives with the suffix *-ist-* (*-уцм-*) the role of the peripheral components of the motivator less important, although in adjectives with the suffixes *-н-* (*-н-*) and *-ян-* (*-ян-*) a different picture is observed. An asymmetric distribution of the original image in the single-root adjectives is revealed in this case.

As a result of research, we came to the following conclusions: 1. As a producing base for adjectives with the suffix used *-ist-* (*-уцм-*) the classes of substantives are used, that have in their lexical meaning the universal set of denotative features, such as 'shine', 'consistency', 'building', 'structure', 'form', 'color', which are the basis of comparison. 2. Universal semantic features that act as motivation, that can be refined, detailed. 3. The combined semantic components perform a function of an element C, such as the 'glitter' and 'lights', 'shine' and 'transparency', 'color' and 'shine', 'color' and 'consistency'. 4. Some components of motivators can be actualized in the adjectives with the suffix *-ist-* (*-уцм-*), which are the basis of comparison, that leads to variation in the semantic of feature words. 5. The same semantic motivation feature of the substantives can be duplicated in the same root adjective.

Key words: *otsubstantive adjectives, adjectives with the suffix -ist- (уцм-), the meaning of similarity, the logical structure of the comparison, an image of similarity, the index of comparison, the base of comparison.*

Н.П. Пожидаєва
Артемівськ. Україна

СВІТОВА ЛІНГВА ФРАНКА: АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Унаслідок розширення Європейського Союзу за рахунок приєднання нових країн-членів домінують під час європейських дебатів стала ідея про „*єдність у різноманітності*”, яка є втіленням поняття Європейського Союзу з його культурами, мовами й традиціями, що є його основою. Такий принцип про єдність у різноманітності свідчить про те, що багатомовність, або „*мультилінгвальність*”, була й залишається основою міжкультурної комунікації у межах Європейського Союзу. Мовна демократія гарантується перекладом документів ЄС на 20 офіційних мов країн-членів.

Постановка проблемита її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Існує думка, що навчання міжкультурної комунікації слід виділити як один із аспектів навчання іноземної мови поряд із навчанням мовлення, аудіювання, а також комунікативної поведінки [6, с. 53]. Приналежність партнерів по спілкуванню до різних етнокультур може значною мірою ускладнювати процес комунікації. Проблеми виявлення розбіжностей та подібностей тих чи інших лінгвокультур привертають увагу багатьох дослідників [5, с. 166; 7, с. 171; 8, с. 317]. Головною причиною непорозуміння в процесі міжкультурного спілкування є розбіжності в національній свідомості комунікантів. Такими розбіжностями є лакуни, що вміщують знання про інокультуру, мову країни, які є об'єктом вивчення, зберігання та використання [5, с. 168].

У міжкультурному спілкуванні виникає інтеркультура як сукупність засобів і знань про свою і чужу культуру. Опанування інокультурних цінностей зумовлює більш поглиблене осмислення культури рідної [4, с. 201]. Професійні інтеркультури є результатом вторинної інокультурізації, під час якої відбувається не тільки пізнання й опанування інокультури, а й придбання технічних та організаційних навичок, що називається також „професійна” культура, або культура „компанії”. Вторинна інокультурізація є процесом включення до певної професійної групи, проте це не можна розуміти так, що це надбання другої рідної культури (тобто не можна бути спочатку французом, а потім стати англійцем). Членами професійної групи (інтеркультури) стають всі професіонали, що беруть участь у міжкультурній комунікації. Кожен із членів професійної інтеркультури привносить певне культурне знання додатково до їх технічних навичок [8, с. 329].

Метою написання статті є виявлення закономірностей у становленні нового формату англійської мови як допоміжної мови міжкультурного спілкування на професійному рівні (в рамках європейського адміністративного дискурсу). Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: окреслити фактори, що впливають на формування специфічних ознак англійської адміністративної допоміжної мови; з'ясувати ступінь впливу французької та німецької мов на граматичну систему англійської адміністративної допоміжної

мови (МДМ) шляхом аналізу текстів адміністративних документів.

Предметом аналізу є лексико-граматичні особливості англійської як міжнародної допоміжної мови, що виникають внаслідок впливу європейських мов на англійську МДМ.

Об'єктом аналізу постає англомовний адміністративний дискурс європейських інститутів управління.

У ситуації міжкультурного спілкування такою мовою, що є нерідною для всіх учасників комунікації, використання методу контекстуально-інтерпретаційного аналізу дає можливість з'ясувати, які саме позамовні чинники впливають на формування характерних особливостей англійської МДМ. Мова є засобом пізнання людиною навколишнього світу та засобом систематизації отриманого знання. Кожна природна мова є засобом відображення певної картини світу, що притаманна носіям цієї мови. Підсистемою концептуальної картини світу є мовна картина світу або мовне бачення світу, під якою розуміють знання про мову як семіотичну систему і знання в мові, тобто відображені в семантиці знання про світ [1, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. На думку Д. Слобіна, знання про рідну мову дитина набуває при навчанні конкретному способу мислення задля мовлення (*thinking for speaking*) на самому ранньому етапі свого розвитку [9, с. 436]. Граматичне та лексичне наповнення мовної картини світу дитини постачає базисне підґрунтя, що відбиває почуття, думки, факти і відповідає за мисленневий процес, який призводить до мовлення. Гіпотезою Д. Слобіна є таке припущення, що придбані у дитинстві мовні моделі (мовна картина світу) є стійкими і такими, що чинять опір реорганізації під час опанування другої мови [9, с. 440]. Якщо моделі “мислення задля мовлення” (за термінологією Д. Слобіна) рідної мови відрізняються від таких моделей у другій мові, тоді постає потреба у вивченні нових моделей “мислення задля мовлення” для розвитку мовних компетенцій нерідною мовою [10, с. 616]. Проблема у тому, що невідомо, якою мовою відбувається “мислення задля мовлення” при спілкуванні білінгвів другою мовою – рідною, другою або комбінацією обох. Імовірно, що мислення не оформлюється ніякою мовою і трансформується у мовлення пізніше мовою спілкування.

Шляхом контекстуально-інтерпретаційного аналізу текстів адміністративних документів було з'ясовано, що двомовні представники адміністративного апарату Європейського Союзу, перебуваючи в ситуації багатомовного оточення, оперують певними моделями “мислення задля мовлення”, які сформувались протягом оволодіння рідною мовою. Англійська МДМ є такою мовою, якою здійснюється передача тих моделей у мовленні. Проте білінгви моделюють граматично коректні структури, одночасно приділяючи ним семантичні відмінності згідно з їхніми рідними моделями “мислення задля мовлення”. Адміністративна англійська МДМ втілює особливості лексичного та граматичного наповнення мовної картини світу, принаймні, франкомовних та німецькомовних представників європейського уряду. Тому, на нашу думку, перспективним для дослідження процесів формування знань у свідомості людини через мовні явища стане розгляд моделей становлення

структури висловлення англійською МДМ.

Варто зазначити, що безперечно має місце активний вплив мови на людську свідомість, а також „у структурі мовних значень знаходиться компонент, який спрямовує використання мови та її вплив на процес сприйняття світу в конкретних ситуаціях спілкування”[2, с. 99]. На основі національного досвіду виникає певна мовна картина світу, яка формує тип відношення людини до світу, а також задає норми поведінки людини у світі. Унікальність мовної особистості полягає в неповторності її мовної поведінки. При контекстуальному підході на перший план виступають знання людини про світ, їх накопичення у процесі пізнання вербального й невербального досвіду. Те, як людина бачить навколишній світ і своє місце в ньому, відображається в системі мови, її граматичному та лексичному ряді [3, с. 213].

Інтерпретаційний підхід допомагає визначити специфіку англійської адміністративної МДМ, яка полягає в активації різних моделей всередині одних і тих самих фреймів. Так, один фрейм викликає активацію різних за лінгвокультурним змістом моделей (кодів) при здійсненні комунікації серед білінгвів спільною нерідною мовою, англійською МДМ, до того ж переключення кодів призводить до мовної інтерференції з домінуючим впливом мовних аспектів рідної мови.

Як приклад стійких моделей мислення задля мовлення, що були набуті у дитинстві, а при опануванні другої мови є такими, що чинять опір реорганізації, вважаємо за доцільне навести такі уривки з текстів адміністративних документів Європейського Союзу:

1. *There naturally still subsist, even today, **enough gulfs** of mutual ignorance and instances of unbearably stupid, dangerous prejudice.* – Professor Serguei Averintsev, University of Vienna.

2. *What I understand by “spiritual rights” is bringing a degree of order to the situation and setting up a reference body for researchers and intellectuals **who have conflicting**.* – Professor Mohammed Arkoun.

3. *In a culture of utility human life **is seeing** as something which has to fulfil certain standards of quality...* - Professor Dr. Walter Schweidler, Ruhr University, Bochum.

4. *The EU has no historic or legal authority to decide which state belongs to Europe and which **not**.* – Professor Thomas Bruha, Hamburg University.

5. *There may well be **more such** experiments.* – Mr. Alexandre Adler, *histerien et journaliste*, Paris.

Автори наведених вище висловів (приклади 1-5) є високоосвіченими білінгвами, які користуються нерідною англійською МДМ і пристосовують її до своєї комунікативної мети. Саме вони через певну міжкультурну комунікативну ситуацію сприяють появі відхилень від норм стандартної англійської мови, а далі формуванню специфічних ознак адміністративної англійської МДМ.

Вплив франкомовних та німецькомовних урядовців Європейського Союзу на формування особливостей граматичної системи англійської адміністративної допоміжної мови є очевидним, оскільки доцільно вказати на певну локалізацію,

тобто територію, на якій відбувається спілкування (Страсбург, Брюссель); важливим фактором є сильні позиції німецьких політиків. Англійська, німецька, французька мов контактують на рівні адміністративного спілкування щоденно, результатом є варійовані моделі граматичної побудови висловлень англійською МДМ. При дослідженні адміністративного англомовного дискурсу простежується, що англійська модель $N3 < N2 < N1$ – препозиційний зв'язок – зазнає зміни на французьку модель $N1 > N2 > N3$ – постпозиційний зв'язок, що свідчить про вплив французького способу мислення, тобто про розвиток висловлення від загального до часткового. При здійсненні комунікативного акту між представниками різних мовних спільнот включаються різні моделі “мислення задля мовлення”, властиві членам одного „інформаційного співтовариства”. При переключенні кодів у ході обміну інформацією можливі помилки, що може призвести до відхилень від стандартних моделей, тоді як вони будуються не рідною, а адміністративною англійською МДМ. Такі відхилення закріплюються в мовленні представників адміністративної культури. Видається можливим зробити висновок про те, що такі моделі формують і конкретизують характерні особливості адміністративної культури, наприклад:

6. *Non-judicial redress mechanisms set up by the Russian authorities, such as the Office of the Special Representative of the President of the Russian Federation on Human Rights and Freedoms in the Chechen Republic, do little more than catalogue individual complaints.* – 3 матеріалів Парламентської Асамблеї.

7. *In order to comply with its responsibilities for Hungarians living abroad and to promote the preservation and development of their manifold relations with Hungary prescribed in paragraph (3) of Article 6 of the Constitution of the Republic of Hungary...* – 3 матеріалів Парламентської Асамблеї.

8. *Decree No. 80 of 27 March 2002 of the Command of the United Group of Forces in the Northern Caucasus Region of the Russian Federation...* – 3 матеріалів Парламентської Асамблеї.

Змінена модель висловлення, що втілює ознаки німецької рамкової конструкції, стає типовою і майже нормативною для адміністративного дискурсу, наприклад:

9. *... and since 1978 the Caspian has for reasons not yet fully known risen by almost 3 meters, flooding coastal areas and oil platforms, and further polluting the area* – 3 матеріалів Парламентської Асамблеї.

10. *The Council of Europe Development Bank...has since its launch in 1956 granted over 15 billion in loans said the report* – 3 матеріалів Парламентської Асамблеї.

11. *Within the integration process, States have accepted what to a defender of unrestricted national sovereignty must appear as anathema...* – 3 матеріалів Парламентської Асамблеї.

Висновки. Спрощення структури нормативного англійського висловлення пояснюється прагненням уникнути норм розташування слів у висловленні тими, для кого такі норми є чужими. Адміністративна англійська МДМ набуває своїх норм і характерних особливостей, відмінних від норм стандартної англійської

граматики, проте в процесі взаємовпливу мов граматична структура зазнає тільки часткових змін. Для представників інших професійних культур такі норми структурних моделей, як Vfinite –Advconstruction – Vnon-finite – O; S – Attrconstruction – V, створюють комунікативну перешкоду, тобто викликають труднощі у сприйнятті інформації та її інтерпретації. Проте в межах адміністративної культури подібні відхилення на структурному рівні не є такими, що впливають на якість одержання повного змісту інформації.

Література

1. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика : принципы концептуального моделирования / С. А. Жаботинская // Лінгвістичні студії. – 1997. – Вип. 2. – С. 3-8.
2. Козлов М. И. Язык и познание / М. И. Козлов, Б. И. Пружанин. – М. : Наука, 1984. – 164 с.
3. Литвиненко Н. П. Мовна особистість українського лікаря у контексті поняття “Фахова мова” / Н. П. Литвиненко // Актуальні проблеми металінгвістики : зб. ст. за матеріалами міжнар. наук. конф. : у 2 ч. – Черкаси : Брама, 2003. – Ч. 2. – С. 213-217.
4. Петренко Н. М. Підготовка фахівців з міжкультурної комунікації (підходи, пошуки) / Н. М. Петренко // Вісник СумДУ. Серія Філологічні науки. – 2003. – № 4 (50). – С. 200-203.
5. Рудакова Л. Ф. Роль систематизации социокультурной информации в познании инокультуры / Л. Ф. Рудакова // Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації : міжвуз. зб. наук. праць. – Х. : Константа, 1996. – С. 166-168.
6. Стернин И.А. Введение в речевое воздействие / Стернин И.А.– Воронеж: Центрально-черноземное книжное издательство, 2001.
7. Тарасова Е.В. О соотношении понятий „научный дискурс” и „научные жанры”/ Е. В. Тарасова // Вісник ХНУ. – 2003. – № 586. – С. 171-174.
8. Pym A. All things to all people. On Nida and involvement. Rodica Dimitriu and Miriam Shlesinger (eds)/ A. Pym //Translators and Their Readers. In Homage to Eugene A. Nida. – Brussels : Les Editions du Hazard, 2009. – P. 317-332.
9. Slobin D. Thinking for speaking / D. Slobin // J. Aske, N. Beery, L. Michaelis, & H. Filip (eds.), Papers from the 13th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society. – Berkeley, CA: BLS, 1987. – P. 435-444.
10. Stam G. Changes in patterns of thinking about motion with L2 acquisition. / G. Stam // S. Santi, I. Guantella, C. Cavay & G. Konopczynski (Eds.), Oralitй et gestualitй: Communication multimodale, interaction. – Paris : L’Harmattan, 1998. – P. 615-619.

Аннотация

Пожидаева Н.П. Мировой лингва франка: английский язык как средство межкультурного общения. В статье рассматриваются пути формирования специфических признаков грамматической системы английского административного вспомогательного языка. Уделяется внимание анализу моделей образования структуры высказывания английским языком межкультурного общения. Выявляются признаки влияния

французского и немецкого языков на формирование особенностей новой разновидности английского языка.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, билингвы, языковая интерференция, варьированные модели, отклонение от нормы, языковые компетенции.

Анотація

Пожидаева Н.П. Світова лінгва франка: англійська мова як засіб міжкультурного спілкування.

У статті розглядаються шляхи формування специфічних ознак граматичної системи англійської адміністративної допоміжної мови. Приділяється увага аналізу моделей становлення структури висловлення англійською мовою міжкультурного спілкування. Виявляються ознаки впливу французької та німецької мов на формування особливостей нового різновиду англійської мови.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, білінгви, мовна інтерференція, варійовані моделі, відхилення від норми, мовні компетенції.

Abstract

Pozhydayeva, N.P. World lingua franca: English as a means of cross-cultural communication. The article deals with the ways of forming specific features in the grammar of the English auxiliary language. Some attention has been given to the analysis of the structural formation of utterances with the help of English as a means of cross-cultural communication. The influence of French and German has been spotted in the peculiarities of the new variety of English.

Cross-cultural communication involves crossing of a point of contact between cultures. Cultures are seen as large-scale systems of shared linguistic and extra linguistic references. Cultures have peripheries, where references are sparse, or sparsely shared. The lines between cultures are marked as cross-over points where the communication act receives supplementary effort of a mediating and discontinuous nature. Such points are usually where translations are carried out. Cross-cultural communication thus marks the points of contact between cultures.

The participants involved in cross-cultural communication are traditionally seen as a sender in a source culture, a receiver in a target culture, and an optional mediator somewhere between, usually more on the target side. In many situations, especially those involving complex technical communication via electronic means, that bilateral model must give way to one in which texts are generated by a group of specialists and are then communicated to a wide range of receivers situated in many cultures. The mediator may more normally be seen as an active member of the text-generating group, usually a member who uses specialized knowledge of communication norms in one or several receiving cultures.

The text-generating groups form a special kind of locale that might be defined as one for which no localized target texts need be produced. Such groups may be seen as forming professional intercultural communities. Professional intercultural communities result from processes of secondary enculturation, further to the primary enculturation by which cultures are learned and interiorized. Secondary enculturation concerns the internalizing of the technical and organizational skills at the base of what is sometimes called professional or "company" culture.

The communicants involved in interlingual communication not only speak different languages but they also belong to different cultures, have different general knowledge, different social and historical background.

Globalization might be expected to increase the decision-making power of intercultural communities, since it increases both the quantity and complexity of cross-cultural communication.

The growth of cross-cultural communication is manifest in all modes, from the learning of languages to mediation via translation. The rise of English as the world lingua franca runs parallel to the rise in translations from English.

One of the main reasons for spreading of English in Europe is its analytical character and genetically mixed mould. Most of the non-native English speakers find something familiar and

close in the English language. One can assume that another reason for it is the same background a lot of European languages share, exactly its Indo-European origin.

Keywords: *cross-cultural communication, bilinguals, language interference, varied models, deviation from the standard, language competence.*

Т.М. Радіонова
Артемівськ. Україна

УДК 81'367

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЗИВНОГО ТЕМИ У ТЕКСТАХ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ

Постановка проблемита її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Загальна налаштованість газетно-публіцистичних текстів на синтагматичний тип оповіді з інтонаційно-смісловим членуванням висловлення не суперечить включенню до засобів смислової актуалізації номінативного теми, статус якого з-поміж одиниць експресивного синтаксису окреслений неоднозначно. Звідси нам видається актуальним простеження структурних та семантичних змін у межах конструкції, обраної для аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Еволюцію розвитку цих конструкцій і систему поглядів на них виклала російський мовознавець Г.Акимова, яка зазначає, що номінативний уявлення і номінативний теми є явищами одного синтаксичного характеру і являють собою послідовні стадії розвитку сегментованих конструкцій у писемному мовленні: номінативний уявлення, що виник у художньому мовленні ХІХ ст., став поширюватися як прийом експресивного синтаксису в інші писемні жанри, перш за все, у різноманітні публіцистичні й науково-популярні тексти [1, с. 114].

Невирішені раніше частини загальної проблеми, яким присвячується стаття. Постаючи структурно-змістовою ланкою інтонаційно-сміслового членування, номінативний теми в текстах газетно-публіцистичного характеру вирізняється специфічними прагматичними настановами. Як уже зазначалося раніше, термінологічна невизначеність самого поняття, відсутність чітких критеріїв розмежування ізольованих номінативів, як називає їх Н.Валгіна [2, с.193], визначали синонімність уживання термінів навіть тоді, коли йдеться про конструкції різної граматичної природи. Аналіз фактичного матеріалу схиляє нас до поглядів тих учених, які диференціюють називний уявлення і називний теми [3, с. 524–525; 1, с. 111; 4, с. 21].

Мета статті. Мета нашого дослідження – визначити специфіку функціонування у публіцистичних текстах називного теми, що є типовим виявом сегментації, способом актуалізації смислу й суттєво визначає експресивність публіцистичного тексту.

Виклад основного матеріалу. Специфіка реалізації й функціонування називного теми в текстах газетно-публіцистичного змісту визначається жанровою приналежністю тексту, його прагматикою, залежить від постаті самого автора й багато в чому від змісту публікації. Досліджувані нами в межах функціонального стилю тексти засвідчують відсутність кількісної рівноваги структурно–семантичних різновидів називного теми при наявності спільних кваліфікаційних ознак:

1) відносна структурна автономність у межах речення чи надфразної єдності, що визначає специфічне інтонування: *Чорноморський флот: гірше.. гірше.. гірше* (Антологія публікацій у газеті Post/Поступ, 2008); 2) прагматична налаштованість на смислову актуалізацію й конкретизацію компонентів змісту подальшим контекстом: *Спека. Страшна спека налізла на місто, змусивши львів'ян уникати активної діяльності* (Антологія публікацій у газеті Post/Поступ, 2008); 3) концентрація змісту всього контексту, що робить можливим уживання називного теми у функції заголовка й своєрідної теми повідомлення: *Сльози олігарха. Віктор Пінчук настирливо хотів укласти перемир'я з новою урядовою командою. Але у відповідь одержав показовий крах власної імперії* (Українська газета, 2014); 4) подача цілісного повідомлення шляхом сегментації – штучного розчленування висловлення на дві частини. При цьому між виділеним в актуалізуючу позицію сегментом і останньою частиною висловлення встановлюється відношення «тема-рема», а вся сегментована конструкція становить собою граматикалізований тип актуального членування, який належить до книжного мовлення і розрахований на певний стилістичний ефект [6, с. 165]. Саме сегментування сприяє експресивізації публіцистичного мовлення, що й забезпечує називному теми чільне місце в системі конструкцій експресивного синтаксису.

Обстеження текстів, що містять у собі називний теми, засвідчує структурну й позиційну варіативність номінативного комплексу, що здатен функціонувати як у межах речення, так і в межах складного синтаксичного цілого. Формально називний теми виражається: 1) іменником у називному відмінку: *Японія. У Токіо стався землетрус силою 5,5 бала за Ріхтером* (Сільські вісті, 2015); 2) вільним чи нерозкладним словосполученням із стрижневим словом іменником: *Олександрійський парк. Замкова гора. Рось... Так, це – Біла Церква, що на Київщині* (Сільські вісті, 2013); 3) словосполученням, у якому функцію головного слова виконує кількісний числівник: *100 днів: солодкий популізм, підняття цін, зміцнення гривні, слабка кадрова політика – що ще?* (Українська газета, 2014); 4) синтаксичними рядами із сурядним зв'язком: *Мабуть, покоління 5-7, як із тих тужавих просторів усі ми, Бондарчуки, скільки й пам'яті, звідти. Дід. Прадід. І – пра-пра...* (Українська газета, 2013).

Номінативні структури можуть використовуватися з характеризувальною метою, задля поглибленого опису відповідної реалії чи особи такий спосіб викладу матеріалу характерний для нарисів, портретних

чи пейзажних замальовок: *Олег Ольжич. Поет, науковець, політичний діяч. Народився в Житомирі: 1923 року переїхав до Чехословаччини, де на той час перебував його батько, поет Олександр Олесь. Автор трьох поетичних збірок: „Рінь” (1935), „Веже” (1940), „Підзалеччя” (видано по смерті: 1946). Поет історіософічної інтуїції* (Вечірній Київ, 2014). Такі ряди називних речень, хоча й розчленовують повідомлення на сегменти, але більше не для інтонаційно-сислової актуалізації, а задля полегшеного сприйняття й засвоєння багатьох значимих фактів.

Нам видається правомірним залучити до засобів вираження називного теми й периферійні компоненти цієї парадигми, як-от: 1) прикметники у функції предикатів: *Молоді! Амбіційні! Як організувати Помаранчеву революцію, відчувати стан влади та модернізувати країну?* (Українська газета, 2013). Периферійність таких форм визначається наявністю у них ознак і називного теми, й неповного речення; 2) нарізно оформлювані поширені номінативні комплекси, члени яких перебувають у смислових відношеннях уточнення чи пояснення: *Страждання юного Віктора. Або про діазолін для опозиції* (ПК, 2012).

За нашими спостереженнями, основна форма вираження називного теми – іменник чи іменникове словосполучення у називному відмінку, що в принципі закладено в саму назву досліджуваного явища.

Структурною і функціонально-синтаксичною специфікою вирізняється номінатив чи номінативний комплекс, що постає компонентом двочленної кореляції: називний теми – особовий чи вказівний займенник, що виконує заміщувально-вказівну функцію щодо ядра вичленовуваного сегмента – іменника: *Іван Плющ, він великий об'єднатор усіх центристів України та парламентський голова, спробував підтримати Кінаха* (ПіК, 2012).

Незалежно від того, чи займенник-корелят перебуває з іменником у межах одного речення, чи між ними є тривала пауза, що засвідчує наявність двох реченнєвих конструкцій, займенник найчастіше виконує синтаксичну функцію підмета двоскладного речення. У разі перебування обох корелятивів у складі однієї реченнєвої синтагми конструкція відзначається більшим ступенем наближення до усного розмовного мовлення, хоча варто зауважити, що обидва способи функціонування називного теми й корелятивного з ним займенника у газетно-публіцистичних текстах представлені вкрай пасивно. Подібними постають і досить поширені в публіцистичному мовленні синтаксичні побудови з ізольованим називним теми, формальний зв'язок якого з подальшим контекстом здійснюється введенням прислівника займенникового походження так: *„Радосинь”*. Так поетично називається кївська літературна студія Дмитра Чередниченка при НСПУ (Літературна Україна, 2014).

Близько 95 % обстежених нами мікротекстів містять у собі називний теми в ініціалній позиції і лише близько 5% – у фінальній, що легко пояснюється прагматикою вичленованої одиниці – представлення теми чи загального змісту подальшого повідомлення: *Грузія. Президент Аджарії*

Аслан Абашидзе заявив, що готовий до переговорів із центральною владою (Сільські вісті, 2015). Називний теми, що перебуває в ініціальной позиції, має виразний текстотвірний характер, оскільки є зачином складного синтаксичного цілого й налаштований на подачу подальшої інформації не шляхом розгортання лінійної структури речення, а через самостійні реченнєві синтагми, призначення яких – розширити, конкретизувати, витлумачити те, що сконденсовано містилося у вичленованому сегменті.

Фінальна позиція називного теми менш узвичаєна. Такий номінативний комплекс функціонально зближується з уточнювальними конструкціями: *Отак зненацька насунула тяжка недуга, принісши біду в молоду сім'ю. Туберкульоз ока* (Сільські вісті, 2015); приєднувальними: *Якось я відвідав заповідний степ на Донеччині. Незаймана природа. Ще із правічності* (Українська газета, 2013).

Постпозиційний називний теми у досліджуваних нами текстах засобів масової інформації часто уживається для того, щоб утримати читача в напрузі, концентрувати його увагу на матеріалі, бо основне – причина, висновок, наслідок – залишається насамкінець: *Не знаю, що з ним робили, місяців через три він повернувся додому дуже хворий. Грудна жаба* (Столиця, 2014).

Сегментована подача інформації незалежно від позиції називного теми у надфразній єдності супроводжується відокремлювальною інтонацією та паузою, але за умови препозиції номінативного комплексу пауза є тривалішою, що дає адресату можливість підготуватися до сприйняття повідомлення, частина якого вже актуалізована вичленованою конструкцією.

Висновки. Аналіз обстежених текстів газетно-інформаційного характеру дозволяє зробити висновок, що називний теми в публіцистиці репрезентативніший за називний уявлення, що тяжіє до текстів художньо-белетристичного стилю. Беззаперечним постає текстотвірний потенціал ізольованого номінатива чи номінативного комплексу, що набувають граматичних ознак речення й повноцінно реалізують свою семантику лише у межах складного синтаксичного цілого як одиниці текстових величин.

Перспективи подальших розвідок. Перспективним вважаємо подальше вивчення семантико-стилістичного потенціалу номінативних комплексів в текстах різних функціональних стилів.

Література

- 1.Акимова Г.Н. Новое в синтаксисе современного русского языка: учеб. пособие / Г.Н. Акимова. – М. : Высш.шк., 1990. – 168 с.
- 2.Валгина Н.С. Активные процессы в современном русском языке. Учебное пособие для студентов, обуч. по филологическому направлению / Н.С. Валгина. – М. : Логос, 2001. – 302 с.
- 3.Загнітко А.П. Теоретична грамати́ка української мови. Синтаксис. Монографія / А.П.Загніто. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.

4. Майорова Л.Е. Именительный представления и именительный темы как явления экспрессивного синтаксиса: автореф. дисс на соискание уч. степени кандидата филологических наук : 10.02.04 / Л.Е. Майорова. – Л., 1984. – 22 с.

5. Попов А.С. Именительный темы и другие сегментированные конструкции в современном русском языке / А.С. Попов // Развитие грамматики и лексики современного русского языка. – М.: Наука, 1964. – С.87 – 96.

Аннотация

Радионова Т.М. Специфика реализации и функционирования назывного темы в текстах публицистического стиля.

В статье исследуется «номинативный темы», как выразительное, часто использованное явление экспрессивного синтаксиса в текстах газетно-публицистического характера. Рассматривается история изучения данной проблемы, описывается суть «номинативного темы», приведены примеры реализации конструкции с сегментированной подачей информации. Проведенный в статье анализ позволяет сделать вывод, что «номинативный темы» полноценно может реализовываться именно на уровне текста.

Ключевые слова: номинативный темы, публицистический стиль, сегментированная конструкция, экспрессивный синтаксис.

Анотація

Радіонова Т.М. Специфіка реалізації та функціонування називного теми у текстах публіцистичного стилю.

У статті проаналізовано називний теми, що є типовим виявом сегментації, способом актуалізації смислу й суттєво визначає експресивність публіцистичного тексту та зроблено спробу встановити основні вияви даної сегментованої конструкції у текстах газетно-публіцистичного характеру. Простежено семантико-стилістичний потенціал та розглянуто використання називного теми на рівні публіцистичного тексту.

Ключові слова: називний теми, публіцистичний стиль, сегментовані конструкції, експресивний синтаксис.

Abstract

Radionova T.M. The peculiarity of realization of nominative theme in the texts of newspaper-publicistic style.

Contemporary publicistic speech is a prospective nucleus of language innovations which mostly appear in the expressive syntactical constructions. That is the reason why watching structural and semantic changes within the construction seems to be urgent.

The aim of our study is to define the specific nature of nominative theme functioning in a publicistic text.

Constructions of absolutely different semantic-syntactical nature are regarded today as segmental constructions. The segmentation theory was developed by a famous French linguist Charles Bally, who investigated the opposition 'theme – cause – theme', that is peculiarities of splitting expression into two parts. Not regarding such segments as sentences or parts of sentences, O. Peshkovsky classifies them as isolated words-nouns, nominating a personality or a subject and provoking in the mind of a reader (listener) certain ideas, connected with them. Great attention to the study of nominative nature was paid by O. Popov, but he treated this concept wider and introduced the term 'nominating themes'. In contemporary Ukrainian syntax A. Zagnitko distinguishes nominative theme and nominative idea, pointing out that the first is characterized by weak expressive meaning, concentrating attention on the introducing the notion. Nominating idea, he thinks, includes the whole range of expressiveness, revealed by the following context. L. Mayorova describes the difference between nominative theme and nominative idea, pointing out that in the constructions with nominative idea the expressive

function has characteristics of philosophic reflection, recollection, exclamation shade. In the constructions with nominative theme the expressive function serves as the function of the heading, the function of certain isolation to emphasize the attention of the addressee.

The peculiarity of realization and functioning of nominative theme in the texts of newspaper-publicistic style is characterized by the genre the text belongs to, its pragmatism. It depends on the author's personality and on the content of the published work. Studying the texts which contain nominative theme shows structural and positional variety of the nominating complex, which is able to function both within a sentence and within the complex syntactical whole. Formally, nominative theme is expressed by: a noun in nominative case; free combination of words with a noun as the main word; a combination of words with a cardinal numeral as the main word; syntactical rows of coordinative nature. We consider reasonable to include the following peripheral components of this paradigm to express nominative theme: adjectives in the function of a predicate; widespread nominative complexes, the members of which are used for specification or explanation.

About 95% of the investigated micro texts contain nominative theme in the initial position and only about 5% - in the final position. It can be explained by the pragmatism of the isolated unity - nominative idea or general content of the message. Nominative theme in the initial position has distinct text making nature, as it is the starting element of the complex syntactical whole. It is intended to give further information not as a long line-structure of a sentence but via independent sentence syntagma, which are aimed at widening, specification, explanation of what is included in the isolated unity.

The analysis of the definite construction of the expressive syntax brings us to the conclusion about its text building potential in the texts of publicistic character. The first attempt to go deeper into the nature of these phenomena calls for the necessity to describe structure-semantic changes in terms of text building.

Key words: nominative theme, publicistic style, segmental constructions, expressive syntaxs.

О. А. Ясинецька
Артемівськ, Україна

УДК 81'25:821.161.2

КУРЙОЗИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Постановка проблеми. Чи не кожен початківець у галузі художнього перекладу замислювався над тим, як сприйме його друготвір носій цільової мови та яку оцінку надав би іншомовний фахівець із перекладу й літературознавства. На жаль, комерціалізація видавничої справи призвела до того, що сучасна художня література в оригіналі чи перекладі все рідше сприймається як зразок лексико-граматичної та семантико-стилістичної якості мовлення.

Формулювання цілей статті. Мета статті – висвітлити сутність проблеми якості на матеріалі художнього перекладу автобіографічної кіноповісті Олександра Довженка “Зачарована Десна” [1] англійською мовою [4; 5; 6; 7] шляхом аналізу перекладу, прорекламованого й опублікованого як друготвір визнаного літературознавця, викладача письменницької майстерності, поета/письменника, перекладача й літературного редактора.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження і редагування перекладів художніх творів залишається актуальним об'єктом

сучасних лінгвістичних досліджень і розробок, які висвітлюють складну систему відношень мови, мовної свідомості, мовленнєвої діяльності людини і навколишнього світу [2]; значна увага приділяється формуванню комунікативної компетентності студентів у процесі фахової підготовки майбутніх перекладачів [3] і навчанні іноземних мов загалом [8]. Проблема перекладача може полягати не стільки у відсутності досконалого володіння мовою оригіналу чи перекладу, скільки у неувазі до мовностилістичних особливостей і смислових відношень (окрім ідейно-естетичного змісту) першотвору, а також у неосмисленому і неузгодженому використанні засобів навіть рідної для перекладача цільової мови.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У перекладі, який становить матеріал дослідження, спостерігається нерозуміння смислових складових першотвору, і тоді переклад звучить як довільна інтерпретація, без усвідомлення того, що, наприклад, ідеться не про декілька ікон, а про цілісну картину страшного суду (яка має англomовну назву *The Last Judgment*, а не *Judgment Day*), детальний аналіз якої здійснюється у сприйнятті малого Сашка раніше за текстом, і про згадуване, а не про уявне: *Отак міркуючи, поплакав я трохи, згадавши страшний суд, подививсь на ластовенят і, згорнувшись у бубличок, жалібно зітхнув* [1, с. 21]. – *Trembling, tucked into myself like a small bird, I imagined Judgment Day, the icons on the wall. I cried a little* [5].

Нерозуміння смислу оригіналу спостерігаємо й у таких прикладах: *І приємно обнімати лоша. Або прокинутись удосвіта і побачити в хаті теля, що найшлося вночі* [1, с. 21]. – *How pleasant it is to hug a foal. Or at daybreak to see your calf wandering in all by itself, to know it found its way home in the dark* [5]; *Любив плескіт води весняної. І жаб'яче ніжно-журливе кумкання в болоті, як спадала вода весняна* [1, с. 22]. – *I loved the splash of spring water. At twilight, the cry-croak of frogs during a rainfall in a bog* [5]; *Якась тайна, і сум, і вічна неухильність закону почувалися завжди в цьому падінні плода (їдеться про падіння яблук із дерев)* [1, с. 22]. – *I loved the thud of apples in the orchard at dusk... A certain mystery and sadness, the inevitability and lawthatout of what seemingly ends, come the pleasant things of this world* [5].

Недоладно виглядає пропущення, яке наближає ангелів до жаб: *Заграй, музика, заспівайте, ангели в небі, пташки в лісі, жабоньки понід берегами...* [1, с. 25]. – *Strike up a tune, musicians; sing, angels in heaven; frogs along the banks...* [7]. Болісно, що збереження часу, а не мета врятувати дітей, підкреслюється у перекладі: *Як він промчав ті тридцять верстов, нещадно б'ючи коней, аби швидше нас врятувати...* [1, с. 26]. – *...he drove them some thirty versts whipping them unsparingly in order to save time...* [7]. І страшно, наскільки переклад може спотворити смисл через нерозуміння співвіднесеності речення *Правий був чи не правий поневолений старець, не нам його судити* [1, с. 27]. Йдеться про рівень слухності докорів на адресу збройних сил країни, які відступили й не завадили жорстокій розправі фашистів над мешканцями села за допомогу партизанам. Неувага до змісту

першотвору та неусвідомлення історичної реалії підштовхують перекладача до блюзнірства: ***Rightly or wrongly, it is not for us to judge, but Father felt enslaved by the Nazi invaders*** [7].

Пропущення поєднується із недоліками смислового, граматичного і стилістичного характеру. Наприклад, у перекладі спостерігаємо пропущення словосполучення *спала в коморі* і зміну часової співвіднесеності підрядного речення: *Мати клялася, що коли вона, будучи ще дівкою, **спала в коморі, святий Юрій**...* [1, с. 16]. – ***Once, when she was young, she swore that Saint George...*** [6] (клялася, будучи дівкою?). Показовими є приклади докорінного смислового і стилістичного спрощення: *Весь в полоні у сумного і весь в той же час з якоюсь внутрішньою високою культурою думок і почуттів* [1, с. 28]. – ***Yet despite the sadness that encircled him..., his spirit endured*** [7]; *голос уже **однімає** востаннє навіки* [1, с. 28]. – ***his voice falters*** [7].

Неуважність до лексико-граматичного і стилістичного упорядкування англословних речень у друготворі спричиняє тавтологію. Зокрема: ***Фактично, святим був на всю хату один я*** [1, с. 17]. – ***The truth of the matter was that I was the only holy person in our household*** [6] (чому б не сказати *Actually* або *In fact*?); *Нагору я боявся піднімати очі. Там мене вже не було* [1, с. 17]. – ***I was afraid to look at the top of the picture, as I no longer existed in the top row*** [6]; *...роботи і всякого неустройства тьма, а тут ще й фамільна приверженість до гострого слова* [1, с. 15]. – ***There was plenty of hard work and hardship and we shared an inclination toward the sharp word*** [7].

Зміна порядку слів призводить до лексико-граматичної і стилістичної неузгодженості, зокрема у прикладі, в якому О. Довженко застосовує епіфоричний повтор синонімів у відносно паралельних структурах: *...і борода була в нього **не біла, а руда, присмалена вогнем**, а волосся на голові стояло сторч і аж цвірчало в **полум'ї*** [1, с. 15]. – *...and unlike Grandfather, his beard was red from the scorching fire, not white; his hair stood straight up, crackling with flames* [6]. Сміслову неузгодженість спостерігаємо у наступному: *Whether he **reaped or sowed**...* [7]. Спочатку збирав урожай, а вже потім сів. Звучить, як оригінальна антитеза до “що посієш, те й пожнеш”. У О. Довженка традиційна логіка: ***Косив [траву] він чи сів***... [1, с. 28].

Схильність перекладача до граматичного спрощення призводить до абсурдного викривлення смислу: *Одне, що в батька було **некрасиве**, – одяг* [1, с. 28]. – ***One thing Father didn't have was good clothes*** [7] (ніби все інше мав, жив у достатку). Такий самий негативний наслідок спричиняється і зміною порядку слів: ***Довідавшись на ярмарку в Борзні, що дома діти загибають*** з невідомої хвороби, батько ударив по конях [1, с. 26]. – ***When Father first found out his sons were dying while at a fair in Borzna, he hurriedly hitched up his horses*** [7].

У кіноповісті покійний прадід Тарас зображений як саме та шанована малим Сашком людина, яка навіяла йому любов до рідної Десни і спонукала до ліричного світосприйняття; проте переклад прикро ігнорує таку важливу деталь і ототожнює прадіда Тараса та діда Семена (обидва позначаються у

перекладі як *Grandfather*): *Тарас тоді, дідив батько, брав мене на руки і розповідав про Десну, про трави, про таємничі озера – Дзюбине, Церковне, Тухе, про Сейм* [1, с. 23]. – *Grandfather took me in his arms and began telling me about meadow grass, about mysterious lakes—Beak Bill Lake, Church Lake, and Silent Lake—and about the Seim River* [7]; *приказував мені прадід Тарас* [1, с. 23]. – *Grandfather comforted me* [7]. Необачність (?) перекладача призводить до видозміни ідейно-психологічного плану оповіді.

Схильність перекладача до граматичного спрощення призводить до неузгоджених гібридів: *Діда (мати божилася, що це правда) тримав у руках сам диявол за те, що він чорнокнижник і що, читаючи по неділях волишебний псалтир, закликав її, і тому вона треміть рік все хворіє; що ту чорну книгу вона часто рвала нишком на шматки і розкидала...* [1, с. 15]. – *As Mother predicted, the devil himself gripped* (передбачила й схопив одночасно?) *Grandfather for his sorcery as well as for reading the magic Psalter every Sunday during which* (під час читання? чи протягом неділі?) *he cursed her casting a spell* (він закликав її чи вона його?) *that made her sick for three years* (а після трьох років одужала?), *and for the fact* (факт!) *that when she secretly shredded the black book, scattering* (спосіб дії: рвала, розкидаючи?) *its pages...* [6].

Попередній приклад засвідчує неухильність перекладача у виборі лексики (*predicted, fact*). Спостерігаємо й інші випадки, зокрема: *...я зразу помолодшав би* [1, с. 23]. – *I'd immediately grow younger* [7]; *щоб... не був матері* [1, с. 15]. – *for hitting Mother* [6]; *Буму мати?* [1, с. 26]. – *Hit Mother?* [7]; *З нього можна було писати лицарів, богів, апостолів, великих учених чи сіятелів* [1, с. 28]. – *Father could've modeled for drawings of knights, gods, apostles, great scientists, and enlightened beings* [7]. Важко також уявити, щоб прадідусь говорив у такій стилістичній манері: *"We'll hammer our scythes. Then we'll go down to the Desna to a hayfield and cut hay. Afterwards, we'll catch fish and cook ourselves a meal"* [7]. Стиль О. Довженка явно змінено: *"Приклепаємо косу, та поїдемо на сінокіс на Десну, та накосимо сіна, та наловимо риби, та наваримо каші"* [1, с. 23]. Коли йдеться про смерть чотирьох братів малого Сашка, бачимо такі відповідники: *Луха прийшло в нашу хату біленьку* [1, с. 25]. – *...misfortune visited our white cottage* [7]; *...люди казали: "Ото господь забрав їх до свого ангельського хору"* [1, с. 25]. – *...rumors spread that God took them for his own angelic choir* [7] (до чого тут плітки або чутки?). В останньому прикладі знову помічаємо неузгодженість часових форм: *rumors spread that God took*.

Спостерігаємо значні проблеми лексико-сміслового характеру: *Доглядали мене змалечку аж чотири няньки. Це були мої брати* [1, с. 25]. – *In early childhood four nursemaids looked after me. They were my brothers* [7]. Слово *maid* стосується осіб лише жіночого роду. Важко також уявити, як можна відриватися від землі (підстрибувати, злітати), стоячи на пальцях рук, а не ніг (побіжно підкреслюємо орфографічно-сміслову помилку): *І я примовкав тоді, потім тихенько, самими кінчиками пальців, одривавсь від*

землі... [1, с. 24]. – *I stopped crying. Quietly letting go of the earth with my fingertips*... [7].

Перекладач вдається і до нелогічних змін у модальності: *я б сказав, що більш за все я любив слухати клепання коси* [1, с. 22-23]. – *I'd have to say it was the sound of a scythe being hammered* [7]; [без сліз] *не витримували їхніх концертів* [1, с. 25]. – *...couldn't bear to hear their concerts* [7]. Спостерігаємо також недоречну зміну смислових акцентів: *Високий, чистий дзвін коси передвіщав мені радість і втіху – косовицю* [1, с. 23]. – *The high clear ringing reminded me of haymaking and aroused a sense of happiness and pleasure* [7] (і щастя чомусь виявляється менш важливим за втіху: *happiness* → *pleasure*).

Розповідаючи про розпач та гнів на Бога з боку батька, який втратив чотирьох синів, О. Довженко говорить: *Явися він [Бог] тоді йому у всій своїй силі, напевно, батько кинувся б і прохромив його вилами або зарубав сокирою. Попа він вигнав геть із двору і заявив, що сам буде ховать дітей своїх* [1, с. 27]. Для перекладача піп важливіший за Бога. Що там Бог, коли батько **навіть** попа вигнав!: *Had He appeared in all his glory, Father would probably have jumped Him, or driven a pitchfork through Him or struck Him with an ax. He even chased the priest out of the yard, declaring he'd bury his children himself* [7].

Непоследовність помітна й у відтворенні градації почуттів: у друготворі з'являється *I liked*, навіть якщо в О. Довженка йдеться про *більш за все на світі*: *І ще **приємно**, і дуже любив я, коли дід розмовляв з конем і лошам, як з людьми. ...Але більше за все на світі любив я музику* [1, с. 22]. – *It's also **pleasant**—and this I loved most—when Grandfather talked with a horse or foal as if they were human* [5]. *...More than anything else in the world I liked music* [7].

Перекладач не розрізняє номіналом *чорт* і *диявол* (чому не *devil* і *Satan* або, що також можливо за стилістикою твору, *imp* і *the Devil*?), навіть коли в оригіналі ці міфоїстоти мають різне позначення і відмінний ступінь експресивного вираження: *Там горіли грішні душі і **чорту*** [1, с. 14], *Діда... тримав у руках **сам диявол*** [1, с. 15]. – *Condemned souls and **devils** smoldered there* [6], *...the **devil himself** gripped Grandfather* [6]. Поза увагою залишається також іронія у слові *комітет* (чому не *committee*?): *Я подивився востаннє вгору на святих, де сидів увесь їхній **комітет**...* [1, с. 18]. – *I looked up at the full **communion** of Saints seated together for one last time* [6]. Причому спостерігаємо, що перестановка слів абсурдно змінює смислову співвіднесеність: замість *For the last time, I looked...* читаємо *Saints **seated together for one last time***.

Відповідники *об'явила* (оголосила) – *considered* та *переляк* – *faintheartedness* (малодушність, нерішучість) доповнюють загальну картину перекладу: *мати **об'явила** себе ворожкою і почала лікувати людей від зубів, приспіву й **переляку*** [1, с. 16]. – *Mother **considered** herself a mystic. She began healing those who suffered from toothaches, the evil eye, or **faintheartedness*** [6].

Недбалість у друготворі стосується й орфографічних похибок (*It's pleasant when grandfather yawns* [5]; *go of the earth* [7]; *the Dneiper* [7]; *Had He appeared in all his glory, ...* [7]), артиклів та пунктуації (*Beak Bill Lake, Church Lake, and Silent Lake; Waves chased after waves on Desna calling forth thoughts from a distant warm land...* [7]; *our means were paltry, our hearts, passionate* [6]; *Father would begin hammering his scythe in the orchard which to me made the most enticing music* [7]). В анотаціях до перекладів то мова зазначена як *the Ukrainian* без іменника *language*, то Україна – як *the Ukraine*: текст був *translated from the Ukrainian* [5]; *the Ukraine during the German invasion* [6; 7]. Щодо текстів, то мета здійснити переклад з української мови не узгоджується з тим, що перекладач надає перевагу транскодуванню з російської: *Alexander* замість *Oleksandr*, *Kiev* замість *Kyiv*, *the Dnieper* замість *the Dnipro* тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Засвідчені у статті курйози не поширюються на сприйняття інших текстів із творчого й перекладацького доробку автора перекладу. Однак у контексті проведеного аналізу наголошуємо на необхідній відповідальності перекладачів і редакторів щодо публікації художніх перекладів, особливо тому, що друготвори певним чином представляють автора оригіналу. І навіть видозміна ідіостилю не настільки небезпечна, як вилучення з тексту логіки і смислу, викривлення світобачення і перекручення змісту висловлювань автора першотвору.

Аналіз і редагування художніх перекладів залишаються актуальними у перекладознавчих дослідженнях, а також невід'ємними складовими формування комунікативної і професійної компетентності у процесі фахової підготовки майбутніх перекладачів і філологів загалом.

Література

1. Довженко О. Зачарована Десна : [кіноповість] / Олександр Довженко. – К. : Вид-во “Молодь”, 1976. – 62 с.
2. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація / Володимир Миколайович Манакін. – К. : ЦУЛ, 2012. – 288 с.
3. Akalin S. Discourse Analysis and Translation / Suna Akalin. – LAP Lambert Academic Publishing, 2015. – 100 p.
4. Dovzhenko A. The Enchanted Desna / Alexander Dovzhenko ; transl. by Dzvinia Orlovsky. – Marshfield, MA : House Between Water, 2006. – 61 p.
5. Dovzhenko A. Excerpt from The Enchanted Desna [Електронний ресурс] / Alexander Dovzhenko ; transl. by Dzvinia Orlovsky // AGNI Magazine. – Boston University. – 2003. – Режим доступу : <http://www.bu.edu/agni/essays/online/2003/dovzhenko.html>.
6. Dovzhenko A. Excerpt from The Enchanted Desna [Електронний ресурс] / Alexander Dovzhenko ; transl. by Dzvinia Orlovsky // The Drunken Boat. – Fall/Winter 2005. – Режим доступу : <http://www.thedrunkenboat.com/dovzhenko.html>.

7. Dovzhenko A. Excerpt from The Enchanted Desna [Електронний ресурс] / Alexander Dovzhenko ; transl. by Dzvinia Orłowsky // Wild River Review. – Vol. 1 (N. 1). – Stockton, New Jersey. – Winter 2006. – Режим доступу : http://www.wildriverreview.com/1/wnt2006-essays_desna.html.

8. Unlock the Gateway to Communication : Selected Papers from the 2014 Central States Conference on the Teaching of Foreign Languages / Ed. by Stephanie Dhonau ; University of Arkansas at Little Rock. – Richmond, VA : Robert M. Terry ; Eau Claire, WI : Johnson Litho Graphics of Eau Claire, Ltd., 2014. – 153 p.

Аннотация (12 шрифт)

Ясинецкая Е. А. Курьёзы художественного перевода.

В статье поднимается вопрос о необходимой ответственности переводчиков и редакторов в публикации художественных переводов, особенно потому, что они определённым образом представляют автора оригинала. Проблема автора перевода может заключаться не столько в возможном отсутствии совершенного владения языком оригинала или перевода, сколько в невнимании к лингвостилистическим особенностям и смысловым отношениям (кроме идейно-эстетического содержания) подлинника, а также в неосмысленном и несогласованном использовании средств даже родного для переводчика целевого языка. Анализ и редактирование художественных переводов всегда актуальны для переводческих исследований и являются неотъемлемыми составляющими в процессе формирования коммуникативной и профессиональной компетентности будущих переводчиков и филологов в целом.

Ключевые слова: оригинал, перевод, интерпретация, компетентность, ответственность.

Анотація

Ясинецька О. А. Курйози художнього перекладу.

У статті порушується питання про необхідну відповідальність перекладачів і редакторів щодо публікації художніх перекладів, особливо тому, що друготвори певним чином представляють автора оригіналу. Проблема автора перекладу може полягати не стільки у можливій відсутності досконалого володіння мовою оригіналу чи перекладу, скільки у неувазі до мовностилістичних особливостей і смислових відношень (окрім ідейно-естетичного змісту) першотвору, а також у неосмисленому й неузгодженому використанні засобів навіть рідної для перекладача цільової мови. Аналіз і редагування художніх перекладів залишаються актуальними у перекладознавчих дослідженнях, а також невід'ємними складовими формування комунікативної і професійної компетентності у процесі фахової підготовки майбутніх перекладачів і філологів загалом.

Ключові слова: оригінал, переклад, інтерпретація, компетентність, відповідальність.

Abstract

Yasynetska O. A. What makes or mars aliterary translation.

The article emphasizes the importance of responsibility in translating literary works and publishing literary translations, which inevitably represent the original author. The study explores the translation of Oleksandr Dovzhenko's autobiographic film story The Enchanted Desna into the English language in the target texts that were electronically published during 2003-2006 and integrated in a commercialized book in 2006. The researcher argues that literary experience and bilingual proficiency are supposed to help the translator highlight the importance of the original, optimize the effectiveness of translation techniques in using the target language, and attain a high level of translation quality. On the other hand, the translator can have

sufficient fluency in the source and target languages but disregard lingual, stylistic and semantic peculiarities (as well as the ideological and aesthetic content) of the original; even if the target language is the mother tongue of the translator, its use can be unreasonable and inconsistent.

The flaws of the translation under analysis primarily concerned the following aspects: conceptual and semantic omissions, misinterpreted sense components, notional and stylistic simplifications, absence of grammatical sequencing, misspelling, inappropriate use or absence of articles and punctuation, transcoding from Russian rather than from Ukrainian, needless tautology, irrelevant shifts of modality, illogical choice of lexemes to render emotional gradation, stylistically failing or grammatically confusing changes of the word order, as well as idiosyncrastic and ethical misstatements. The enumerated translation flaws were certainly considered only within the studied translation, without any inference on the other works of the translator. The research analysis was undertaken for a twofold purpose: (1) to emphasize the importance of responsible literary translation and publishing and (2) to underline the necessity of teaching foreign languages and translation adequacy through discourse analysis and editing.

Literary translation analysis and editing remain important in translation research and an integral part of fostering communicative and professional competence of future translators and foreign language specialists. Editing should be an obligatory final stage in the process of translation during which the target text is actually completed as a product. Mistakes can be minor and serious. The extent of their gravity depends on the effect they produce in the process of understanding the target text. Moreover, the stylistic merits and lingual peculiarities of the original are frequently perceived through the translation text with its target language equivalents. The translator, therefore, should be able to render the idiosyncrastics of the original author. In case of several translations of the same literary work, it seems natural to expect that a chronologically subsequent translation should re-emphasize the importance of the original, optimize the effectiveness of translation techniques in using the target language, and attain a higher level of quality while avoiding some possible shortcomings of the previous version. Studying translations in comparison can facilitate students' proficiency in learning a foreign language and mastering translation techniques. In all respects, translation criticism as the systematic study, evaluation, and interpretation of different aspects of translated works can yield helpful findings.

Key words: original, translation, interpretation, competence, responsibility.

РЕЦЕНЗІЇ

Рецензия на монографию

Колесниченко Е.Л. Парадокс в идиостиле М.М. Жванецкого: монография / Е.Л. Колесниченко. – Днепропетровск : «Литограф», 2015. – 210 с.

Язык сатиры всегда привлекал внимание лингвистов, и актуальность разноаспектных исследований данной области не ослабевает. И это не случайно, поскольку особенностью сатирико-юмористических произведений является особая рефлексия, заключающаяся в способности быстро откликаться на события современной автору жизни.

Творчество М.М. Жванецкого является знаковым в художественном пространстве второй половины XX в. Его искристые произведения содержат оригинальные и неповторимые формы моделирования советской социокультурной системы. Однако литературоведческих или лингвистических работ, в которых исследуется специфика творческого мастерства писателя, анализируются языковые средства, которые сатирик использует для привлечения внимания слушателей и читателей, чтобы оказать на них максимальное воздействие, практически нет. Поэтому актуальность предлагаемого исследования, в основе которого лежит аналитическое описание парадоксальных высказываний (а именно они образуют главную особенность идиостиля писателя), не вызывает сомнений.

В монографии Е.Л. Колесниченко «Парадокс в идиостиле М.М. Жванецкого» прослеживаются логичный выбор исследовательских приемов, глубина анализа, многообразие фактического материала, который подтвердил обоснованность выводов, – все это обеспечило возможность получения новых результатов, имеющих теоретическое значение и хорошие перспективы практической реализации.

Впервые осуществлен комплексный анализ парадоксальных высказываний в комическом дискурсе писателя; расширен круг стилистических фигур, участвующих в создании семантико-стилистического парадокса в эссе и афоризмах сатирика; новым является описание коммуникативно-прагматического парадокса с опорой на модель коммуникативной ситуации Д. Хаймса.

Поставив цель изучить семантико-стилистические и коммуникативно-прагматические особенности создания парадокса в произведениях М. М. Жванецкого, автор монографии четко определил объект и предмет исследования, обосновали выбор. Композиция соответствует поставленной цели и задачам исследования, которые воплощаются в трех главах.

В первой главе «Теоретические предпосылки изучения парадокса в произведениях М.М. Жванецкого» автор логично конструирует понятийный

аппарат своей работы, подробно описывает методологические подходы к анализу фактического материала. Рассматривая тенденции разработки базового понятия, Е.Л. Колесниченко принимает в качестве основополагающей корреляцию языкового и речевого парадокса. Их дифференциация обусловлена, во-первых, тем, что противоречивость языковых парадоксов стирается из-за частой употребляемости носителями языка; во-вторых, по сравнению с языковыми парадоксами, речевые характеризуются большей оригинальностью, необычностью; в-третьих, языковые парадоксы анонимны, речевые же всегда имеют своего создателя. Следует отметить, что противопоставление этих признаков четко прослеживается на протяжении всей работы.

Признавая парадокс фигурой мысли, Елена Леонидовна рассматривает разные уровни семантического пространства в сатирико-юмористическом дискурсе (уровень высказывания, уровень тематического блока, уровень сюжета), определяя логические и лингвистические условия возникновения текстовой парадоксальной ситуации. Совершенно справедливым и концептуально важным является тезис о том, что семантическое пространство парадокса конструируется на уравнивании двух взаимоисключающих понятий. Подтверждением тому служит удачно подобранный фактический материал, хотя его комментарий, на наш взгляд, мог бы быть более глубоким. То же самое можно сказать и о репрезентации прагмасемантических аномалий (термин И.Г. Кобозевой), которые «часто связаны с противоречием, возникающим между пресуппозитивным компонентом семантики одного слова и лексическим значением другого либо между пресуппозитивными значениями обоих слов». Очевидно, несколько поверхностное объяснение приводимых в этом разделе фактов обусловлено его аналитико-реферативным характером, потому что дальнейшее изложение свидетельствует о детально продуманной подаче материала.

Вторая глава «Стилистические средства создания логико-семантического парадокса в эссе и афоризмах М.М. Жванецкого» отражает способы создания синтагматических и парадигматических парадоксальных высказываний, роль индивидуально-авторской трансформации фразеологизмов в произведениях сатирика. Интересной и аргументированной является проведенная Е.Л. Колесниченко классификация типов парадоксов, отражающая структурно-семантическую организацию индивидуально-авторских высказываний в сатирико-юмористических произведениях.

Синтагматические парадоксы, утверждает автор, построены на разрушении сложившейся в сознании людей картины мира. Однако стало общепризнанным, что картина мира на языковом уровне объективируется как лексическими, так и синтаксическими единицами. Думаем, что в данном случае следовало бы больше внимания уделить сочетаемостным закономерностям развития парадоксальной ситуации в тексте. Интересным представляется пример «*А тут десантник замахивается ножом, а вместо крика: «Пощади! Не убивай!» - «Продай нож!»*». Если бы Дантес спросил:

«Почем пуля?» - *Пушкин был бы жив. До сих пор*». Действительно, одним из средств создания сатирико-юмористического эффекта здесь является парцелляция. Однако, на наш взгляд, суть парадокса в данном случае обнаруживается в нарушении синтагматических отношений, детерминированных пресуппозицией, что, без сомнения, эксплицирует динамический потенциал актуального смысла лексем. Это подтверждается и другими примерами, органично вписанными в контекст исследования: *застрелиться ножом, сойти через закрытую дверь, шутить - значит, молчать* и т.п. (стр. 76 – 79).

Не менее важную роль в создании парадокса, как показали наблюдения Е.Л. Колесниченко, играют парадигматические отношения семем как на внутрисловном, так и межсловном уровнях. Наше внимание привлеч приведенный в тексте монографии пример парадокса, основанный на столкновении разных ЛСВ многозначной лексемы: *Споткнетесь – поддержим. / Упадете – подыдем. / Сядете – возьмем на поруки*. Действительно, в данном случае обыгрывается 1 и 7 значение слова «сесть»: 1. Принять сидячее положение. 7. Оказаться в заключении по приговору суда (обычно об уголовном преступнике). Однако механизм формирования парадоксальной ситуации этим не ограничивается. Актуальными становятся и межсловные отношения, включающие единицы, употребленные в первой части суждения, в одну лексико-грамматическую группу «Состояние субъекта в пространстве»: *споткнуться – упасть – сесть* (заметим: все глаголы одного вида) и в состав антонимических пар. С другой стороны, парадокс возникает и как результат деструкции синтагматических отношений: нарушение причинно-следственных связей (*сядете – поставим / сядете – возьмем на поруки*) меняет качественные характеристики субъекта и создает эффект неожиданности, непредсказуемости. В результате возникает особая художественная форма, реализующая алогическую дихотомию.

В третьей главе «Коммуникативно-прагматический парадокс в произведениях М.М. Жванецкого» в сферу научного исследования Елены Леонидовны Колесниченко включаются особенности формирования и реализации парадоксальной коммуникативной ситуации в сатирико-юмористическом жанре прозаика. Автор монографии детально изучает структуру, телеологические аспекты парадоксальной коммуникативной ситуации, определяет характер ее участников, рассматривает специфику парадоксальной референции в коммуникативном акте, исследует взаимосвязь события и формы комического дискурса.

Опираясь на работы известных лингвистов в области изучения аномальных явлений в лингвистике (Т.Б. Радбиля, В.И. Карасика, Л.П. Крысина, Е.В. Падучевой и др.), Е.Л. Колесниченко принимает модель ситуации Д. Хаймса, в которой выделяются 1) роли адресанта и адресата; 2) категория «предмет речи» (топик); 3) обстоятельства (setting), т.е. место, время и другие значимые параметры; 4) канал общения; 5) код, т.е. язык, диалект, стиль общения – он описан нами во 2 главе; 6) форма

сообщения (messageform) определяет речевой жанр – беседа, спор, сказка и пр.; 7) событие (event) – природа коммуникативного события, в одном из жанров которого реализуется данная ситуация, например, любовное письмо – жанр письма; 8) ключ (key) – оценка эффективности речевого события; 9) цель (purpose) – категория, отражающая намерения участников речевой ситуации – то, что, по их мнению, должно было бы стать результатом данного речевого события. Перечисленные признаки стали основополагающими в репрезентации фактического материала третьей главы.

Не вызывает возражения вывод о том, что излюбленным приемом языковой характеристики персонажей М. М. Жванецкого является «речевая маска». Он дает возможность автору создать множество разнообразных типажей: образ глупого неудачника, который учится только на своих ошибках, малограмотного чинуши из районного отделения культуры, подхалима, пессимиста и т.д. Это наблюдение позволяет говорить о прагматических интенциях писателя, который «перевоплощается» в другую языковую личность на основе собственных представлений о том, какой эта личность должна быть. Отмечено, что индивидуальные представления либо коррелируют с представлениями социума об образе данного коммуниканта, либо (что намного чаще) разрушают стереотипный образ, создавая основу для парадоксального эффекта. Развитие данной идеи выводит исследование на новый уровень сопоставительного характера (например, речевые портреты в рассказах М.М. Зощенко и скетчах М.М. Жванецкого; приемы речевой интерпретации хронотопа в сатирико-юмористическом дискурсе разных временных эпох), что обрисовывает довольно широкие перспективы лингвистического анализа.

Рецензируемая монография вносит вклад в изучение феномена комического в целом и парадоксальных высказываний, в частности. Данные, полученные в ходе анализа и систематизации парадоксальных высказываний, могут способствовать расширению и углублению знаний тех областей лексикологии и стилистики русского языка, которые занимаются рассмотрением различных механизмов, повышающих образность и действенность высказывания, в том числе и средств, обеспечивающих возникновение комического эффекта.

Практическая ценность рецензируемой работы состоит в возможности использования материалов исследования в преподавании стилистики русского языка, некоторых разделов современного русского языка (лексикологии, синтаксиса), теории речевой коммуникации и дискурсологии. Полученные результаты могут также применяться при составлении спецкурсов или семинарских занятий по лингвистическому анализу текста. Представляется возможным использовать полученные данные при написании курсовых и дипломных / магистерских квалификационных работ.

Доктор филологических наук, профессор,
зав. кафедрой русской филологии РВУЗ
«Крымский инженерно-педагогический университет»

Л.А. Петрова

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Андрущенко В.О. - кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Беліцька Є.М. – кандидат філологічних наук, доцент, директор Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Блинова І.А. - кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Габідулліна А.Р. – доктор філологічних наук, професор, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Гладченко К.Ю. – аспірант, Чорноморський державний університет імені Петра Могили(Миколаїв. Україна).

Горлова О.В. – кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Жарикова М.В. - кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Івкова Н.М. -кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Колесніченко О.Л. - кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Кравченко Н.К. - доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет (Україна).

Махоніна Н.Г. – кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Мокра О.М. – кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Панченко О.І. – доктор філологічних наук, професор, Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара (Україна).

Панченко С.А. – кандидат філологічних наук, докторант, Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара (Україна).

Петров О.В. - доктор філологічних наук, професор, «КФУ ім. В.І. Вернадського» Таврійська академія (Крим).

Пожидаєва Н.П. - кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Радіонова Т.М. - кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

Ясинецька О.А. – кандидат філологічних наук, доцент, Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна).

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Андрущенко В.О. - кандидат филологических наук, доцент, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Белицкая Е.Н. – кандидат филологических наук, доцент, директор Горловского института иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Блинова И.А. - кандидат филологических наук, доцент, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Габидуллина А.Р. – доктор филологических наук, профессор, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Гладченко Е.Ю. – аспирант, Черноморский государственный университет имени Петра Могилы (Николаев. Украина).

Горлова Е.В. – кандидат филологических наук, доцент, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Жарикова М.В. - кандидат филологических наук, доцент, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Ивкова Н.Н. - кандидат филологических наук, доцент, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Колесниченко Е.Л. - кандидат филологических наук, доцент, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Кравченко Н.К. - доктор филологических наук, профессор, Киевский национальный лингвистический университет (Украина).

Махонина Н.Г. - кандидат филологических наук, доцент, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Мокрая О.Н. – кандидат филологических наук, доцент, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Панченко Е.И. – доктор филологических наук, профессор, Днепропетровский национальный университет им. Олесь Гончара (Украина).

Панченко С.А. – кандидат филологических наук, докторант, Днепропетровский национальный университет им. Олесь Гончара (Украина).

Петров А.В. -доктор филологических наук, профессор, «КФУ им. В.И. Вернадского» Таврическая академия (Крым).

Пожидаева Н.П. - кандидат филологических наук, доцент, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Радионова Т.М. - кандидат филологических наук, доцент, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

Ясинецкая Е.А. – кандидат филологических наук, доцент, Горловский институт иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (Украина).

AUTHORS

Andrushchenko V.O. - Candidate of Philology, Associate Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Bielitska Y.N. – Candidate of Philology, Associate Professor, the Head of Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Blynova I.A. - Candidate of Philology, Associate Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Habidullina A.R. – Doctor of Philology, Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Hladchenko K.Yu. - Post Graduate student, Petro Mohyla Black Sea State University (Ukraine).

Horlova O.V. – Candidate of Philology, Associate Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Ivkova N.M. - Candidate of Philology, Associate Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Kolesnichenko O.L. - Candidate of Philology, Associate Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Kravchenko N.K. - Doctor of Philology, Professor, Kyiv National Linguistic University (Ukraine).

Makhonina N.H. - Candidate of Philology, Associate Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Mokra O.M. – Candidate of Philology, Associate Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Panchenko E.I. - Doctor of Philology, Professor, Dnepropetrovsk National University (Ukraine).

Panchenko S.A. - Candidate of Philology, Dnepropetrovsk National University (Ukraine).

Petrov O.V. – Doctor of Philology, Professor of the Russian, Slavic and general linguistics department “KFU V.I. Vernadskiy” Tavricheskaya academy (Krym).

Pozhydayeva N.P. - Candidate of Philology, Associate Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Radionova T.M. - Candidate of Philology, Associate Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Yasynetska O.A. – Candidate of Philology, Associate Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

Zharikova M.V. - Candidate of Philology, Associate Professor, Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Ukraine).

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Збірник наукових праць „Лінгвістичний вісник” публікує статті філологічного спрямування (мовознавство, перекладознавство, текстознавство). Робочі мови наукового збірника – українська, російська, білоруська, польська, англійська, французька, німецька, іспанська.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 20645-10465Р
ISSN 2313-6081 (Print).

Згідно з п. 3 Постанови Президії ВАК УКРАЇНИ №7-05/1 від 15.01.2003 р. до друку приймаються наукові статті з необхідними структурними елементами:

- **постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, і на які спирається автор;
- **виділення невирішених раніше частин загальної проблеми**, котрим присвячується означена стаття;
- **формулювання цілей статті** (постановка завдання);
- **виклад основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- **висновки з даного дослідження і перспективи** подальших розвідок у даному напрямку.

Макет сторінки, типографські погодження

Для оригінал-макету використовується формат А 4.

- обсяг – 6-12 сторінок;
- шрифт – TimesNewRoman – 14 пт;
- міжрядковий інтервал – 1,5;
- абзацний відступ – 1,25 см;
- береги – 2 см;
- сторінки не нумеруються, текст друкується без переносів;
- на першому рядку у правому куті друкуються **ініціали, прізвище**. На наступному рядку у правому куті – **назва міста**. На третьому рядку у лівому куті – **УДК**. На наступному рядку друкується **НАЗВА СТАТТІ** (відцентрована). Після назви – текст статті;
- для стилістичного виділення фрагментів тексту слід використовувати *курсив*;
- посилання в тексті подаються в квадратних дужках із зазначенням порядкового номеру джерела зі списку літератури та номеру сторінки [1, с. 37–38], багатотомні джерела – [5, т. 2, с. 53] (**функція “виноска” не використовується**);
- через один рядок після тексту статті подається **Література** (за абеткою);
- завершують публікацію через один рядок після списку літератури

дві анотації російською та українською мовами (кожна анотація до десяти рядків з ключовими словами); слідом реферат англійською мовою (450-500 слів) з ключовими словами – *курсив* (шрифт – TimesNewRoman – 12 пт);

- ілюстрації додаються окремим файлом.

Зразок оформлення статті

А. А. Иванов
Харьков. Украина

УДК 81'1=16+81' 373.2+81' 373.21

ПРОПРИАЛЬНАЯ ЛЕКСИКА КАК ОБЪЕКТ НАУЧНОГО ИЗУЧЕНИЯ

Текст статті.

Литература

1. Веселовский С. Б. Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии / С. Б. Веселовский. – М. : Наука, 1974. – 382 с.
2. Горбаневский М. О некоторых противоречиях в трактовке национально-культурной принадлежности антропонимов и топонимов / М. Горбаневский, В. Максимов // Ономастика Поволжья : мат-лы X Международной конференции, 12–14 сентября 2006 г. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2006. – С. 37–44.

Аннотация

Автор. Название статьи (на русском языке)

Текст аннотации на русском языке (объем – до десяти строчек)

Ключевые слова:

Анотація

Автор. Назва статті (українською мовою)

Текст анотації українською мовою (обсяг – до десяти рядків)

Ключові слова:

Abstract

Author. The title of the article (in English)

Abstract (in English)(450-500 words)

Keywords:

До редколегії надавати такі матеріали:

- роздрукований текст статті з анотаціями та ключовими словами;
- роздруковані відомості про автора(ів): прізвище, ім'я, по батькові; учений ступінь, звання; місце роботи і посада; домашня адреса, контактний телефон, адреса e-mail;
- рецензія наукового керівника для авторів, які не мають наукового ступеня (за підписом кандидата або доктора наук з відповідного профілю; підпис засвідчується печаткою);
- диск з текстом статті, виконаним у текстовому редакторі Word і збереженим у форматі RTF, анотаціями англійською, російською й українською мовами з ключовими словами (RTF) та відомостями про автора(ів).

Відомості про автора(ів)

<i>Прізвище, ім'я, по батькові</i>	
<i>Науковий ступінь</i>	
<i>Вчене звання</i>	
<i>Повна назва організації, де працює автор</i>	
<i>Назва підрозділу</i>	
<i>Посада</i>	
<i>Поштова адреса організації</i>	
<i>Номер телефону організації</i>	
<i>Домашня адреса</i>	
<i>Номер телефону автора(ів)</i>	
<i>E-mail</i>	
<i>Назва статті</i>	

Статті докторів наук без співавторства друкуються безкоштовно.

Статті, які не відповідають вимогам оформлення, до друку не приймаються.

Науковий редактор збірника – д. філол. н., проф. Алла Рашатівна Габідулліна, e-mail: ar_gabi54@mail.ru, тел: +38 (050) 292-22-76.

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ

Сборник научных работ «Лингвистический вестник» публикует статьи филологического направления (языкознание, переводоведение, текстоведение). Рабочие языки научного сборника – украинский, русский, белорусский, польский, английский, французский, немецкий, испанский.

Свидетельство о государственной регистрации КВ № 20645-10465Р
ISSN 2313-6081 (Print).

Согласно п. 3 Постановления Президиума ВАК УКРАИНЫ №7-05/1 от 15.01.2003 г. к печати принимаются научные статьи с необходимыми структурными элементами:

- **постановка проблемы** в общем виде и ее связь с важными научными или практическими заданиями;
- **анализ последних достижений и публикаций**, в которых впервые освещена проблема, на которую ссылается автор;
- **выделение нерешенных ранее частей общей проблемы**, которой посвящена данная статья;
- **формулировка целей статьи** (постановка задания);
- **изложение основного материала исследования** с полным обоснованием полученных научных результатов;
- **выводы из данного исследования** и перспективы дальнейшей работы в указанном направлении.

Макет страницы, типографские согласования

Для оригинал-макета используется формат А 4.

- объем – 6-12 страниц;
- шрифт – Times New Roman – 14 пт;
- межстрочный интервал – 1,5;
- абзацный отступ – 1,25 см;
- поля – 2 см;
- страницы не нумеруются, текст печатается без переносов;
- в первой строке страницы в правом углу печатаются **инициалы, фамилия**. Во второй строке в правом углу – **название города**. В третьей строке в левом углу – **УДК**. В следующей строке печатается **НАЗВАНИЕ СТАТЬИ** (по центру). После названия – текст статьи;
- для стилистического выделения фрагментов текста следует применять начертание *курсив*;
- ссылки в тексте подаются в квадратных скобках с указанием порядкового номера источника в списке литературы и номера страницы [1, с. 37–38], многотомные источники – [5, т. 2, с. 53] (**функция “выноска” не используется**);
- через одну строку после текста статьи подается **Литература** (в алфавитном порядке);
- завершают публикацию через одну строку после списка литературы **две аннотации на русском и украинском языках** (каждая аннотация до десяти строк с ключевыми словами); следом **реферат** (450-500 слов) на английском языке с ключевыми словами – начертание *курсив* (шрифт – Times New Roman – 12 пт);
- иллюстрации подаются отдельным файлом.

Пример оформления статьи

А. А. Иванов
Харьков. Украина

УДК 81'1=16+81' 373.2+81' 373.21

ПРОПРИАЛЬНАЯ ЛЕКСИКА КАК ОБЪЕКТ НАУЧНОГО ИЗУЧЕНИЯ

Текст статьи.

Литература

1. Веселовский С. Б. Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии / С. Б. Веселовский. – М. : Наука, 1974. – 382 с.
2. Горбаневский М. О некоторых противоречиях в трактовке национально-культурной принадлежности антропонимов и топонимов / М. Горбаневский, В. Максимов // Ономастика Поволжья : мат-лы X

Международной конференции, 12–14 сентября 2006 г. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2006. – С. 37–44.

Аннотация

Автор. Название статьи (на русском языке)

Текст аннотации на русском языке (объем – до десяти строчек)

Ключевые слова:

Анотація

Автор. Назва статті(українською мовою)

Текст анотації українською мовою (обсяг – до десяти рядків)

Ключові слова:

Abstract

Author. The title of the article (in English)

Abstract (in English) (450-500 words)

Key words:

В редколлегию подавать такие материалы:

- распечатанный текст статьи с аннотациями и ключевыми словами;
- распечатанные сведения об авторе(ах): фамилия, имя, отчество; ученая степень, звание; место работы и должность; домашний адрес, контактный телефон, адрес e-mail;
- рецензия научного руководителя для авторов, которые не имеют ученой степени (с подписью кандидата или доктора наук соответствующего профиля; подпись заверяется печатью);
- диск с текстом статьи, выполненным в текстовом редакторе Word и сохраненным в формате RTF, аннотациями на английском, русском и украинском языках с ключевыми словами (RTF) и сведениями об авторе(ах).

Сведения об авторе (авторах)

<i>Фамилия, имя, отчество</i>	
<i>Научная степень</i>	
<i>Ученое звание</i>	
<i>Полное название организации, в которой работает(ют) автор(ы)</i>	
<i>Название подразделения</i>	
<i>Должность</i>	
<i>Почтовый адрес организации</i>	
<i>Номер телефона организации</i>	
<i>Домашний адрес</i>	
<i>Номер телефона автора(ов)</i>	
<i>E-mail</i>	
<i>Название статьи</i>	

Статьи докторов наук без соавторства печатаются бесплатно.

Статьи, которые не отвечают требованиям оформления, к печати не принимаются.

Главный научный редактор сборника – д. филол. н., проф. Габидуллина Алла Рашатовна, e-mail: ar_gabi54@mail.ru, тел: +38 (050) 2922276.

INSTRUCTIONS FOR CONTRIBUTORS

“Linguistic Visnyk” covers several branches of theoretical linguistics, including syntax, morphology, semantics and stylistics. The working languages are Russian, Ukrainian, Byelorussian, Polish, English, French, German, Spanish.

State registration license KB № 20645-10465P

ISSN 2313-6081 (Print).

Information for the Authors

Articles accepted for publication in “Linguistic Visnyk” must contain new and relevant information of the original nature, with the results of scientific and scientific-practical researches and correspond to the thematic profile of the journal. Submitted materials must not be published earlier in other prints.

In compliance with the Requirements of Higher Attestation Commission, the

authors of the articles, submitted for publication in the scientific journal, should stick to the following rules:

- the manuscript’s volume should be 6-12 pages (A 4);
- the article should be submitted in one copy (line spacing – 1,5, print – Times New Roman, type size – 14, margins – 2 centimeters, indented line – 1,25 centimeters, without extra omissions, line break; hyphen and dash should not be confused (install automatic hyphenation));
- in the right top corner initials and surname of the author (authors) must be printed in bold print; below must be the name of the city / town; the title of the article must be placed in the centre of a line, in bold type;
- the articles should be supported by a review of a scientific tutor (for young scholars).

Sample

А. А. Иванов
Харьков. Украина

УДК 81’1=16+81’ 373.2+81’ 373.21

ПРОПРИАЛЬНАЯ ЛЕКСИКА КАК ОБЪЕКТ НАУЧНОГО ИЗУЧЕНИЯ

The text of the article.

Literature

1. Веселовский С. Б. Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии / С. Б. Веселовский. – М. : Наука, 1974. – 382 с.
2. Горбаневский М. О некоторых противоречиях в трактовке национально-культурной принадлежности антропонимов и топонимов / М. Горбаневский, В. Максимов // Ономастика Поволжья : мат-лыХ

Международной конференции, 12–14 сентября 2006 г. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2006. – С. 37–44.

Аннотация

Author. The title of the article in Russian.

Abstract in Russian(no more than 10 lines)

Key words:

Анотація

Author. The title of the article in Ukrainian.

Abstract in Ukrainian(no more than 10 lines)

Key words:

Abstract

Author. The title of the article in English.

Abstract in English(450-500 words)

Key words:

The article must be accompanied by a CD with the text of the article and 3 abstracts (Word; RTF); tables, schemes, figures and diagrams must be written on a separate sheet of paper and in a separate file, numbered and titled; references must be formed as a bibliographic list at the end of the article in the alphabetical order. References are given in square brackets with the number of the source and page (for example, [3, с. 50–51]).

Manuscript is attached by:

- the required documents;
- author's reference – name, surname and patronymic name (full), official name of job place, position, scientific degree, scientific rank, data for communication with the author (phone numbers, e-mail);
- 2 abstracts (no more than 10 lines) and key words (5-7) in Ukrainian and Russian (including the title); then Abstract (450-500 words) in English with key words should contain a brief structure of the article and the following aspects of its content: subject, theme, aim of research; method and methodology for conducting research; results of research; sphere of application of the results.

The article must include the conceptual / theoretical underpinning, relating to the previous research, methodology, the context, findings / results and value of your research for your potential audience.

The authors are responsible for selection and validity of the information, facts, quotations, statistic and sociological data, geographical names, proper names, and other information. Published materials may not coincide with the opinion of the editors, Board of editors, as far as they are open to discussion. The Visnyk Editorial Board does not return the manuscripts of the articles and floppy discs.

Author's Reference

<i>Name, surname and patronymic name (full)</i>	
<i>Scientific degree</i>	

<i>Scientific rank</i>	
<i>Official name of job place</i>	
<i>Department</i>	
<i>Position</i>	
<i>Address of the institution</i>	
<i>Telephone number of the institution</i>	
<i>Home address</i>	
<i>Telephone number of the author(s)</i>	
<i>E-mail</i>	
<i>The title of the article</i>	

Please note that the Visnyk Editorial Board reserves the right to deny the publication of the articles that is inadequately formatted; articles of doctors of philosophy (without a co-authorship) are printed free of charge.

The chief editor is Dr. Gabidullina Alla, e-mail: ar_gabi54@mail.ru; phone number: +38(050)29 22276.

ЗМІСТ

Андрущенко В.О. Стилiстичнi засоби мовного вияву образної когезії в художньо-текстовому утворенні.....	5
Бєлицька Є.М. Онiмне смислоутворення з погляду формальної структури когнiції.....	9
Блинова I.A. Функцiонування мовностилiстичних засобiв реалiзацiї рiзновидiв комiчного в англomовному прозовому дискурсi.....	18
Габидуллина А.Р. Коммуникативные неудачи в педагогическом дискурсе.....	22
Гладченко К.Ю. Перцептивна лексика у мовнiй картинi свiту (когнiтивний аспект).....	35
Горлова О.В. Функцiонування всемантичнiй структурi лiтописного тексту складних iменникiв.....	42
Жарикова М.В. Реализация прецедентных феноменов в структуре анекдота.....	50
Iвкова Н.М. Семантико-стилiстичне навантаження заголовкiв.....	59
Колесниченко О.Л. Антитеза как средство создания парадокса.....	65
Кравченко Н.К. Cognitive contexts as basis of signification in discourse semiosis.....	71
Махонiна Н.Г. Помилкова аналогiя як причина субституцiї компонентiв нiмецьких фразеологiчних одиниць.....	77
Мокра О.М. Маркери текстової когезії та когерентностi (на матерiалi французької мови).....	82
Панченко О.І. Compensation as a special type of translation.....	88
Панченко С.А. Названия команд квн как проблема номинации (структурный аспект).....	93
Петров А.В. Основание сравнения в отсубстантивных адъективах на <i>-истый</i> со значением подобия.....	99
Пожидаєва Н.П. Свiтова лiнгва франка: англiйська мова як засiб мiжкультурного спiлкування.....	108
Радiонова Т.М. Специфіка реалiзацiї та функцiонування називного теми у текстах публiцистичного стилю.....	115
Ясинецька О.А. Курйози художнього перекладу.....	120
Петрова Л.А. Рецензия на монографию Е.Л. Колесниченко «Парадокс в идиостиле М.М. Жванецкого».....	128
ВIДОМОСТI ПРО АВТОРIВ.....	132
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ.....	136

Здано на складання 09.12.2015. Підписано до друку 09.12.2015. Формат 210x297. Папір офсетний. Друк ризографічний. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 9,75. Обл.-вид. арк. 8,4.
Тираж 100 прим. Зам. № 1275

Видавництво «Літограф» Ідентифікатор видавця у системі ISBN: 2267 Адреса видавництва та друкарні: 49000, Дніпропетровськ, вул. Паторжинського, 29/б тел. : (066) 369-21-55, (056)713-57-25 E-mail: Litograf.dp@gmail.com